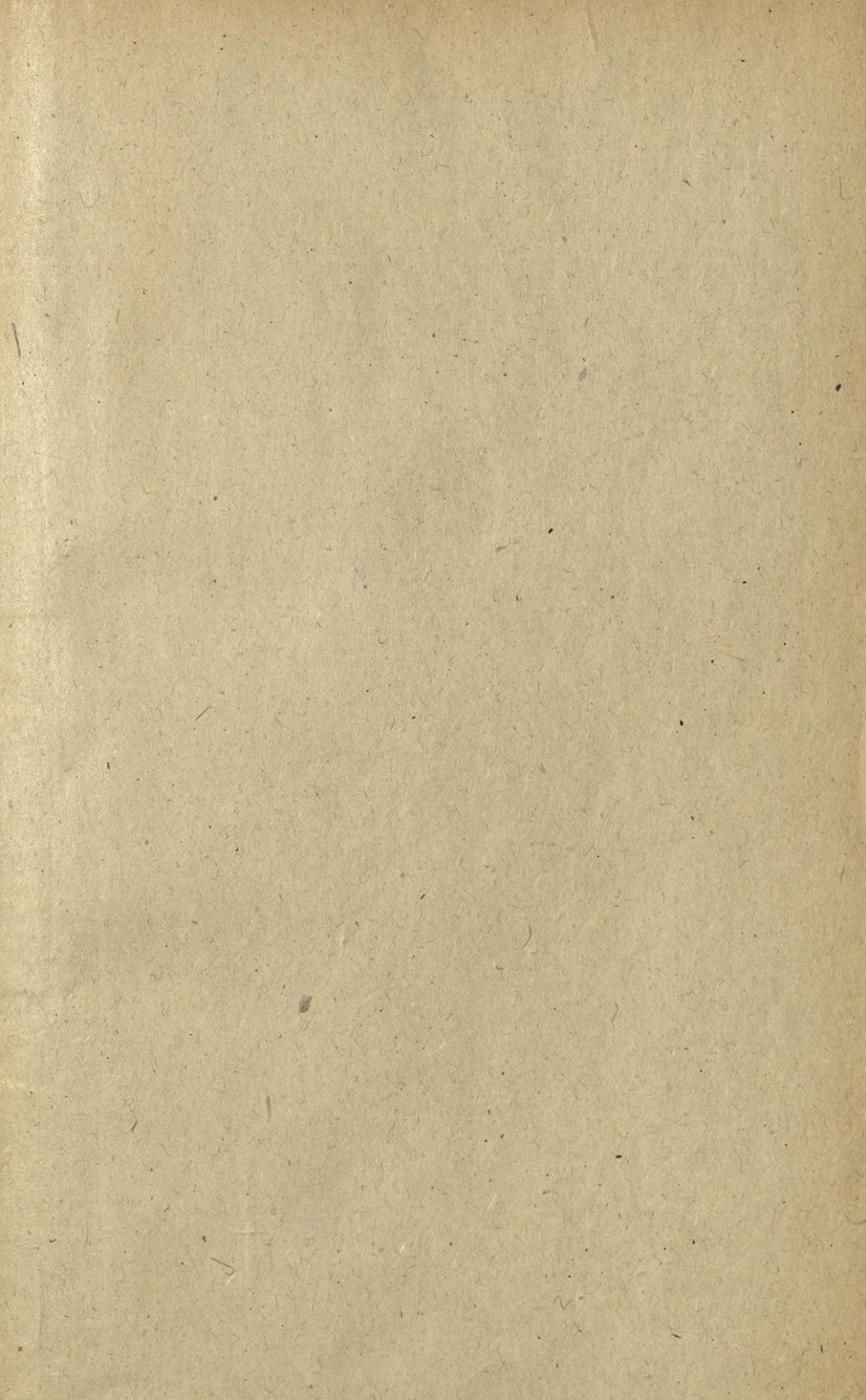
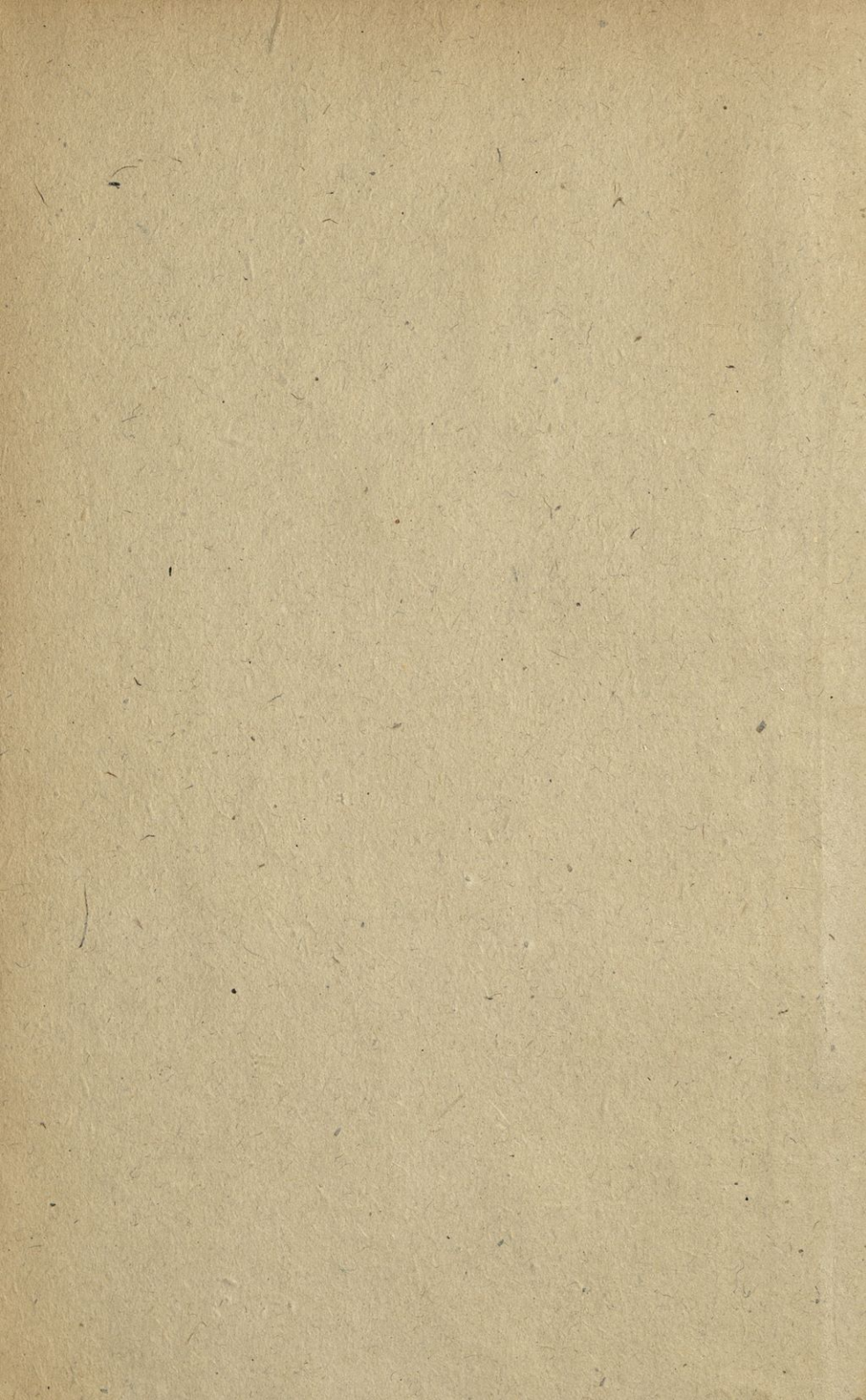

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

53493

2

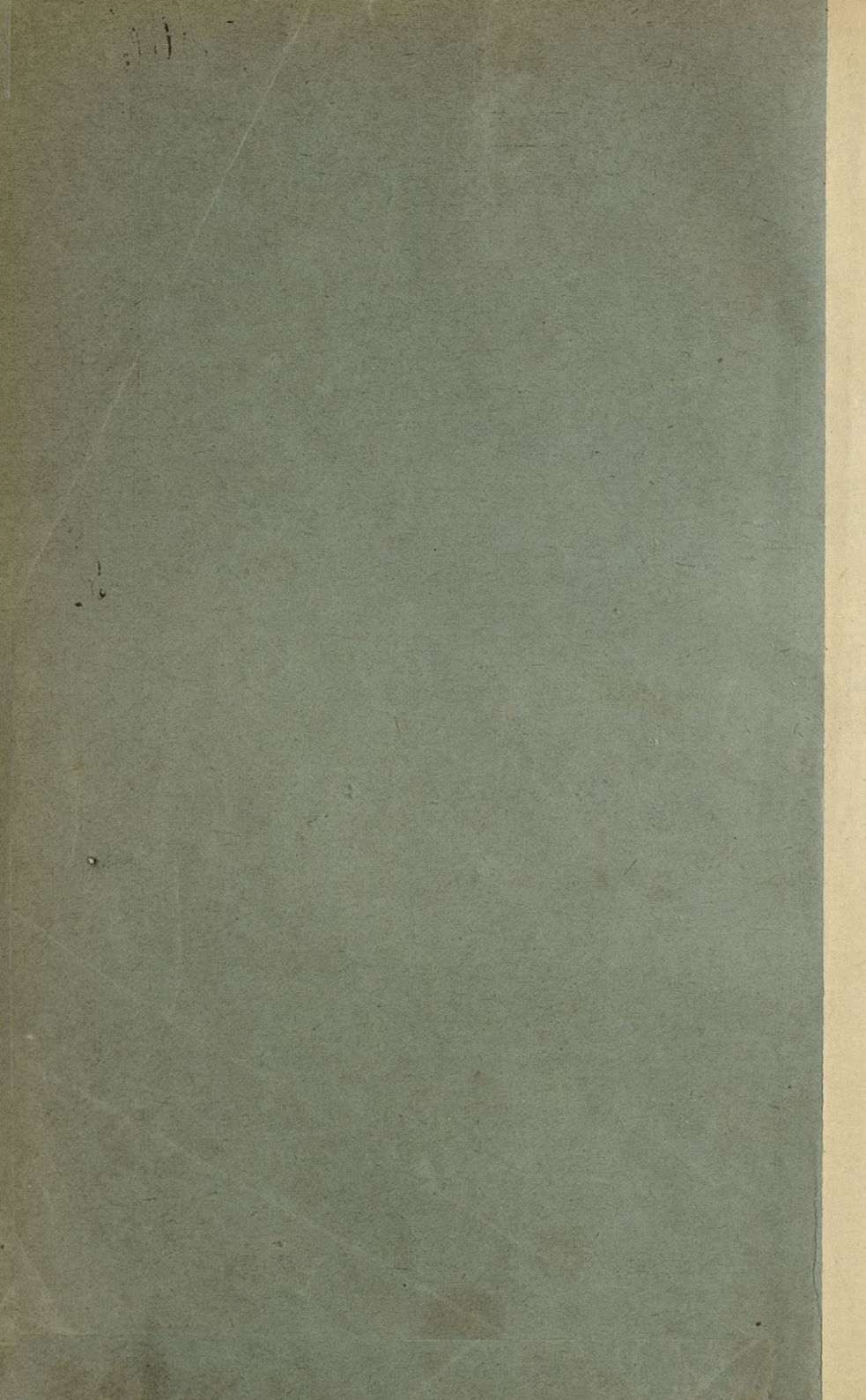

VENEC
SLOVANSKIH
POVESTIJ

Prevodi
iz raznih slovanskih jezikov.

II.

V GORICI.
TISKALA IN ZAL. »GORIŠKA TISKARNA« A. GABRŠČEK.
1899.

*Helé
Stek.*

VENEC

SLOVANSKIH POVESTIJ

PREVODI

5.

iz

raznih slovanskih jezikov.

II.

V GORICI.

Tiskala in založila «Goriška tiskarna» A. Gabršček.
1898.

+ 53493

ID = 117710080
53493

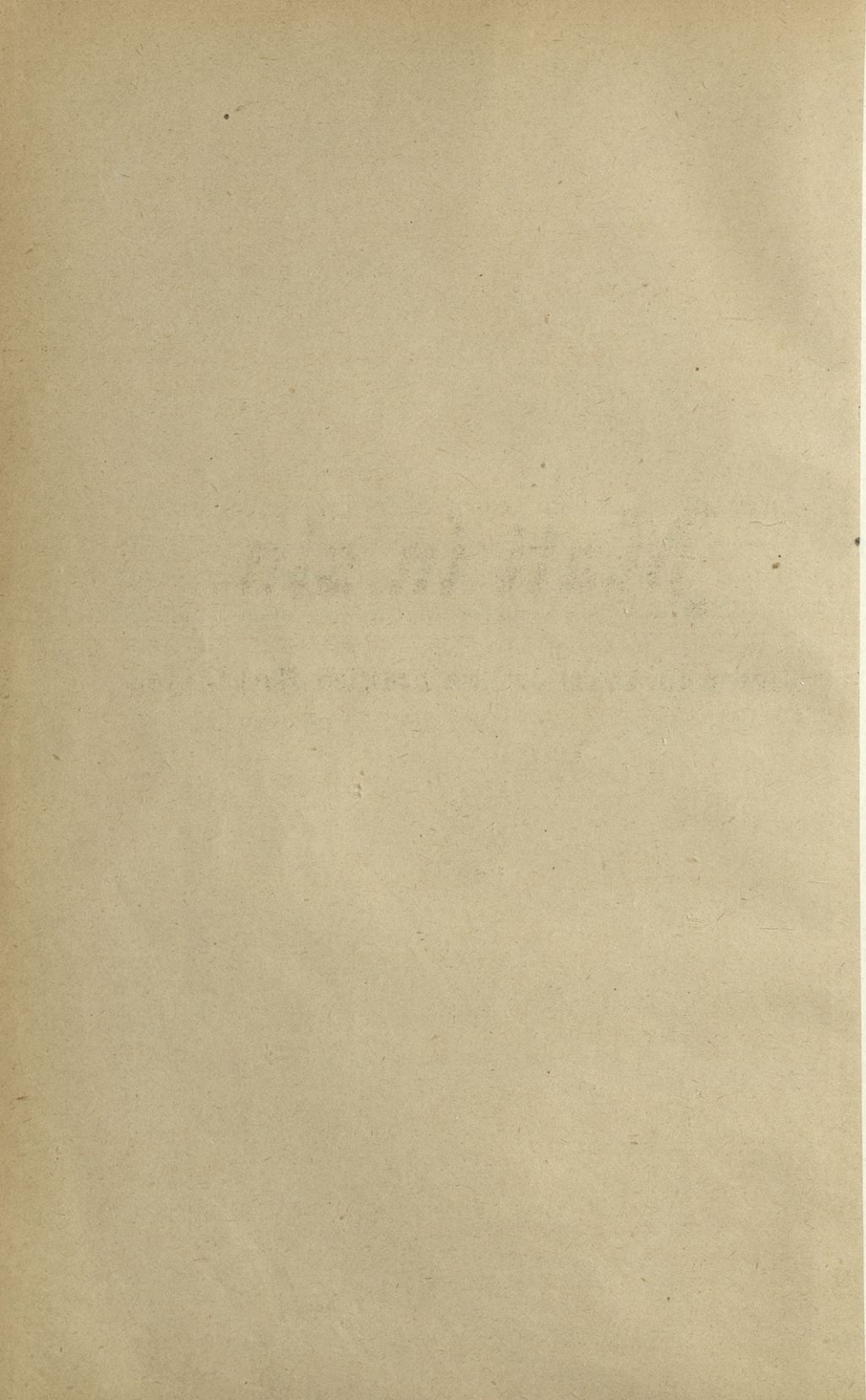
F20 4760/1957

Čitateljem!

Te povesti so bile tiskane v «Koledarju goriške nadškofije» za l. 1898. ter v podlistkih «Soče» in «Primorca». Zbrali smo jih pa zopet v drugo knjigo zategadel, ker bodo gotovo dobro došle Slovincem v drugih pokrajinah, kateri jih doslej niso dobili pred oči. — Ko se nabere takih povestij zopet za 10 do 12 tiskanih pol, izdamo jih v tretji knjigi. Takó se razširijo v širše kroge narodove.

Mati in sin.

Dve pripovedki srbske kraljice Natalije.

I.

Mati.

Često se spominjam v prostih urah onih sladkih dnij rane mladosti, ko sem se, ne znajoča še za grenkobe življenja, zamišljevala v one čudne bajke, v katerih je vsa težkoča ljudskega življenja prelita z neko tajinstveno svetlobo. Take bajke se ne pozabljajo nikdar, ker jih srečavamo v zrelih letih vse bolj in bolj, kako se uresničujejo kakor jasen dan.

Sedimo tako vsi okoli tople peči, a zunaj mraz in metež ne dasta odpreti očij. Na mizi brli blede luč, in v peči prasketa. Vse to nam diha z neko neprijetno tajnostjo; pa celo oni stari maček, ki se je spravil na toplo klop in prede, mežika zadovoljno s sanjivimi očmi, pa komaj vidno pogleda, kako švigne iz peči neštevilno iskric, kakor jata raznobojnih zvezdic, kadar naša dobra mati dregne v ogorla drva.

V tako dolgih zimskih večerih smo najrajše poslušali mater, kadar nam je kaj pripovedovala. Če smo se zbrali okoli nje in jej gledali v oči, nam je ona samo pripovedovala. In vse, kar nam je pripovedovala, je bila gola resnica. Glejte, tudi ta bajka o Materi in Sinu, ki sem jo čula od nje in katero vam hočem zdaj povedati, se je res dogodila. Le poslušajte.

Rodila je mati lepega sina; nežen in mil se je razvijal na materinem krilu kakor popek rože na svojem stebelu. Mati ga je ljubila, ker je gledala v njem vso srečo.

Tako so se vrstili dnevi za dnevi, in srečna mati jih ni niti občutila; njen dan, ki jej je migljajal kakor veder, spomladni dan pred očmi, je bil njeno dete, njen mili jedinec. V goreči ljubezni je mislila, da to ni navadno dete nego angeljček, ki jej ga je poslal gospod Bog v tolažbo.

Toda dočim se je zamišljala v srečo, katero je negovala na svojem krilu, dogodi se nekaj, kar je iztrgalo srce materino.

Zli duh, za kogar ni nikdo maral in ki je v veliki hudobiji počel izmišljevat vse načine, kako da učini škodo dobrim ljudem, spomni se neko noč, da je na tem svetu še jedna mati, katere sreča je tako velika, da se je kakor zvezda premičnica izvila nad vsemi mračnimi hudobijami, ki jih je on na svetu učinil.

To mu je jelo vznemirjati satansko dušo in ga ljuto mučiti. Mislil je in mislil, kaj mu je storiti? Naj li zapali hišo in da srečna mati zajedno z detetom zgori ali kaj drugega?

Naposled si zmisli, da pojde k svoji najljubši prijateljici, črni ženi, ki se je zvala Spletka. Kajti tudi ta črna žena ne more liki njemu trpeti sreče svoje sosedinje.

Kakor obseden odleti k njeni hiši.

In prav ta čas je sedela črna žena, razpletenih las, hudobnega in črnega lica, premišljajoča, kako sme biti na svetu še kaka troha sreče, ko je je ona dobila vsak košček v svoje kremplje.

Hudobni duh zastoka trikrat nad njeno streho.

«Kdo je» — zakreheče črna žena.

«Hudoba!» zavpije duh.

Črna žena zaškriplje z ostrimi zobmi in radostna vsklikne: «Zdaj! Zdaj!» — Zajaše metlo, spregovori nekoliko nečistih besedij in kot iskra švigne skozi dimnik, iz katerega se je valil gost dim.

Noč je že močno razgrnila svoje temno ogrinjalo nad zaspalim svetom, ko se vzdigneta Hudoba in Spletka kot vihar v višine. Nebrojne zvezde so migljale po nebu, razganjajoče nočno temo.

Toda brž ko se prikažeta Hudoba in Spletka na do-
gledu, začne zvezda za zvezdo se utrinjati in gasiti svojo
svetlobo. Gosta tema zagrne vas, da se ni niti videl prst pred
oči. Nikjer ni bilo niti jednega žarka svetlobe; le oči
črne žene, ki je letala skozi vas, so sevale kakor iskre s
peklensko svetlobo.

«Kje hočeva?» — zakreheče Spletka.

«Zdaj boš videla!» — odgovori Hudoba in poleti še
više, dokler ne dospe do prvega oblaka, pred katerim se
je podila jata prijaznih si sov. Zajašeta temni oblak, spre-
govorita nekoliko besedij, in sove jamejo z oblakom
kakor bliski letati prek streh in mestnih zvonikov, dokler
se ne ustavijo nad streho srečne matere.

«Aha!» — zakreheče črna žena. — «Zdaj vem, kaj
hočeš! Torej da ukrademo materi dete?»

«Tako je!» — reče Hudoba. — «Ako mi ti tukaj s svojim
svetom pomagaš, zagotavljam te, da je ne bode bolj zle
Hudobe od mene!»

«Tako, tako, moji ljubi! Dà, zato te tvoja verna
Spletka tudi ljubi».

«Toda počakaj! To ne gre tako. Treba je pozvati tudi
najine svetovalce, da nam pomorejo!»

Ko to reče, zamahne trikrat z metlo in jo vrže na zemljo.
Strašen vrisk in pisk se začuje pod zemljo.

«Semkaj, deca! semkaj!» vsklikneta Hudoba in Splet-
ka. Zemlja se razklopi in troje črnih vragov vzleti na
streho. Ko zagledajo Hudobo, padejo na kolena in mu
začnejo lizati prah z nog. Najstarši vrag je mahal veselo
z repičem, a druga dva sta cvilila velike zadovoljnosti.

«Zapovej, veliki duh!» začvilijo vsi trije jednoglasno.

«Ste li mi tudi sedaj zvesti?» vpraša jih Hudoba.

«Naj se nam duše spreobrnejo, ako ti nismo zvesti!
Naj postanemo dobrodušni, kakor angelji, ako se ti izne-
verimo! Zapovej samo in boš videl!»

«Torej čujte! Pod to streho živi srečna mati. A vi
dobro veste, da ne morem gledati nikake sreče. Idite sedaj
in premišljajte, kako boste skrivali dete pred materjo, kadar
vam ga midva izročiva».

«O, močna, o silna Hudoba, naša slava!» vsklikne
najstarši vrag; «naj nam odpadejo repi, ako ne učinimo

vse tako, kakor ti hočeš». In veseli zleté z zvitimi repi trije vrage v pekel, sedejo v največji ogenj in začnejo premišljevati, kako skriti dete pred materjo.

Hudoba in Spletka pa sta še malo ostala na strehi in besna gledala v sobi Mater in Sina, kako se jima celo v spanju blaženost in sreča zrealita na licu.

Med tem je črna žena že izmislila, kaj da stori. Spregovori s Hudobo nekoliko besedij, in on jo od velike radosti še celo poljubi; vržeta zelo težek spanec na dušo materino, na to sedeta na oblak in odletita dalje, krohotaje in javkaje, da jima je začetek šel po volji.

Ves ta čas, dokler se je na strehi to dogajalo, je spala srečna mati trdno spanje. Nakrat se jej zazdi, kakor da je zašla s svojim sinom v neki velik vrt. Nepremagljivi vonj raznih cvetlic in pesmi ptičic jo mamijo vedno dalje in dalje. Začne trgati cvetlice in spletati je v venec za svojega jedinca; in na vsakem lističu, kakor da so stale napisane z rudečimi črkami besede: Dobrotljivost, Sree, Milost, Vsmiljenje in Odpuščenje. Dete teka pred njo in veselo skaklja, gledaje toliko cvetlic in slušaje žvrgoljenje slavčevih pesmij. Toda nakrat je pri kraju. Vrta in cvetlic nakrat nedostaje, a njo kakor da zgrabi neka strahovita sila in jo začne nositi vedno dalje in dalje, dokler je ne odnese v neko daljno deželo, kjer ni bilo ničesar. Vzdihuje mati po lepem vrtu in premišlja, kje da najde takih cvetlic za svojega sina? O, on ima tako rad cvetlice in pesem ptičic! Nakrat se zgane. Ostudna roka stegne se po njej in zgrabi njeno dete, pa brzo spet izgine. Mati zavpije in se prebudi. Pogleda okoli sebe in se takoj pomiri; kajti njeno dete je bilo poleg nje; blažen smehlaj je igral na njegovem licu in to pomeni, da so ga v spanju posetili angelji varuhi, da ga razveseljujejo. — Toda pogledjmo, kaj je bilo poslej.

Drugega dne vstane Spletka za rana, vzame palico v roko in tako skrivljena hodi od sosedu do sosedu in jim začne jokaje pripovedovati, kako je zvedela, da bo srečni materi dete ukradeno, in to v njeni obitelji. Sosedje so verjeli in tekli k materi ter jej naznanili, naj dobro pazi na dete, ker v hiši, kjer ona živi, je nevrednih ljudij, ki jej dete ukradejo. Mater zazebe v srce, spomni se po-

nočnih sanj; toda zopet se ohrabri in reče: «Kaj! Je li moč, ki bi vzela materi dete? — Nobena mati v moji rodbini ni rodila sina, ki bi bil brezsrčen, da mi odvzame jedino srečo v življenju!»

Uboga mati! Dobro je govorila; toda ni vedela, da je to črna Spletka samo izmislila, kako bi jo iz rodbine odgnala tja, kjer jej dete ložje ukrade.

Naposled se Hudobi in Spletki posreči, in nekega dne odide srečna mati iz hiše, v kateri je tako dolgo preživela. Vzela je tudi sina seboj, ker se je bala, da ga jej ne ukradejo.

Ni minilo dolgo časa, in mati občuti oni udarec, kateri sta jej prizadela Hudoba in Spletka. Nepoznane roke so jej ukradle sina v spanju. Ko se prebudi in ozre na sinovo posteljo, da vidi, spava li in da mu z materinim jezikom kako zapoje, vidi, da ni več sina.

Zavpije mati in kakor ranjena levinja steče v druge sobe, kjer se jej je sinček često igral. Težka slutnja nekdanjih sanj se polasti njene duše, in misel na to spravil jo je do obupa. «Sin moj! Sin moj!» — kliče preplašena mati. «Sin moj! kje si?» Toda namesto veselega odziva otroškega glasu, ki se je tako zvonko razlegal po sobah, je odmevalo žalotno: «Sin moj! Sin moj!»

V silnem obupu pogleda kvišku, ko zagleda nad seboj Hudobo.

«Ha, ha, ha!» — zakreheče Hudoba nad njeno glavo — «zdaj si popolnoma nesrečna. Nimaš več sina; ne boš ga več videla!»

«Usmili se, usmili! — Zakaj me ločiš od mojega otroka? Saj potrebuje negovanja materinega! Kdo ga bo ljubkoval? Kdo mu bo vlival v dušo ono blagost, katero more samo srce materino? Usmili se Hudoba! Vrne mi sina!»

Toda Hudoba se strašno nasmeje in — odleti. Ostane sama mati, tužna in obupana, puleča si goste lase in plakajoča na glas.

«Jaz ga moram najti!» zavpije obupana mati in kot blisk steče iz hiše.

Tekala je, dolgo tekala! Potoki in reke, brda in doline niso bili nikake zapreke za srce materino. Od dne do

dne jih je preletavala kakor lastavica. Od sela do sela, od mesta do mesta je begala mati razpletenih las; in mnogo vsmiljenih sre je tužno pogledavalo na ubogo mater, ki ni imela drugih vsklikov razven onega: «Sin moj! Sin moj!» Toda kdo jej pomore?

Tako so minuli tedni in meseci in obupana mati nikakor ni zvedela, kaj je ž njenim sinom. In žalostna jesen je pobrala celó poslednji listek s cvetne odeje zemeljske, in hladna in dolga zima se je vspenjala z oblaki nad svetom, da ga pokrije s snežno odejo.

* * *

Nastopi zimska noč. Hladni sever je žvižgal ono strašno pesem, ki nas čaka, kadar jo poslušamo iz toplih sob, kakor napev preganjanih duhov. In brez dvoma pretresajo razjarjeni duhovi zrak svojim piskom in javkanjem.

V taki noči, daleč od sela in toplega prenočišča, je hitela uboga mati naprej. Gosta tema se je razgrnila nad svetom, da ni bilo niti prsta videti pred očmi. Toda ona hiti naprej. Mrzli duhovi so letali okoli nje z divjim tuljenjem in frfraje s strahovitimi krili so jej zasipali zdaj snežne kepe v lice in oči, zdaj jo zgrabili prek ledij in jo začeli vleči naprej; zdaj zopet izleté pred njo in se jamejo piskaje in vriskaje kolobariti, vzdigujé v višino stolpe snežnega prahu in zasipajé z ostudnimi smetmi steze, po katerih je ona tekala. Ali srce materino ne občuti tega strahu, nego hiti naprej vpijoč obupnim glasom: «Sin moj! Sin moj!»

Prezebla in obupana je letela tako skozi temno noč, spremljevana piskom in vriskom nočnih duhov, ki so se krohotali nad njeno tugo. «Sin moj! Tolažba moja!» vpila je tužna mati, in mrzli veter je žvižgal na to vpitje tako močno, da je zadušil njen glas pri prvem zvoku. Vendar pa ni zgubilo srce materino nade, da bo zopet videla svojega sina. Vedela je, da je milost božja velika in da se On naposled usmili tuge in trpljenja materinega.

Nekega dne dospe trudna in na pol v nesvesti v neko prostrano dolino. Zdi se jej, da je to tista dolina, v kateri je nekdaj živela, vendar pa, da se je tam marsikaj spremenilo. Najprvo zagleda ogromno steno, katere ni bilo

prej na tem mestu in ki je bila tako strma, da se ni dalo plezati po njej.

Poišče pota, pa ga nikjer ne najde, in da bi splezala čez njo, o tem se ni moglo niti govoriti, kajti stena je bila tako strma in gladka, da ni mogla niti hitrōnoga gazela iti po njej.

Hodé tako kraj stene zagleda mati nekega potnika, ki je tudi sem hitel.

«Brate!» — zavpije ona — «kdo je postavil na tem mestu to steno?»

«To je stena treh vragov» — odgovori potnik — «oni so jo tudi postavili, da preprečijo pot srečni materi. Za to steno so skrili njenega sina».

Zavpije mati, ko začuje, da je njeno dete onkraj vražje stene. Poletí, da se vspne čez njo, toda potnik jo ustavi.

«Stoj, kam hočeš? — Mari ne vidiš, da je tam strmo?»

«A jaz jo tam podrem!» — zavpije mati. — «Bog mi dá moči tudi za to!»

In začne z rokama odrivati mrzlo steno; toda zaman! Materina želja je velika, ali moč je premajhna, da zruši vražjo steno.

Plaka mati, prosi ljudi, da jej pomagajo; toda ta nima časa, oni ne mara za to.

Tako je delala dolgo pod to steno. Nič je ni moglo odgnati od tega posla, ni Hudoba, ni Spletka, ki sta obletavala od vseh strani, da jo odženeta od stene, toda obupno se je branila.

Mine leto za letom, pa ona ne občuti utrujenosti! Od-riva steno, ker vé, da jej je sinček tako blizu.

Nad njeno glavo se je vzdigala plavooka Nada in vlivala s toplimi smehljaji hrabrost v srce materino.

Hudoba in Spletka se zvijata od velike zadovoljnosti, gledajoča njene muke; ko pa vidita, kako vedno bolj in bolj dela, zapovesta vragovom, da podprejo s svojimi nečistimi tacami steno. Toda že je bilo prepozno: materina moč omaja steno in trije vragovi, ki so jeli omahovati, ja mejo obupno javkati.

Stena se vedno bolj in bolj maje in plavooka Nada šepeče ohrabreni materi: «Le naprej!»

«Sin moj! Kje si?» zavpije mati.

«Mati! Mati!» začuje se glas njenega jedinca, toda to ni bil več glas malega deteta, ampak zrelega dečka, ki vzradosti z mater novo močjo. Poskusi še enkrat in z nenavadnim treskom se zruši stena.

«Kje si, sin moj!» zavpije radostno mati.

«Tu sem, mati! Zdaj ni več moči, ki bi naju razločila!»

«In trije vragovi, kje so!»

«Ne boj se jih! Jaz sem jih vkoval in zdaj jih bom kaznoval, da ne bi mogli drugemu storiti zlá».

Radostna mati objame sina in ga ljubkuje plakaje; ta jok pa ni bil več obupane, nego solze srečne matere, ki je vnovič našla davno izgubljenega sina.

Mej tem se začuje nad njima obupen krik. Hudoba in Spletka sta priletela, da ju razločita, pa vse je bilo zaman; oklenila sta se tako tesno drug drugega, da ju ni moglo nič več spraviti narazen.

Razjarjena Hudoba zaškrlinta z zobmi, zajaše oblake in odleti s črno ženo kakor divji bes, da se nikdar več ne vrne.

«Pa kaj hočeš z vragovi?» popraša mati, ko se zave od prve radosti.

«Kaznoval jih bom!»

«Nikar sin!» — zavpije srečna mati! «Naredi samo, da jim odbijejo rogové ter da ne počenjajo več zlá! In najina sreča bodi jim kazen. Naj jih peče vest in zasramovanje vseh poštenih ljudi».

Tako reče mati; in dobri sin stori tako. Vragovi se zatekó plakaje v pekel. In to je res sreča, ker se takrat ljudem dobro godí, kadar vragovi plakajo.

Znano je življenje srbskega kralja Milana in krepostne njegove žene Natalije, katere ni bil vreden. Ločeno živita že dolgo let. Ko je Milan moral odstopiti in je postavil tri regente na vlado, dokler ne bo polnoleten sin Aleksander, je vzgajala kraljeviča mati Natalija. Kako so ga jej po sili odvzeli na Nemškem in ga dali v roke vzgojiteljem po želji Milanovi, to je pač znana reč. — O teh dogodkih sta izšlé dve pripovedki bajé iz peresa same Natalije; obudili sta veliko senzacijo. Tu jih prinašamo v slovenskem prevodu. Uredn.

II.

Pesem o kronanem detetu.

Popotnik! Ako te kedaj nanese pot v rodovitno in blagoslovljeno Senaro, ki še dandanes spominja s plodnimi dolinami in gostimi gorami, ki se vzdigujejo med rekama Evfratom in Tigridom, da je cvetel na tem mestu nekdanj raj, ne pojdeš mimo, da ne bi slišal jedne pesmi, ki se izvija iz ust lepih Senark, ganljivo in tožno, kot vzdihljaj obupanega srca, pesem, ki peva o nedolžnem detetu, čegar glavo je težila težka krona uboštva in narodnih skrbi, srce pa grenka žalost za izgubljenim sreem materinim, katero so mu vzeli hudobni ljudje, da ga le store nesrečnega. Tužna je ta pesem!

Pod streho njegovega dvora zvija lastovka svoje gnezdo, in priroda odeta z razkošno odejo večne spomladi, se blišči v cvetju, kakor smehlja na licu dojenčevem, vendar je dete otožno, njega ne veseli nič; hrepeni, hrepeni po tem, kar so mu vzeli satanski ljudje in brez česar njegovo srce vene in se duša taji, kakor mehki vosek na solnčni vročini. Tužna je ta pesem, njo razume vsaka mati. Čujte jo!

Mračna in temna noč je razprostrla temna krila; zvezdnato odejo je zakrila za goro in plavo nebesno oko, globoko užaljeno, je točilo solze na zemljo, listje in cvetje, in točeč jih je trkalo na okna osamelega deteta.

A pod streho krasnega dvora detetovega je zvila lastovka gnezdo in je tu prebivala s slabimi svojimi tički, nad katerimi je bedela, grela jih pod svojim krilom, materinim kljunom jih hranila in jim neprestano cvrčala pesem, polno ljubavi, katero more govoriti samo srce materino:

«Otroci moji! Tolažba moja!» — cvrči lastovka, — «kaj bi bilo z vami, da nimate materine nege in milosti materinega srca? Bi li vedeli za srečo?»

Tako je cvrčala vsak večer, kadar se je vračala v svoje gnezdo, pokriva je male ptičke z materinskimi krili in ogrevaje jih s toploto srca svojega. In ptički so veselo rastle, uživali v materini milosti in ljubili topla nedrija, v katerih je bilo materino sree.

Pa, joj! Pod isto streho, pod katero je cvetela lastovki sreča, živelo je tudi revno dete, osamelo, ugrabljeno onej, ki ga je nosila pod srcem, in ki bi rada dala pol življenja, samo da preživi ono drugo polovico kraj svojega sina. Ubogo dete! Obkoljeno satanskimi dušami, ki so ga iztrgale iz materinega naročja, trpi in molči; molči, ker se nada lepših dnij, toda tudi bridko trpi.

Samo v nočni tišini, ko vse živo pospi in kadar čuješ mesto ljudskih glasov šuštanje gostih vej in mrmranje šumeče reke, ki se tako tajinstveno razlega, odpira dete okno, zamišljeno posluša cvrčanje lastovke, šuštanje listja in zamolklo mrmranje šumeče reke, posluša in se trudi, da bi razumelo govor prirode, ki se vzdiguje v nočni tišini kakor pesem večnosti. Tako zamišljeno prebije cele ure; a tam v globočini njegovega srca občuti, kako se nabira nekaj toplega, preliva, pljuska in se kakor rosa na cvetje vzdiguje na njegove oči. To so solze po odvzeti sreči njegovi.

V tem času izleti lastovka iz gnezda in leta kakor skrbna mati okoli njegovih oken. Njeno materinsko sree občuti samoto tega deteta, pa bi ga rada zagrela s svojo ljubavjo; rada bi mu nadomestila mater, in cvrčeč leta okoli njega. In dete jo nežno gleda in pusti, da se s perutnicami dotika njegovega lica; dete ne ve, da je to materinsko milovanje lastovke, ki bi mu tako rada nadomestila mater, samo ko bi se dalo.

Nekega večera je odprlo dete okno in slušalo, kako pada droben dežek, na listje in cvetje. Oblaki so prihajali

z onih strani, kamor so mu prognali mater. Slušalo je šum oblakov, in zdelo se mu je, da ti oblaki nosijo vzdihljaje njegove matere. Premagano od žalosti nagne lepo glavico, da jo porosé nebesne solze. In lastovka, letaje okoli njegove glave, začvrči nežno :

«Lepi mladenič! Ubogo moje dete, po kom žaluješ tako?» — «Sam, vedno sem sam!» — šepeče mladenič, naslonjen na okno, gledaje kako dež naškraplja. — «Moj Bog, moj Bog! Kaj sem se ti pregrešil, da me tako zapuščaš?»

Ljuba lastovka! Ti letaš okoli mene, pa ne veš za mojo žalost! Imam mater, ki želi priti k meni; imam očeta, ki pravi, da me ljubi, pa vendar šta tako daleč! Čisto sam, nikogar ni nikjer, ki bi maral zame!»

In lastovka posluša tugo detetovega srca in žalostno začvrči: «Plakaj, nesrečno dete, plakaj! Oče te je zapustil tistim ljudem, katere je vedno preziral. Pa ti si imelo mater, ki te je ljubila, ki ti je kazala pota vrlin. Taki ljudje so se zbali, da ne postaneš pod njenimi krili srečen in so jo odgnali daleč, daleč od tebe. Veš li zakaj? Ker to so duše, katere je skoval sam vrag, in ki so srečne, kadar je drug nesrečen!

Smehlaj na tujem licu jih jezi; radost tujo ne prenašajo in jo zaduše».

Droben dežek je padal iz vlažnih oblakov in rosne solze so se nabirale na lepih detinjih očeh, kakor se nabira droben biser iz biserne školjke. Občutilo je, da cvrči lastovka to njemu, občutilo je, da ga ona razume, pa je plakalo, bridko plakalo! «Plakaj, nesrečno dete, plakaj!» govori lastovka. — «Okoli tebe so sami neprijatelji; gladne hijene čuvajo posvečeni prestol, tvojih dedov. In hijene nimajo srca; skrunjajo in razkopavajo grobove očetov, svetinje naroda, in kadar se prva nevarnost pokaže, se raztepó; a srce materino je tako daleč od tebe. Kdo te bo hrabil?»

Plakaj in prosi Boga; ker On sam more te rešiti!»

Tako so tekli dnevi detetu. Zlobne duše so si prizadevale, da uničijo v njegovem srcu ono ljubav sinovo, ljubav do matere, ki ga je učila, da zvesto ljubi svoj narod. Pa

karkoli so po dnevi uničili, povzdignilo je dete čez noč, poslušaje pesem lastovke in gledaje njeno materinsko negovanje malih ptičkov.

Čez dan so mu govorili: «Ona ni dobra, ni plemenita! zakaj maraš zanjo?»

«Mati mi je!» odgovarjalo je dete, in smelo pogleda v peklensko zavist, ki je sikala iz njihovih očij kakor ostudna kača.

Razjarijo se črne duše in se zamislijo: kdo mu neki vliiva ta občutek? Glej, on nima ljubezni materine! Njega nekdo uči.

A lastovka je pod streho mirno molčala in tu pa tam zacvrčala z materinim jezikom:

«Sin moj! Sin moj!»

«Prevzetna je, ošabna je! Ona ne mara záte. Ni vredna tvoje ljubezni!»

«Zaman se trudite! Mati mi je, pa ne morem, da je ne ljubim!» odgovarja dete.

«Sin moj! Sin moj!» jeca lastovka in frfra v svojem gnezdju.

Toda, njega uči nekdo! pomislijo črne duše in začne jih skrbeti, ker so vedeli, da je velika detetova ljubezen do matere najbolj čvrst žrtvenik, nad katerim se bo vzdigoval sveti plamen očinske ljubezni do dobrega naroda njegovega.

In črne duše iščejo učitelja njegovega, pa ne pomislijo, da je on v srcu detinjem in cvrčanju lastovičinem. Pa sedaj že celo lastovke ne najdejo več. Odletela je daleč s svojimi lastovičicami, kojih krila so se pod materinim negovanjem ojačila, preletaje visoke gore in širna morja, in je tam pod streho pregnane matere zvila gnezdice, potrkala na njena okna in sedla s svojimi otroci na materine rame, stresaje z lahkih krilec na njena lica rosne kaplje sinovih solz, ktere je točilo dete po materi.

Užaljena mati je željno poslušala cvrčanje lastovice in mislila: «One so prišle od tam, kjer mi prebiva sinek, pod njegovo streho so morda zvijale gnezdo svoje. Lastovka mila, si ga li videla? Kaj počne otrok moj? Misli li na svojo mater? So li to njegove solze?» In bridko zaplakavši reče jej: «Oj, pojdi k njemu in mu odnesi solze materine!»

A lastovka tužno zacvrčé zbere na vsako pero po jedno kapljo materinih solz, razširi lahka krilca in kot blisk vzleti v daljave, v rodovitno Senaro, v staro gnezdo svoje. Oznanovalka spomladi je bila tudi oznanovalka srca materinega.

A dete raste, in se spominja svojega ranega detinjstva. Spominja se, kako ga je tešila mati v žalosti, spominja se njene milosti in v mislih preleti prve radosti in tuge svojega življenja. Domisli se nepozabne slike, na katero se je v izkušnjavah tako pogosto spominjal. Zagleda prostorno sobo, zastrto s težkimi zavesami, v kotu tam stoji pripravljena postelja, a v njej leži v težki groznici bolno dete. Težka nesvest se ga je polotila in ono je blodilo, gledaje pred seboj strašne sanje, ki so mu mučile dušo. Jecaje v sanjah je prosilo Boga, da mu pošlje angelja, ki ga bo varoval. In v tem času, ko so postale bolečine največje, občuti dete, na svojem vročem čelcu roko angelja varuha, ki mu rahlo zašepeče na uho:

«Mine ti, dete moje! Ne plaši mi se, sin moj!»

In te besede se zlivajo kot blagi vonj v dušo detinjo in ono odpre oči. Nad njegovo posteljo se je nagnila skrbna mati in ga z blagim smehlajem hrabri in z materinskimi poljubi blaži mu ogenj z očíj. Bog mu je daroval angelja varuha, mater njegovo. Ona je v bolezni bedela nad njim, ne zatisnivši po vso noč svojih očíj.

«Pa li ne mara zame ta mati, ki tako bedi nad menoj?» — misli dete. — «Lažejo oni, dobra je mati moja!»

Preteklo je več let; od deteta postane čvrst mladenič. Spomini na materino ljubezen ohranijo v njem iskro plemenite ljubezni, ki se razgori v plamen. Dete je popolnoma razumelo, da so črne duše gasile v njem ljubezen do matere in da na ta način ugasijo sleherni plemenitiji čut, ki bi godil njegovemu narodu. Kajti vladar, ki ni maral za svojo mater, ne more marati niti za narod.

Nastopijo težki dnevi. V rodovitni Senari začne se buditi davno zaspali narod. Črne duše, čuteče da se jim bliža

konec, ako čim preje ne iztrgajo iz srca detetovega ljubezen sinovo; ako ga čim prej ne storé človeka — berača, in da tako lažje zavladajo nad njim in njegovim narodom, rekô mu nekega dne: «Ti si kralj! Ti nosiš krono svojih dedov! Toda mi smo gospodarji in ti hočemo odvzeti krono, ako ne zadušiš v sebi oni ogenj, ki nas peče! Jedno moraš žrtvovati, plamen ali krono!»

«Ne, ni ošabna!» — vsklikne mladenič. «Ni ohola ona duša, ki mi je dajala samo blage nasvete in ki je bila najsrečnejša, kadar je bivala pri meni. Hudobne duše vse ste mi lagale! Odkar nimam matere, nimam niti sreče! Vrnite mi mater, nate krono! Čemu mi bo krona, ako jo imam samo zato, da bom daleč proč od matere, od izvira prave sreče, v katerem se je zrcalila kakor solnčna svetloba ljubezen do naroda mojega! Nate krono!»

«Obdrži krono in na ti tudi mater!» zaori probujeni narod.

«Mati! Mati!» — vsklika radostni mladenič in se vrže v razširjeno naročje željne matere.

«Sin moj!» — zavpije mati, «nikdo naju ne več razloči! Odpusti grešnikom, ki so naju mučili, odpusti!»

«Ne, Gospodar! ti jim ne moreš več odpustiti» — zagrmí narod.

«Oni, ki so tebi in nam lagali, morajo viseti na vešalih, ker so pretrgali, kar je najsvetejše, pretrgali so vez med materjo in detetom, in to se mora kaznovati».

«Gospod naj jih sodi!» — reče mati in močneje pritisne sinovo glavo na svoje srce, «jaz pa ne želim njihove smrti. Pustite jih, naj živijo, in sreča mojega naroda in moja naj jim pokaže, kako nizka je njihova prošlost!»

«Mati! To je začetek moje sreče!» vsklikne sin; in ona mala lastovka, oznanovalka spomladi in materine ljubezni, je letala vesela nad njima in cvrčala jasno:

«Sin moj! Sin moj!»

Šumno in bobneče so kipeli bujni valovi blagoslovljenih rek Evfrata in Tigrida. Njuna rosa je rosila s plodno vlažnostjo bregove rajske Senare. Dve sestrici: ljubav in sreča bedita nad hišo matere in Sina ter se od tod kakor blagoslov božji razlivata nad celim narodom; in lepa Senarka povezuje v snope mastno žetev s plodnih njiv in med cvrčanjem lastovk, ki se zbirajo v spomladanskem zraku, popeva veselo: «pesem o kronanem detetu», pesem polno spomina in boli, ki se je tako srečno zvršila.

☞ Tiskarna ustanovljena leta 1893., je obskrbljena z najmodernejsimi pismeni. ☞

„Salonska knjižnica“.

„Slovanska knjižnica“.

☞ „Knjižnica za mladino“.

„Primorec“.

„SOČA“.

„Kažipol“.

Goriška Tiskarna

A. GABRŠČEK,

zaloga vsakovrstnih izgotovljenih tiskovin za županstva, cerkvene, šolske in druge urade,
v Gosposki ulici šte. 9. v Gorici,
sprejema naročila za tisek vsakovrstnih tiskovin,
kakor n. pr.:

vabila k veselicam in plesom, račune, zavitke in listovni papir z natisnjeno tvrdko za trgovce in zasebnike, raznovrstne vizitnice s primernimi zavitki in elegantnimi škatljicami.

Tiskovine po vzorcu za zasebnike, urade, društva itd.

izvršuje točno in natančno po zmerni ceni.

Sledeče tiskovine ima tiskarna izgotovljene v zalogi:

Za županstva: Spisek za volilce, glasovni imenik, kontrolni razkaz (za volitve), opravljeni zapisnik, blagajnični dnevnik (z glavo), sklep računa, proračun, domovnica, ubožni list, plačilni nalog, vročilni list, razna povabila (k volitvi, k novačenju, v občinski urad), vabilo starešinam k seji (z dnevnim redom in brez njega), pobotnice, zapis za mrličem, izkaze o premembah stanovališča (za vojake), poštni dnevnik, kazenski zapisnik, prošnje za oproščenje vojaščine. itd.

Za cerkvene urade: Liber bapt., Liber def., Liber matr., Status anim., Testim. mortis, Testim. matrim., Fides mortis et sepult., Fides matr., Nota pro den. factis (in facendis), Fides Nativit. et Bapt., Testim. status liberi, krstni list, poročni list, mrtvaški list, pobotnica za oblagacije in za plače, izkazi umrlih, račun (z različnimi prilogami) itd.

Za šole so v zalogi vse tiskovine v slovenskem, hrv. in ital. jeziku, kakor razrednice, tednik, oprav. zapisnik itd.

Za sodne urade: opr. zapisnik, zapisnike, vročilne liste, vabila, plačilne naloge, malotne tožbe, pooblastila, izvršilne prošnje itd. itd.

☞ Tiskovine za hrv. občine in župne urade v Istri izvršuje po vzorcu v 24 urah ☞

V zalogi „Goriške Tiskarne“ A. Gabršček

so izšle knjige:

„*Materino delo za Boga in domovino*“. Za Slovenke priredil Simon Gregorčič ml. Cena s poštnino 70 kr.

„*Zgodov. črtice iz poknežene grofije goriške in gradiške*“. Spisal Simon Rutar. Cena s poštnino 55 kr.

„*Venec slovanskih povestij*“. Črtice iz ruskega, poljskega, slovaškega in hrvaškega življenja. I. Cena s poštnino 55 kr.

Simon Gregorčičeva zbirka pesmij. Cena lični izdaji 30 kr.

Ant. Funtka izbrane pesmi. Cena lični izdaji 50 kr.

Pagliaruzzi-Krilanove poezije (dve knjigi) *in spisi v prozi*. Cena vsem snopičem s poštnino 1 gld. 60 kr.

Anton Klodičev „Materin blagoslov“. Cena s poštn. 18 kr.

„*Epizoda iz kulturne zgodovine goriške*“, ali košček zgodovine goriškega c. kr. gimnazija. Spisal mons. Andr. Marušić. Cena s poštnino 12 kr.

Zaloga tiskovin

za c. kr. glavarstva, sodišča, poštne urade, županstva
na Goriškem in Istri, za župne, šolske in druge urade.

(Popis tiskovin pošiljamo zastonj).

„*Slovanska knjižnica*“. Izhaja vsaki 15. dan v mesecu. Do konca decembra 1897. je izšlo 69 snopičev.

„*Knjižnica za mladino*“. Izšlo je 36 snopičev. — Cena vsakemu snopiču je 25 kr. Kdor naroči vse snopiče, jih dobi po 20 kr. — Celoletna naročnina gld. 2.40.

„*Salonska knjižnica*“, za odrasle, začela izhajati začetkom l. 1897.

Popotnikov koledar za l. 1898. S popolnim imenikom šolskih oblastnij, učiteljišč, ljudskih šol, učiteljskega osebja po Južnoštrskem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega po stanju v začetku šolskega leta 1897-98. — Cena trdo vezanemu v platno gld. 1.40, z zlato obrezo gld. 1.50; v usnje vezan gld. 1.70, z zlato obrezo gld. 1.80.

„*Gluhonemi*“. Zgodovina in sedanja metoda njih vzgojevanja. 350 strani velike osmine. Spisal Anton Rudež. Znižana cena gld. 1.30.

„*Bele noči*“. Sentimentalen roman. Ruski spisal Th. M. Dostojevski. Poslovenil J. J. Kogej. Cena 25 kr.

Zidovsko pravoslovje v Talmudu. Brošurica. 1 iztis 10 kr., 100 iztisov 2 gld. 50 kr.

VSAKDANJI DOGODKI.

Spisal Jan. Klecanda.

I.

Poslednja zastava.

«Rezika» — je zašepetal bolnik s slabim glasom.

— Kaj želiš, atej? — je prašala poklicana deklica, priskočivši urno k postelji.

— Le kupico vina, dete — le kupico in bode mi bolje!

Rezika ni odgovorila. Povesila je glavo in plakala. Oče je to zapazil in stežka obrnil glavo proti njej. — Zakaj plakaš, dete? — je prašal sočutno pozabivši svoje bolečine.

— Gospod doktor je rekel, da bi vas dober živež lahko ohranil, atej — je dejala za malo časa deklica. — Ali kje vzeti novcev?

— Dà, novcev! — je vzdihnil bolnik. — Kaj pa sode, Rezika? Morda bi nam še posodile?

— Nikdo že noče posoditi — je odvrnila Rezika. — Prosila sem s sklenjenima rokama; ali zaman.

— Prodajmo torej nekaj, — je svetoval oče s slabim glasom.

— Nimamo nič več, da bi prodali, oče!

Bolnik je umolknil in, obrnivši se k zidu, zaril glavo v preperelo pernico. Hotel se je tako skriti pred bedo, katera je zijala iz vseh kotov po izbi. Rezika je sedela žalostna ob postelji ter vlekla na uho očetove dihe. Naglo pa ji je umaknila bolest z obličja, — zardela je radosti. Hitro je razpela jopič in prinesla z nedra zlat amulet na črnem traku.

— Ah, mamica moja! — je šepetala, poljubujé svetinjo. — Pomoreš nam še, ko ležiš v grobu! Skoro bi bila pozabila na-te.

Deklica je zrla dolgo s tako nežnim pogledom na zlati amulet, kakor bi se le težko ločila od njega. Potem ga je naglo snela s trakú in zavila v kos papirja. Ročno je potegnila obleko čez svoje revno domače odelce ter se tihega koraka približala postelji. — Spi, atej, je šepnila brzo se vrnem in prinesem ti pomoč in zdravje.

Tiho se je ukradla iz izbe, da bi ne prebudila bolnika, ter hitela na ulico. Tekla je bolj nego šla v Rožno ulico, da bi tam v palači poiskala revežu pomoči. Ali bilo je že prepozno, v zastavljalnici je bilo že zaprto. Neka usmiljena žena jo je videla tu stati ter jo prašala, zakaj plaka? Rezika se ji je potožila.

— Uboga mladenka, jo je milovala žena. — Rada bi vam pomagala, ali jaz se za zlato ne zmenim, in že sem se često varala. Toda veste kaj? Idite na trg za jajca — približno tretji dom od starega sodišča poprašajte po zastavničarju gospodu Grunertu. Ta vam posodi kar hočete; ali dolgo tega tam ne puščajte, plačala bi krvave obresti!

Rezika se je kratko zahvalila in že tekla, ponavlja je za-se ime dotle neznanega dobrodelca. Srečno je našla ploščico, na kateri je bilo pisano z dosti skromnim pismom: »Inkasso-Geschäft, A. Grunert.»

Vstopila je v dom, zagledala prve duri, potrkala in čakala tesnim srcem. Trkala je v drugo, v tretje — nič se ni oglasilo. Konečno si je dala poguma in brez poziva vstopila. Saj je oče doma lakoti umiral.

Prostorna je ta soba, ali z raznimi ljudmi in predmeti tako založena, da je bilo tu težko slobodno dihati. Po stenah, katerim nisi poznal barve, so visele podobe, ure in zrcala v pisani zmesi. Pred njimi so se kupičile na obešalah obleke s pripetimi popisanimi listki, in kamor se je človek obrnil, je zadel ob razne skrinje, toaletne mizice, šivalne stroje in druge manjše kose raznih orodij. Podobe so črnele od dima, ure bile žalostno tiho, zrcala se posmivala, prikazuje same mračne obraze. Z drugačnim tam nikdo ne vstopi. In šivalni stroji, le-tí tihi živitelji rodbin, so stali tu žalostno in negibno. Mnoga deklica, ktera je prej ob njih sedela, si je morala po izgubi stroja iskati kruha na žalostnih krajih sramote.

Sredi vseh teh dragocenostij je sedel gospod Grunert. Njegovi tolsti prsti, okrašeni s kakima dvema ducetoma prstanov, so slikali o temoti, kakoršna je bila, velike številke na male, kolekovane listke. Po njegovem obličju, razgretem od plzenjskega piva, so tekle male kaplje potu; kdor je le begoma pogledal v njegov obraz, bi smatral gospoda Grunerta za običajnega dobrosrénika. Ali pri temeljitem opazovanju bi poznal v njegovem sivem oku, ki je najrajše s strani gledalo, in v tej ostrí potezi okoli

stisnjenih usten brezčutnega, zakrknega človeka. Ni čudo, kdor živi od tujega potu in tuje krvi, mora izgubiti svoj čut.

Gospod Grunert je dopisal listke. Enega je dal osebi, stoječi pred njim, drugega vložil v škatljico in tretjega pripel z iglo na suknjo, katero je vrgel za hrbet na velik kup drugih oblek.

— Dalje! — je dejal potle s suhim glasom, ne da bi še glavo dvignil.

— Milostni gospod, — se je oglasila mala starka, podaja mu listek. — Tu-le prosim še za teden potrpljenja!

— A to ste vi? Kaj vam ne pride na misel! Niti za dan ne počakam!

— Milostni gospod, poplačam do krajcarja, samo še teden, uničili bi nas! — je tarnala starka.

— Kaj uničil? Morem-li jaz za to? Jaz vas nisem silil k temu. Ako ne bodo tu novci do pete ure, prodam ga jutri!

— Ali ker vas za Boga prosim. —

— I pojdite, pa ne zadržujte milostnega gospoda — je odbila starko druga žena, da bi si naklonila gospoda Grunerta. Kaj jemljete na posodo, ko ne morete plačati?

— Nu, nu vi brezčutna ženska, saj vi mi niste posodili niti beliča!

— Tiho! Idite se pričkat na trg, ne pa sem! Dalje!

— Milostni gospod, tu ta žepna ura prosim, le za teden! je zahtevala zdaj žena, ki je prej odbila starko.

— Na teden, kakor na mesec! Toda vi niste prvič tu in dobro veste to! Pokażite! Stara ropotija, dvanajst!

— Prosila bi za petnajst, — je to le za teden!

— Sem že rekel! Saj vi za teden ne pridete in jaz vas ne bom iskal po trgu. Dvanajst in niti vinarja več! — In za malo časa je dal gospod Grunert ženi dvanajst gol-dinarjev in listek.

Ta je pobrala černo novce in nemalim srdom zapazila škodoželjni posmeh na ustnih proseče starke.

Zamrmrala je gnevno in se nalašč tako tlačila, da bi kdo drug zavzel njeno mesto. Ali starka se je zgrbila, zmuznila spodaj skozi ter že zopet stala pri skopuhovi mizi.

— Milostni gospod, je začela zopet s prosečim glasom, — Kaj torej — počakate še teden? Lepo prosim! In solze so se ji lesketale v očeh.

— Že sem rekel in te sramote si ne naredim, da bi vzel besedo nazaj! — Dalje!

In tako je šlo po vrsti! Drug za drugim jo je odrinil, a starka je čakala in prosila. Rezika se je hotela že ne-

kolikokrat dotlačiti k pultu — saj je doma oče umiral po onemoglosti. Toda vedno so jo odrinili navzad, in morala je dalje čakati. V takih mestih so ljudje brezozirni pa grobi. Naposled ste ostali tu le starka in ona.

— Še ste tu? je zarežal gospod Grunert na starko.

— Milostni gospod, le teden še!

— Idite torej k vragu, ali to vam povem, za teden da so novci na mizi! Starka je odhitela, blagruje na glas brezsrčnega oderuha.

Gospod Grunert si je oledel z raznimi kletvami, in kaj čudo, saj je ta drhál — tako je nazival svoje klije — plačala toliko goldinarjev obrestij vsak mesec! Kako bi se potlej ne jezil!

Rezika se je osrčila ter pristopila k pultu z bojazljivim zakašljanjem.

— Kaj še to? se je jezil gospod Grunert. — Še ni tega dosti? Kaj pak hočete, mladenka? se je obrnil nekoliko uljudneje k deklici. Deklica mu je boječe dala amulet. — Tu, gospod, prosim, kolikor možno mnogo. Atej je težko bolan, potrebuje dobre hrane!

— Prav, prav, vemo to! Ni s čim kupiti v nedeljo gosi ali račice! Kaj mi to mari. Ako je reč dobra, kupim jo!

— Ne kupit, gospod, je zaklicala deklica ter prestrašena segla po dragotini. — Je to spominek po mamici, ali rada bi se na to zadolžila.

— Aj — vi še niste bili tu? je zaprašal gospod Grunert in ogledavši si deklico, h kateri se je šele sedaj obrnil, je dejal laskavo. — To je tako, moja mila! Posojati ne morem, ali kupim to od vas in dam vam listek, da do meseca lahko spet vzamete svoje blago nazaj. Razumete? No, tako torej! — Kaj pak hočete na to, nikaka fasona, stara šara, je nadaljeval z navadnim grobim glasom, — in zlato tudi ne bo pristno — počakajte, ko bi le mogel to odpreti — kdo ve, ali ni notri kos svinca, je mrmral g. Grunert, čudé se veliki vazi amuletovi. — Človek naj bi bil uren kakor lisica s to gloto, je šepetal, trudé se, da bi odprl amulet. Ni bilo v njem nič, razen minijaturne podobice.

— Osem goldinarjev, je rekel g. Grunert suho, izkusivši vrednost zlata.

In takoj, ne čakaje privolitve, je začel pisati listek. — Tako, devičica! za mesec prinese osem goldinarjev osemdeset krajcarjev in dobi svoj spominek po mamici nazaj. Ali, le ne tako nepočakana — kaj pa — mora po vino? Saj sem si mislil! Kaka zabava, sosede, kaj ne? — Atej bolan, zares? No, torej naj hiti; na trgu nasproti uri imajo dobro, tudi jaz zahajam tja!

Rezika se je kratko zahvalila in že hitela iz zaduhle pisarne.

— Atej bolan, — je govoril g. Grunert pri sebi, kedar je ostal sam v izbi. — Ko bi vas ne poznal, ljubi moji! — V nedeljo mora biti pečenje, ko bi trebalo pernico zastaviti. Tako plačate, kaj ne? — Jaz vas naučim. — Ali ta mala še ni bila tu; sramovala se je! No, se že privadi, — v drugo pride smejeje, dá se vščipniti v obraz, da bi posodil goldinar več. In v tretje — no kaj! G. Grunert se je zadovoljno posmejal. Nehoté je vzel amulet v roko ter ga odprl, da bi vložil številko va-nj. Vrag vedi, kaj me je zmotilo, da sem dal na to-le osem goldinarjev. No morda pride! — Opazivši podobico jo pristopil bliže svetiljki.

— Poglejmo mamico te vihravke — morda je bila lepa!

Gospod Grunert je vprl svoje bodeče oči na obrazek, a čudno, da se ni opotekel. — Za Boga! je vzdiknil, izrivši oči na malo sliko.

Rezika — je li mogoče! Dà, ona je — saj sem jo bil lahko spoznal že na tem dekletu! Zdaj vem, zakaj sem dal osem goldinarjev!

Gospod Grunert je razburjen šel nekolikrat gor in dol po malem prostoru, dihal je nekako težko, očitno je bojeval težak boj. Naglo se je odločil; vzel je ključ, ogrnil si plašč in, zaklenivši pisarno, hitel na ulico. Urnih korakov je krenil na staromestni trg, kakor bi se mu šlo za obvarovanje tisočev. Ni šel s svojim navadnim važnim korakom, bežal je, da so se ljudje čudoma ozirali za njim.

Pritekel je h krēmi, ali zagledal je že le, kako je Rezika, s steklenico v roki, krenila za ogel Železne ulice. Kakor mladenič je tekel za deklico. Videl jo je vstopiti v hišo. Hitel je za njo. — Ali biva tu mlada deklica Rezika? Ima li bolnega očeta? je prašal prvega, ki ga je srečal v hiši. — V tretjem nadstropju, — se je glasil odgovor, in gospod Grunert je brez zahvale zletel po stopnicah navzgor.

— Lejte — je mrmral vprašanec, — ta kupuje že tudi žensko krasoto. Prokleti skopuh!

Gospod Grunert ni slišal.

Sunil je v duri ubožne izbe. Rezika je stala o postelji ter ni zapazila, da je g. Grunert vstopil.

— Atej, nesem ti vina! — Atej, spiš? — Nesem ti vina in prinesem ti tudi jedila — imamo novce, osem goldinarjev — padli so nam z neba, atej! — Mamica nam jih je poslala! Atej, prebudi se vendar — deklica se je doteknila bolnikove roke. Bila je mrzla kakor led.

Strašen vzcrik se je izvil dekletu iz prs; pustilo je steklo in se zgrudilo na postelj. — Moj atej, ti vendar nisi umrl?! Prebudi se, odpri oči, poglej na-me. Zopet

ozdraviš, nesem ti pomoč, nesem ti lek. — Bila sem dolgo proč, ali ne morem za to! — — znova je prišla očetovo roko, dotaknila se obličja — ali zaman. Ni ga vzbudila.

Gospod Grunert se je tiho približal plačooči deklici. Imel je solze v očeh in ni se trudil, da bi je prikril. — O, vidite, da ni umrl, — je zaklicala Rezika, opazivši ga. V skrbi za očeta se še zmisli ni, da bi se čudila tujčevemu prihodu. — Saj je bil še nedavno živ — in govoril je z mano! Hotel je piti, hotel jesti, a zdaj ne odgovori!

— Ubogo dete — ne bo več jedel niti pil tvojega vina; mrtev je!

Rezika je vzkriknila ter se znova vrgla k truplu. Ih-tela je presunljivo, a nad njo je stal gospod Grunert in plakal kakor malo dete. Bil je isti gospod Grunert, ki je revežem slekel zadnjo suknjo, a vendar zopet tu ni bil isti. —

— Rezika — je dejal za malo časa, in glas se mu je tresel. — Ne plakaj, dete moje! Izgubila si očeta — a našla si drugega! Zdaj ti bom jaz oče! — Lahko bi bil že davno, ali tvoja mamica ni hotela! Zavrgla me je, in tako sem postal, kar sem. Toda zdaj se je usmilila moje osamele starosti in te je poslala k meni! Hočem biti tvoj oče — in kedar umrem, zatisni mi oči, hčerka moje Rezi-ke.

* * *

Gospod Grunert je odpotoval z Reziko v tujino, kjer ga ni nikdo poznal, in za nekoliko let je zibal dete nekega posestnika na kolenih.

Toda predno je zapustil Prago, je zaprl za vselej svojo pisarno. Novine so takrat zaznamenovale nekaj nevsakdanjega, da je ta «oderuh in pijavka revnega ljudstva» gospod Grunert vrnil svojim dolžnikom zastave brez slehernega plačila.

Le eno si je obdržal in vrnil poslednjo to zastavo šele na smrtni postelji — Rezičin amulet.

II.

Vsakdanji in newsakdanji ljudje.

1. Gospod Jaroslav Vlastimil Horký.

Gospod Jaroslav Vlastimil Horký je bil dika svojega rojstnega mesta. Ne govorim o njegovem lepem domu, ki je krasil trg, niti o njegovi prodajalnici, kjer smo dobivali najboljše blago, govorim le o njem samem.

Bil je poslanec, okrajni starosta in župan, bil predsednik prostovoljnih gasilcev, starosta društva za podpiranje češkega slovstva in častni člen vseh društev in zadrug, katere so imele svoj sedež v mestu in okolici.

Njegov oče je bil došel pred nekaj leti kakor ubog trgovski mladenič v mesto. Tu je varčil, naklepal, delal in premišljal, dokler si ni izmislil omenjene hiše in prodajalnice. Ko se je stari Horký ohladil in so ga odnesli na pokopališče, je prevzel trgovino edini njegov sin, kateri se je bil nedavno povrnil iz Prage.

V mestu dotlé niso nič vedeli o društvih, o časopisih, da, niso vedeli niti, da so Čehi, ali bolje rečeno, niso hoteli biti Čehi. Živeli so, pa umirali, več se o njih ni dalo reči. Stoprav J. V. Horký je pripravil v to življenje mrvice živahnosti. Ustanovil je »Meščansko čitalnico«, zraven katere ste se brzo dvignili dve drugi, namreč »Občinska čitalnica« in »Čitalnica za rokodelce«, ustanovili so »Sokol«, pevski zbor, in vsi odlični meščani so se poganjali za mnogoštevilna častna opravila pri teh društvih. Da bi na vsakega prišla kaka šarža, je bilo treba ustanoviti celo

vrsto drugih družeb. Za nekaj časa je gomazelo v mestu društev, zadrug in bratovščin, kakor na mravljišču. Niste več srečevali tam klobučarja Bačkorka, ali mizarja Pilka, ali nogavičarja Nitka, — bili so tu le predsedniki, poslovodje in blagajniki, ali pa vsaj odborniki.

Na zdar! Kam pa, brate predsednik?

I grem k bratu blagajniku kupit kože, toda prej se oglasim pri Jeitelesu za nekaj novcev! Mnogo sem potrosil v tem-le mesecu, bil sem trikrat v Pragi!

Na zdar, brate predsednik!

Z Bogom, brate poslovodja!

Opazili ste, da je bilo to občinstvo probujeno.

Bil je tu i odbor za nakup rojstne hiše rajnega M. Mrkvičke, kateri je kakor mestni pesnik že početkom tega stoletja proslavil mesto in njega občinstvo s celo vrsto neznanih pesmij in znanih nagrobnih verzov. Ako ni imelo mesto svojega Jablonskega, imelo je Mrkvičko, in njegov dom je bilo treba kupiti ter potomcem ohraniti. Drug odbor si je postavil namen, vzdati spominsko ploščo na dom rajnega svetovalca Hrupička, slavnega rojaka, čegar zasluga je bila, da je obvaroval mesto za časa francoskih vojska nastanitve nekoliko stotin zavratnih sovražnikov. Zopet drug odbor je priskrboval domačim sinovom sredstev za pozvedovalna potovanja v neznane kraje, zlasti afriške in polarne. Bilo je tu društvo za zgodovino mesta in okolice, in mnogo drugih koristnih in nepogrešnih društev, katera najdete vsa v deželnem statističkem izkazu na strani 4565.

A vsa ta društva in te zadruge so imele svoje zastave, med katerimi se je odlikoval zlasti prapor vzajemno se podpirajočih mesarjev in žrebljarjev; imeli so svoje šerpe, rokavice, klobuke in druge znake, pečate in beležila, svoje papirje in zavitke, natiskane z društveno tvrdko in njega geslom, in druge reči, brez katerih blagoplodna delavnost društva ne uspeva. Da, nekatera društva so imela tudi konje za predsednika, poslovodjo in praporščaka. Ti dostojanstveniki so imeli tudi svoje uniforme, viteške rokavice, ostroge in dolge meče.

Skratka, mesto, čegar dika je bil gospod J. V. Horký, je bilo zopet dika, ali — da lepše rečem — biser v kroni svetovaclavski.

Cele dni so tekali mladi ljudje v črnih oblekah ali pisanih uniformah po mestu. Danes so vabili na ples, jutri na akademijo, pojutranjem k odkritju kakega spomenika, potlej zopet k dveletnemu slavlju kakega društva. A gospod Horký je bil povsod pokrovitelj, povsod je nadzoroval, svetoval in pregledoval podpisne liste.

Dan na dan kak mogočen zbor ali shod, domovinski govori so se govorili, domovinsko pivo se je pilo. Gospod Horký je povsod opominjal z ognjenimi besedami k delavnosti na dedni grudi narodovi, propovedoval o narodnem ponosu ter končal vedno s svojim geslom: »Bili smo v zgodovini nekaj, in dal Bog, da bomo zopet nekaj! Dejanja naša niso še pri koncu, le ponos in svet spozna zopet potomce Žižkove in strepeta pred nami.« Nato je sledil dolžni »Slava« in »Na zdar!«

Pri tem mu je ostalo še dosti časa, da se je oženil. Oče gospice Karolinke je imel krásno brado, ki je neizogibno potrebna za vrhovnega veterana. Prav na tega je bil nameril g. Horký. Kar je pa oni skratil g. Horkemu, ni mogel svojemu bodočemu zetu. Tako torej se je g. Horký oženil, a veterani so dobili zapovednika s krásno brado.

Mlada gospa je bila dobra žena, ali na nesrečo ni imela dosti razvitega smisla za obče dobro. In to je hudo trapilo našega gorečnika, kateri, dasi duša veselemu društvu gibanju, šveda ni mogel k zborovanju, kedar je n. pr. kupoval »Sokol« novo opravo, ali kedar so imeli v »Polyhymniji« glavno skušnjo, ali kedar so v »Zabavi« komisijonalno ugibali, kakošno voščilo bi najbolje godilo za izlikanje plesarne. Gospa Karolina je umela izvrstno kuhati, družino oskrbovati, otroke vzorno vzgajati, da, tudi v prodajalnici pomagati, ali dalje — žalibog — ni videla.

Bilo je to žalostno, tem žalostneje, ker se je govorilo javno v čitalnici in po drugih društvih, da bi tako odlični mož zaslužil drugačno ženo. Revež je spoznaval, da ga Karolina ni bila vredna, ali bil je preveč plemenit, da bi jo bil zapodil scela od sebe. Prenašal je torej molčé pohlevna očitanja, katera mu je Karolina kedaj delala.

Ko je postal, kakor drugače niti ni moglo biti, okrajni starosta, tedaj je bilo še le dela, da ni vedel, kje mu stoji glava. V tem času je bila njegova soproga bolna, in ta bolezen je trajala dolgo. Moral je oskrbo domá poveriti tujim ljudem, in ker ni imel doma dosti miru, domov skoro niti hodil ni. Jedva se je naspal. V trgovino je prišel le, da bi se prepričal, da mu mladeniči niso pomrli ter da bi vzel potrebnih novcev za različne nujne potrebščine, kakor so telegrafski pozdravi najraznovrstnejšim društvom, taborom in shodom, za vožnje k slavnostim in podobne reči, brez katerih prebujen narod ne izhaja.

* * *

Kmalu je potem dočakal g. J. V. Horký, župan in okrajni starosta, najvišjo čast, po kateri je hrepenel. Bil je izvoljen poslancem! Vozil se je po celem okraju in

povsod navdušeno obljuboval volivcem, da si bode svest važne in častne svoje naloge, da bode vedno deloval za blaginjo svojih poverjencev. Najširšo samoupravo in ravnopravnost, poboljšave na polju narodnogospodarskem in manjše davke — vse to in mnogo drugega je izsipal v taki obilici, da so se volivci še le za nekaj časa vspametovali, da bi zaklicali dolžni »Slava«. Da, volivcem svojega mesta je napravil tudi sijajne gosti, pri katerih se je napivalo njemu takoj po napitnici, govorjeni vladarju. — Bil je srečen in obžaloval je samo, da žena ni imela smisla za njegovo slavo.

Od tega dne pa ni več vedel, česa bi se poprej lotil. Moral se je voziti v Prago in na Dunaj, udeleževati zborovih in odsekovih sej tam in doma, ter je imel vedno jedva toliko časa, da bi se v prodajalnici ustavil in žep z denarji napolnil.

* * *

Bilo je pred Božičem.

Poslanci so odhajali na praznike in tudi g. Horký se je odpravljaj domov. Toda imel je toliko naročil za različna društva, da se je zadržal do svetega večera. Kakor častni član je pač moral prinesiti najodličnejšim društvom kak darek. Cesta je vedla mimo igračarske prodajalnice. Spomnil se je, da bi imel tudi otrokom kaj kupiti. Ali novei že niso zadoščali. Bil bi se moral peljati v vagonu tretjega razreda, to se pa vendar ni spodobilo.

Saj ona že poskrbi to mesto mene. Kaj takega ona nikoli ne pozabi, si je mislil, in žalostno je vzdihnil.

Pripeljal se je domov in mogočno korakal proti svoji prodajalnici.

Čudno. Drugače so ga ljudje poznali tudi v največji temi, ali danes, če tudi se je še le nedavno stemnilo, ga ni nobeden opazil. Delali so se, kakor bi ga ne videli, ali ga pač res niso videli?

Prišel je k svojemu domu. Prodajalnica zaprta, okna zgori temna.

Povsod drugje je veselo žarelo z oken, na zastorih je videl sence oseb, čilo sem ter tja begajočih, le pri njem ni bilo lučij. — Polastil se ga je neznan, neprijeten čut. Urno je prehodil stopnice ter vstopil v izbo.

Karolina je sedela tu z otroki pri svetiljki ter plakala.

Atej gre, atej gre! so klicali otroci. Tekli so mu na-proti, stegovali roke in mu objemali nogi. — Igračke, igračke! Atej prinaša igračke! A kje imaš drevesce, atej? Tako so vpili ter se izkušali polastiti stvari, katere je prinašal.

Pustite to, otroci, to ni za vas, je odvrnil nekoliko razdražen.

— A nam, dragi, ne prinašaš nič? je vprašala boječe gospa Karolina.

— Nisem imel časa in novcev, se je izgovarjal v zadregi. — Mislil sem, da kupiš ti otrokom božične darove.

— Bila bi rada kupila, a ni bilo kje novcev vzeti. Vrh tega so nam zaprli prodajalnico. Predvčeranjem je že prišel Kohn z Albelesem in Pickom ter se izkazal s svojo pravico. Bila bi ti pisala, toda pričakovala sem te vsako uro.

Gospodu J. V. Horkemu je zastala sapa! Tako daleč torej je že prišlo? Uničen je omahnil na naslonjač! Jemal je že dlje časa skrivoma na posodo, ne da bi računal, ter spoznal šele zdaj, da ne obvaruje niti doma niti prodajalnice.

Videl je pred seboj zbledelo, trpečo ženo, videl plakajoče otroke — a pomoči ni mogel. Po taki slavi tak padeč!

Sedel je tu brez mislij. Ta delavni, neumorni mož, ki je občni blaginji posvetil ves čas, vse moči in novce, je pustil svoje roke mirno omahnuti. Vsakemu je znal svetovati, a sedaj ni vedel sveta. — Rahlo je položila žena svojo roko na njegovo ramo.

— Nisem vedela, dragi mož, da je tako zló z nami — da je naša trgovina tako zadolžena! Glej, smo v bedi.

— V bedi! Vzdihnul je globoko. — Kaj zdaj?

— Začnemo znova, ali drugače! je odgovorila z jasnim, odločnim obrazom.

— Znova? je vskliknil in skočil po konci. Pogledal je začudeno na svojo ženo.

— Dà, znova! je ponovila Karolina. Za potrebno pomoč je preskrbel rajni oče, ki je dlje videl nego ti in jaz. Izročil mi je bil namreč le del dote; — drugi del je vložil v Pragi ter dal v oskrbo svojemu prijatelju. Poplačamo dolgove in začnemo znova!

— In ti nimaš niti očitanja za-me, Karolinka?

— Imam zate samo ljubezen, kakor na dan naše svatbe. Saj si dobro mislil!

— Res, mislil sem dobro, ali pozabil sem na malenkost: da prva dolžnost je zavarovati svojce! Brigal sem se za celi svet — le za vas ne! Mislil sem na vse — a vas sem pozabil. Ali zdaj — bode drugače — bodem živel le za vas!

— In ostane ti dovolj časa, da boš lahko imel tudi občno dobro po svojih močeh v mislih, je dodala tišje Karolinka in ga vroče poljubila v zasolzene oči.

2. Dr. Fr. Jos. Studeni.

Dajte mi sveti pokoj! Same neumnosti, same budalosti. Človek naj bi imel vedno roke v žepu in metal denar za vašo »narodna podjetja«. Ni še mesec od tega, kar sem dal goldinar za praško, ali kakor vi pravite, »naše narodno gledališče,« pa že zopet nekaj novega! Toda ne dam niti groša! Zagovoril sem se, gospoda, da za take nepotrebnosti ne bom prispeval!

— Ali, gospod doktor, izvolite le uvaževati, da se gre tu za toli važno reč!

— Važno? se je posmehnil gospod doktor. — Prosim vas, povejte mi le, kaj je na tem, da nima doslé spomenika? In kedar mu ga postavite, kaj bode od tega imel? Čemu torej spomenik in zakaj?

— Bil je eden prvih naših pesnikov!

— Nečuveno — pesnik! Kedar ne bom imel nobenega pametnejšega dela, bom tudi jaz delal pesmi!

Toda bil je tako navdušen bojevnik za naša prava! Izvolite uvaževati, da je celo svoje življenje posvetil narodni službi, da je radovoljno prebil dolga leta v nedostatkih, da je trpel celo v ječi!

To je bilo jako nepraktično od njega, gospoda! Tega bi jaz nikoli ne bil storil! — Kdo pa ga je silil, da bi ruval zoper vlado? Poznal sem ga! Gospodič, to je bila glava! Lahko bi bil danes dvorni svetnik in najmanj »Edler von«. Ali ti gošpodje hoté biti čez noč slavní, hoté biti mučeniki, da bi se jim celi narod klanjal! Kjer je kaj, teptati, napadati, lomiti! — Ali na tak način ne dosežemo ničesa. — Le modro, gospoda, le modro! S krikom in vpitjem ničesa ne opravite!

Gospod doktor, je rekel eden izmed odbornikov, dotikaje se najslabše strani človeške duše, — vsi odlični občani našega mesta so se vpisali. Ne delajte torej izjeme!

Neradi bi vas pogrešali, je zamrmľjal drug mladič v čamari.*)

Z Bogom! Kateri imajo za to sredstva, naj si privošćijo, ali jaz ne dam, gospoda, načeloma ne dam.

To je naš narodni dolg, gospod doktor!

Jaz nimam nikakih dolgov, nikakih upnikov!

Bil je to eden izmed najslavnejših Čehov! Sin naroda, h kateremu i vi . . .

Prosim vas, tega mi niti ne pripominjajte! Čeh sèm, Čeh tja! Kaj pa imam od tega? — Kò bi imel pošteno ime, ne sedel bi kakor odvetnik z bedno prakso v tem-le gnezdu!

*) Neka suknja.

Gospodje odborniki so se srdili. Vidé, da nič ne opravi-
vijo, so se priporočili.

Gospod doktor je bil zopet, vidé, da mu ne preti več
nevarnost, kakor maslo in spremil jih je ven do stopnic,
kjer se je «ponižno» priporočil. Nejevoljen se je vrnil v
pisarno.

To je groza s temi ljudmi, je mrmral, izprehajaje se
po sobi. — Kjer le groš čutijo, koj se vržejo na-nj. Naj
bi se vsakdo drl in izdeloval le za same «narodne dol-
žnosti!» Kakor bi vsega tega trebalo! Včasi tega ni bilo,
a bilo je vsejedno dobro. Če je prišel človek v družbo,
se je govorilo nemški. Bilo je to vsaj kakor med spodob-
nimi ljudmi! Izpregovori zdaj nemški, pa te kamenjajo.
Pojte mi!

In gospod doktor se je razgrel. Sedel je v naslanjác
in zapalil smodko, da bi prišel na boljše misli.

Spuščal je v zrak modre oblake dima in sanjavo se
vá-nje zagledaval. Mari so se mu stavila mlada leta pred
duševno oko, da je bil tako mračen? — Kakor dijak je
spadal včasi tudi v družbo ljudij, kateri so se trudili, da bi
naša materinščina dosegla svoja prava. V osodnih dneh
se je bojeval gospod Studeni tudi na barikadah! Ali
potlej se je vse urno obrnilo.

Iztrenzil se je in zmodril! Poprosil je za neko lepo
službo ter bil zavrnjen. Rekli so mu, da takih «Hejslova-
nov» ne potrebujejo, in s tem so mu nakrat odprli oči.
Spoznal je, da z rodoljubljem ne pride daleč, in je
pustil to. Navzel se je praktiškega duha in prepričanja,
da dobro ravna oni, ki se drži močnejšega.

Studení je bil otrok revnih roditeljev ter je prebil
učenje v bedi in potrebi. Kedar je zagledal nekega dne
g. Saukopfa (čegar oče je nosil častno ime Soukup) je
spoznal svoj ideal.

Gospod doktor je premenil, kolikor je mogel, svoje
«nečloveško» ime ter se pisal potlej samo še Studeni.
Imenoval se je po očetu Franjo in kakor dijak je pridejal
k temu še Krasoslava. Zdaj pa je pustil Krasoslava, in da
bi dokazal že z imenom svojo lojalnost, je prijel za dru-
gega svojega patrona sv. Jožefa. Sicer pa ni hotel žaliti
niti Nemcev, med katere je hrepenel, niti Čehov, med ka-
terimi je živel. Ni bil torej nič!

Društvom je bil v obče sovražnik, ne glede na to, ali
jih treba ali ne, ravnal je tako «načeloma». In podobnih
načel je imel nekoliko, ki so sploh merila na razvoj nje-
govega trebuha. Gospod doktor je postavil iz svojih načel
in iz odvetniške prakse lep dom, drugega je priženil in
zdaj je pol mesta njegovega. Zaviden izgled! — Lahko bi

bil že zdavno župan, poslanec in morda še kaj več, ali čemu to? Prinaša — li to kaj? — Nič!... Obličje gospoda doktorja se je očitvidno jasnilo. Ko bi bil imel zrcalo pred sabo, bi se bil gotovo spoštljivo priklonil.

V tem je nekdo krepko potegnil za zvonec in doktorja zmotil v prijetnem razmišljanju. Gospod doktor je naličil najlaskavejši, blagonaklonjeni obraz. Znal se je namreč v čas potrebe vesti jako laskavo, da, tudi močni vrat skloniti, čeprav ga je običajno nosil vzravnano. Po zvo-njenju je zdaj sodil, da je to kak klient, ki očitno ne prihaja beračit. Duri so se odprle.

En pogled je zadoščal, da bi obličje gospoda doktorja zopet zledenelo. Prišla je služnica, prinašaje na tasi nekoliko listov. Za »jutranjo pošto« se je zmuznil v sobo koncipijent, da bi prejel ukaze svojega šefa.

Gospod doktor se je kratko zahvalil in prijel za jutranjo pošto.

Število prvo: — Poziv k predplači na nov politički list. G. doktor poziva še prečital ni, da, niti pogledal ni, zakaj in za koga izhaja ta list, kaka bo njegova smer, za katere reči se bo bojeval.

Čemu to, je mrmral. — Zopet nov kričač. Potrebujemo časopisov! Včasi jih ni bilo, pa je bilo tudi dobro. Nam zadošča »uradni vestnik«, drugi pa novin ne potrebujejo. Nepotrebnosti!

Sveta istina! Gospod koncipijent se je poklonil globoko.

Število drugo: — Poročilo društva za podpiranje marljivih dijakov s pozivom. — Gospod doktor še dočital ni. List je letel za ostalimi. — I pojte mi! — Kdor nima denarja, naj ne študira. — A hoče-li študirati, naj ne jé! — Samo beraštvo!

Istina, sveta istina, je mrmral koncipijent in na znamenje soglasa se je priklonil, kakor bi se hotel v koleno ugrizniti.

Število tretje: — Poročilo o nalogi in delovanju »Šolske matice«. Pridejan je poziv gorečega upravitelja, da bi, »gospod doktor izvolil«. — Ali gospod doktor je izvolil jako nelaskavo zalučati poziv v koš, da je žalostno zašuštel.

Kaj le to zopet imajo! je zakričal in srdito začel tekati po sobi. — Kakor bi ne imeli teh šol zadosti! A kjer imajo nemško, naj bodo zadovoljni ter naj hvalijo gospoda Boga. Kam pridejo s to češčino, kam?

Gospod doktor je tekal razljučen po sobi, in gospod koncipijent, v srcu enako npravno ogorčen, bi bil najrajše pljunil! Toda ni smel — pod je bil povoščen.

Tu imate! Dočitajte to za-me, je zakričal gospod doktor in vrgši koncipijentu ostale kose jutranje pošte, je odhitel.

* * *

Lahko bi že končal s tem-le ednim dnem. Dr. Studeni nam je znan in poznamo ga, imenuje se tudi v vsakem mestu drugače.

Ali ta-le naš gospod doktor je imel tudi ženo, katero mu je gospod Bog, ki kakor znano v nebesih parčke družī, jako primerno izbral.

Gospa Studeni-jeva se je prilegala k svojemu možu, kakor vrana k vrani. Tudi ona je bila sovražnica vseh društev in druščin brez razlike. Knjig ni čitala, na dobrodelne koncerte ni hodila. Poslednje «načeloma», ker se s tem le beraštvo podpira, a godba je pri podobnih koncertih le postranska reč. Celi dan je pletla nogavice ter kričala po hiši za vsaki krajcar.

Tako sta lepo živela brez toge in skrbi, pa tudi brez radosti dolga leta, dokler ni prišla smrt, ki je pobrala g. doktorja.

Komaj je bil umrl, je že računila gospa doktorjeva, koliko prihrani s tem v domačiji in na smodkah. A pri pogrebu je plakala in omedlevala.

Sicer ni plakal nikdo, nikdo ga ni pomiloval, nikdo se ne njegove smrti veselil.

Pač nekdo vendar. Bil je to poročevalec dnevnika, izhajajočega v A... Napisal je v njem sledeči nekrolog.

«Z Beznikova nam prihaja tužna vest o smrti odvetnika dr. Fr. J. Studenega. Preminoli je bil goreč narodnjak. Leta 48. smo ga videli (g. žurnalst se je tistega leta rodil) na barikadah. Zadnja leta se je vzdrževal vsega društvenega gibanja ter živel edino svojemu delu. Pisal je baje na velikem delu «o našem prerojenju», katero je imelo biti dragocen prispevek h kulturni zgodovini prve polovice tega stoletja. Žalibog so se ti rokopisi izgubili za pisateljeve bolezni, kajti po smrti se ni nič našlo. Naša književnost je tako ubožnejša za eno veliko delo ter bogatejša za občuten nedostatek. Vse svoje imetje je baje odkazal narodnim zavodom, katerim pripade po smrti njegove soproge. Pokoj pepelu — slava spominu njegovemu».

Nekrolog sicer ni bil istinit, ali bilo ga je dvajset vrstic petita.

Prevel J. K.

DED LIBEN

Bolgarski spisal Ljub Karavelov

[en]

Poslovenil Š. P....ov.

I.

Kako velik, čuden in poseben razloček je mej lahko tekočim življenjem bogate prirode omikane dežele in mej temnimi podobami krvavega nasilja...

Ali vse to je že minulo. Poglejmo na primer malo, čisto, zdaj svobodno bolgarsko mestece. Prostora zavzema poldrugo uro v obsegu, in v njem je kakih poldrug sto hiš. Nekaj jih je raztresenih po dolini, druge pa so zlezle na hribček in se skrile tam v prekrasnem gostem vrtnem zelenju. To so dvonadstropne hišice, pri katerih peljejo stopnice od zunaj celó na vrh strehe; težka opečna streha je zeló nagnjena k sprednji strani kot bran proti vetru in hudemu vremenu. Večina hišic je obrnjenih proti vzhodu; na tej strani je tudi napravljen hodnik (balkon), na katerem bivajo navadno domači ljudje, po leti dan in noč. Vsako poslopje je obkroženo s kamenitim zidom ali visokim plotom. Tak pogled podaje navadno bolgarsko mestece.

Zjutraj je. Stopimo tjá na vrh, kjer stoji hiša deda Libena. Obkoljena je krog in krog s cvetočim bezgovim grmovjem in z najrazličnejšimi cvetlicami; in tik teh se drži sadni vrt z jablanmi, višnjami, češnjami, marelicami in breskvami.

Ded Liben je bogat. Uprav je prišel iz cerkve; na glavi ima veliko jančjo čepico, kučmo, oblečen pa je v modro suknjo, rumen oprsni, v široke hlače in nosi bel pas. To je še čvrst, močan mož. Brado ima obrito in na gorenjih ustnicah lahko zavite dolge brke. Na Bolgarskem se brijejo vsako sredo, razen popa in starcev, ki so jenjali živeti z ženami. Tudi dedu bi bilo čas, da bi si pustil rasti brado, ali on noče, ker se dela še vedno mladega.

Gorko je in solnce pripeka. Ded je snel jančjo čepico in jopič ter si del na glavo belo muselinovo čepico. Hodnik je bil pokrit s preprogami in stolčki domačega izdelka; in Liben je prekrižal nogi ter sedel tu kot turški paša.

Ali ni bil sam tù. Poleg njega je sedel sosed, ki je prišel ž njim vred, to je: domači pisar in učitelj Haži Genčo. To vam je bil omikan in učen človek. Poleg cerkvene in slovanske pisave je umel tudi vlaško, rusko, turško in grško. Res da le malo od vsega, ali ni se upal nikdo sosedov pričkatì ž njim v njegovih znanostih. Če se je zgodilo kdaj, da je prišel Kadi (turški sodnik) in mu je trebalo pojasniti kako važno stvar, vselej je nastopil Haži Genčo. In govoril je s Kadijem tako, govoril toliko, da se je Kadi navadno ugriznil v ustnice ter dejal «ukumut Adam» t. j. učen človek. Le mal pogrešek je imel ta naš učenjak, da je bil zelo sladkosneden — na ptuje stroške. Naši čitatelji se kmalu prepričajo o tem.

Oba častita moža, domačina in gosta so obkroževali otroci starejšega sina deda Libena. In Haži Genčo jim je razdaljal pečeno koruzo in pecivo, katero je bil kupil v cerkveni veži, čemur se je ded zeló čudil. To je bila zvijača. Genčo je bil prepričan, da če obdaruje otroke, da mu predlože po obedu dobro staro vino in ne «gnilo mleko», kakor je rekel. Genčo je nedvojbeno tudi slutil pogoščenje, ki ga je čakalo; zato je začel od daleč:

«Kaj mislite, ded Liben, katero vino je bolje, drinopoljsko ali salfikovsko».

«Salfikovsko je bolje».

«Oprostite, ded Liben, jaz pa pravim, da je bolje drinopoljsko.

«A jaz ti povem, da salfikovsko».

«Nu, ne bom se prepiral, kajti ko bi hoteli razsoditi prepir, bi se moralo pokusiti to in ono. Kaj ne, ded Liben, da ste si preskrbeli letos drinopoljsko in salfikovsko.

«Da, Haži, imam vsakega en sod».

Haži je poznal deda Libena ter jel hvaliti njega vinograd. Po njegovem mnenju je bil ta boljši nego oni v Kani galilejski.

Ded ni mogel več obstati, poklical je sinaho ter jej pošepetal na uho: «Idi, nalij nama skledico dobrega žganja, primešaj k temu medu, tako — medu malo več — in ogrej to na ognju, prinesi tudi kapusovo glavo in posiplji jo s poprom, prinesi tudi malo grozdjiča, nekaj suhih fig, napravi košček ovnovine — moramo pogostiti Haži Genčo, to je — veš — imeniten gost in učen človek. Na

to se je Liben spet dostojno usedel na svoje mesto. Genčo je jel z nova govoriti sladke besede in hvaliti, vedoč, da vsaka pohvala pricopra na »podmole« (hodnik) novo vino in jelo.

II.

Ded Liben in Haži Genčo sta Bolgara stare dobe. Prvi je bil hajduk, drugi pa je predstavljal nekdanjo razumništvo. Liben je preživel svojo mladost kaj burno. Bil je hajduk, pobijal Turke, ali včasih se je tudi družil s Turki v službi »delibaš«*) in janičarjev, kadar so se protivili sultanu. Ali radi tega druženja s Turki vendar ni pozabil svojega rojstnega mesta, in če je temu grozil kak turški napad, je opozarjal vselej prej na to svoje rojake.

Na ta način si je bil nabral ded Liben veliko denarja.

Ko si je bil pridobil denar, je zapustil Turke in se vrnil nazaj v svoje rojstno mesto ter jel tû trošiti. Takoj si je nabavil celo jato psov, konj, oprod, slug, čibukarjev, ki so mu polnili in podajali dimke (pipe) itd. Če je bil na lovu ali na sprehodu, ga je spremljalo do petdeset služabnikov. Če se je vrnil, je zbiral na trati mlade ciganke in silil jih, da so pele in plesale. Cigani so morali gosti na žurle (neka vrsta klarineta) in tolči na bobne, dočim je mladež zakurila ogenj in pekla divjačino. Ko se je družba najedla, se je dvignil Liben na konja in pohajal z godbo in cigankami spredaj od hiše do hiše ter terjal povsodi pogoščenja. Domači ljudje so prinašali ročke vina, mladeniči pa so morali streljati iz pušk na zdravje gostiteljev in ciganke so prepevale.

Kadar je pošel denar, je izginil zopet ded Liben. Nikdo ni vedel navadno, kaj dela in s čim se bavi, razven nekaterih predrznežev, katere je imel s seboj. Ali ti nikdar niso izdali svojega poglavarja. Ded Liben ni rad govoril o tem — tudi tedaj ne, ko se mu ni bilo ničesar bati — in jako se je srdil, ako je jel Genčo kaj pripovedovati o njegovih čudnih prigodbah...

Ded Liben se je oženil, ko je imel že štirideset let. Ali tudi zakon ga ni ukrotil; tudi zdaj je večkrat izginil iz mesta, in še le starost ga je privezala k domačemu ognjišču. Toda tudi še zdaj ni mogel prav pozabiti svojih starih navad, tudi zdaj se je zgodilo večkrat, da je sedel pri peči ter si grel roke, pa kar mahoma je zavrnil, popadel puško ter vstrelil v dimnik. Tudi zdaj je redil nekoliko konj, imel sluge in pse in v jedni sobi je hranil svoje junaško orožje.

*) Načelnik telesne straže.

Ded Liben se je vedel resno in čvrsto. Če je jezdil v cerkev, sta ga spremljala dva služabnika, če je pa šel peš, se je pa opiral ob jednega, dočim je pazil drugi na konja.

Libenova žena mu je bila vedno popolnoma udana kakor od prvega dne. Imela sta tri sinove: dva sta bila poročena, a tretji in najmlajši Pavlin je bil prost. Liben mu je iskal neveste.

Ded Liben ni gostil Genča zastonj, kajti ta je imel prelepo hčer, pravo bolgarsko krasotico. Sam je pravil o njej: «rdeča je kot mak, bela kot papir, obrvi ima kot pijavke, oči kot višnje, zobe kot bisere in postave je kot mlado drevo, razumna je, pridna, vesela, odlična devotka». Liben je potreboval tako v hišo; hotel je imeti v sobi vse lepo, in vselej se je rad pohvalil z lepoto svojih sinah. Ali tega ni mislil le on sam, tudi žena Libenova je davno uganila, da se Pavlin in Lila rada gledata, in večkrat je prigovarjala svojemu možu, naj bi šel h Haži Genčo.

Ded se je danes odločil za snubitev.

Čuješ, Haži, mislim, da bi ne škodilo, ako bi se pogovorila odkritosrčno, začel je po daljnem premišljevanju.

Pri tem je pogledal ostro svojega gosta in jel se mrgoditi, da mu je zastajala beseda v grlu. Naposled se zgane, zasuče si brke ter pristavi:

«Slišiš, Haži, nisem učen človek in ne znam govoriti učeno. Povem pa prosto, da imaš hčer in jaz sina, in da bi ne škodilo, veš, ako bi se najini rodbini sprijateljili; torej daj mi roko pa je dobro!

Dolgi medli Genčev obraz je osvetlil nasmeh zadovoljnosti. Libenov nasvet mu je bil prav po godu, in zajedno mu je laskala pohvala našega Libena, ki je sicer nerad hvalil drugega.

«Ded Liben, mislim, da si zlat človek», je rekel Genčo, hoteč pohvaliti svojega gostitelja, «priznavam, da nisem nikdar mislil, da si tak dijamant. Kako si me iznenadil, uprav iznenadil!»

Zdaj je bilo spet pri dedu Libenu vrsta, da se je zadovoljno nasmejal. Misleč, da Haži Genčo soglaša z njegovo ponudbo, je rekel:

«Ali si torej zadovoljen? Dobro, brate — napravimo svatbo. Videl boš, ves svet se bo čudil».

Ali Haži Genčo je moral ugovarjati.

«Dà», je rekel dostojno, «res, da mi je Bog dal razumno, lepo hčer, vam pa pridnega, razumnega sina. Ali dovolite, da se pogovorim prej z ženo in hčerjo in potem si stisnemo rokè».

«Tvoja žena bode zadovoljna, Haži. Sešla se je z mojo ženo v cerkvi in pogodili ste se».

«Brez žene in hčere ne storim nič», je lagal Haži Genčo, «to dobro veš».

Ded Liben se je trudil zastonj, da bi izrekel Genčo odločno besedo. In tako sta se razšla. Genčo pa je še prej obljubil, da pride drugi dan zopet.

«Zdrav bodi, oče starešina!»

«Idi z Bogom, starešina!»

Ko se je vrnil Haži Genčo domov, je poznala žena takoj, da je dobre volje.

»Haži, kje si bil danes?»

»Bil sem v gostilni, prinašam ti dobre novice. Čuj!

«Nu, govori Haži».

«Ali bi rada vedela?»

«Dà, povej, povej, ali nisi morda dobil pisma od sina? Ali je zdrav? Žena se je trudila, da bi brala to možu na očeh.

«Ne, žena, tega ne».

«Nu, torej, če hočeš, povej, ali če nočeš, pa pusti!»

«Kje je Lila».

«Po vodo je šla».

«Zakaj pa tako pozno? To ni prav. Imela si poslati delavce, saj itak nič ne delajo, le kruh pojedajo ves dan».

Ali si pozabil, da je danes praznik in da je Lila jedina delavka v hiši?»

Tudi na Bolgarskem, kjer ni nevarnosti od Turkov, je dekletom in ženam draga zabava, da hodijo po vodo. Po solnčnem zahodu se shajajo dekleta pred studentem ter se zabavajo s pogovori in šalijo z mladeniči, ki prihajajo za njimi.

«Ali še niste večerjali?» vpraša ženo Haži Genčo.

«Ne še».

Jaz sem že — ali naj pride Lila, povem jej lepo novico.

Toda Genčo se sam ni mogel vzdržati, in besede so ga pekle na jeziku.

«Žena,» oglasi se zopet. «Dobro veš, da sem razumen, učen in spreten mož. To vé ves svet».

«Vé, vé, a kaj dalje?»

«Dalje to, da bo Lila bogatinova žena».

«Povej Haži, kdo snubi našo Lilo?»

«Kdo? Ne povem ti. Rad mučim ženo, da se odvadi radovednosti».

«Mati sem in hočem vedeti, kaka usoda čaka mojo hčer».

Ta hip je vstopila šestnajstletna Lila. Bilo je dekle črnih očij, ki so veselo in žive gledale izpod temnih obrvij; belih in rožnatih lic, s krasnimi svilnato-mehkimi lasmi, spletenimi v gosto dolgo kito. Če pridenete k temu še visok stas, vitko postavo in pas s krasnimi plašči-

camí, pa imate bolgarsko krasotico v celem razcvitu življenjske spomladi.

Dekličjo glavo je pokrivala rdeča «turika» in kot zavoj fina ruta, ostala obleka pa je bila volnata suknja domačega izdelka in rdeča suknena jopica, obrobljena s cveticami. Vrat in ramena jej je pokrivala svilnata srajca, okičena z denarji in koralnimi vrvicami. Dekle je neslo vrče v rokah.

Ko je Haži zagledal hčer, je vstal ter jej stopil naproti. «He, dekle!» reče z veselim smehom ter jo prime za podbradek: «oče ti je našel ženina. Poljubi mu roko in zahvali se. Idite, rastite in možite se!» Končal je z blagoslovom.

Lila poljubi molče očetu roko ter odide.

«Povej vendar, komu daš Lilo», je prosila mati.

«Če boš mnogo vedela, se kmalu postaraš», odvrne nesprosni Genčo razvneti ženi ter odide spat.

Žena pokrije moža z debelo odejo in vzdihnivši odide h hčeri v drugo sobo.

III.

«Kaj da je danes oče tako vesel?» vpraša dekle z nasmehom.

«Dà, dete, hoče te omožiti».

Dekle zardi ter pobesi oči.

«Samo ne vem, s kom,» nadaljuje mati. «Neizprosni je in ni mi hotel povedati tega. Ali veš Lila, s kom?»

Dekle je molčalo.

»No, če ne veš, povem ti to — namreč s Pavlinom, Libenovim sinom. Ta je dober, razumen mladenič in iz poštene rodbine.

Dekle je še bolj zardelo ter se vrglo strastno materi na prsi.

«Čemu jočeš, dete; ali ti Pavlin ni všeč?» Ali čuješ, Lila? Ali ga poznaš?»

«Poznam, poznam», odgovori Lila bolj tiho. Že večkrat mi je jemal cvetko z glave ter pil vodo iz mojega vrča.

«Ali ti je po godu?»

«Po godu, mamica, zelo mi je všeč».

Še dolgo sta govorili hči in mati. Mnogo jih je v sreči gostobesednih.

Haži Genčova je bila ljubeča mati, mirna in dobra, kakoršnih se malo dobi. Vse njene krasne lastnosti pa so se pokazale le tedaj, kadar je bila mej svojimi otroki brez moža. Pred njim je bila čemerna kot Črno morje.

Na ta način se je »posvetoval« Haži Genčo s svojo rodbino, kakor se je hvalil proti Libehu.

Podoben prizor, ki označuje patrijarhalno razmerje v bolgarski narodni rodbini, se je pokazal tudi v hiši deda Libena.

»Pavlin, sinko, čas je že, da se poročiš. Tvoji bratje imajo že deco in mati potrebuje pomočnice«.

»Če to mora biti, oče, potem se udam«.

Pavlin je bil razumen mladenič z velikimi krotki-mi očmi.

»Vidim, sinko, da se hočeš oženiti. Ko bi te poslal na polje ali ti velel, da greš trgat »sezam« (morsko seme), tedaj bi ne hotel; ali ženiti se pa hočeš! Ali pa veš, sinko, katero devo sem ti zbral?«

»Ne vem«.

»Torej ti pa povem; ali prej se mi zahvali ter poljubi roko.«

Pavlin se pokloni trikrat in pristopi k očetu, da bi mu poljubil roko. Ali oče ga ustavi.

Počakaj, sinko, tako se klanjajo le Turki o bajramu *), a ti se pokloni kot berač pred davkarjem. Dotakni se zemlje s čelom.

Sin uboga in skrižavši roke poljubi očetu roko; na to pa obstane pred očetom kot bi pričakoval še daljne ukaze.

»Kaj pa strmiš v me?« reče veselo oče. »Idi in poljubi roko še materi. Potem pridi sem in povem ti nevestino ime«.

»Nu, sinko, reče ded Liben vrnivšemu se sinu Pavlinu, »vstopi se pred-me in deni roke križem. Nikar, ne tako! Držati jih moraš prav ob pasu. Nekaj niže, tako, tako! Ženiti se hočeš, pa še ne znaš rok sklepati. Ali boš tudi pred bratom tako stal? Tako ne moreš niti med ljudi, saj se vedeš kot medved«.

Ded Liben je razlagal sinu še dolgo, kaj naj stori in kaj ne. In dolgo je stal še sin spoštljivo pred očetom ter prestopal utrujen z jedne noge na drugo in tajil v sebi radovednost, katero mu je neki odmenil oče za ženo.

»Tako, Pavlin«, reče naposled ded Liben, »ali poznaš Haži Genčo?«

»Katerega Haži Genčo?« vpraša sin, kakor bi jih bilo nekoliko v mestu. Moral je tako vprašati tudi iz previdnosti, da bi oče ne mislil, da je sin uganil, kaj da hoče.

»Nu — našega mestnega učitelja, učenega Haži Genčo«.

»Poznam«.

»Ali veš, da ima hčer?«

»Vem« odvrne sin ter pobesi oči.

*) Turški praznik.

«Dobro», reče ded smeja se. «Kaj pa gledaš v tla?» Nikar mi ne pobešaj glave. Naš rod je številen in ne uklanja glave pred nikomur. Tak je bil tvoj oče od mladega — tak bodi tudi ti! Zdaj pa pojdi in delaj! Hči Genčova, Lila se zove menda, ta bode tvoja žena.»

Tako je delal ded s sinom; niti vprašal ga ni, ali mu ugaja nevesta ali ne. Za to pa mu je ljubeča mati že davno povedala, čemu hodi Haži Genčo k njim na staro vino. Pavlin je dobro vedel, kaj mu poreče oče, ali za to je moral vendar suženski vse poslušati, kar mu je oče povedal.

Pavlin in Lila sta se videla vsaki dan; on jo je poznal že od časa, ko je hodil v šolo h Haži Genču. Če je šla Lila zvečer po vodo, je stal Pavlin pred barvarijo Nikolaja Vancijakata, in ko se je vračala, jo je prosil požirka vode. Lila mu je dala vrč ter se obrnila strani, da bi si uravnala ruto ali svoje zlato blesteče lase. Potem — potem sta se oba molče razšla. *) Drugikrat zopet jo je poprosil cvetke, in ko jo je dobil, si jo je pripel na prsi. Lili je bil Pavlin všeč in ona je pogosto sanjarila o njem pri delu.

IV.

Drugega dne je prišel Haži Genčo k Libenu, kakor je bil obljubil; a še le pred obedom je odgovoril njegovemu nestrpnemu vprašanju: «Zadovoljen sem, ded Liben, pridi in snubi jo; tudi žena je zadovoljna in rodbina in sama hči hvali Boga Najvišjega, ker je dopustil, da je našla takega tasta, kakoršen si ti.»

«Kdaj pa naj pridem?»

«Pridi še danes, če hočeš, starešina!»

«Torej pa pridem zvečer — zdaj poobedujemo in potem malce zadremljem.»

Ko se je bil ded Liben naspal, je poklical ženo.

«Žena, Haži Henčo je voljan dati nam hčerko», je dejal «reči torej k Ravelici, naj natrga cvetic v vrtu ter jih poveže v kitice. Nevesta je znamenita — vse umeje. Tu imaš zlat, vpleti ga v cvet.»

Ded Liben je dal stari ogromni turški denar.

Ukaži prinesiti sadja: malo jabolk, grozdja, rožičev, rozin, tudi mandelj in sladkorij.

*) Prav omenja Bezenšek v svoji knjigi: Ponočnega vasovanja in zbiranja pod okni, kakor je po nekaterih krajih na Slovenskem, pač ni na Bolgarskem. In tako je prav. Naj bi tudi v tem oziru slov. fantje posnemali bolgarske, ki so bolj priprosti, a vendar vedó, kaj se spodobi, kaj ne.

Ko so bili vse to prinesli, je zavezal Liben sadje in sladkarije v rdečo ruto, vložil kitico z zlatom za pas in se je napotil od doma.

Haži Genčo je čakal deda Libena v novi suknji z rdečim pasom. Jedva je stopil čez prag, že mu je hitel gostitelj naproti.

«Dober dan, starešina!» je rekel ded Liben.

«Bog te blagoslovi, starešina!» je odvrnil Haži Genčo. Kako je kaj?

«Hvala Bogu» — a kako je babici Haži Genčovi.

«Že gre, že, starešina».

«Ali so otroci zdravi?»

«Še precej. Pa tvoja Libenica, ali je zdrava?»

«Hvala Bogu.»

«Kako so kaj pa otroci?»

«Že gre, že.»

«Pa unuki?»

«Hvala Bogu, starešina!»

Pozdravlja se sta stopila prijatelja v sobo. Ded Liben je snel čepico in jo položil na peč. Tega ni storil po bolgarskem običaju, ali on je odkladal čepico skoro povsod in vselej — v svoji hiši in v ptujih.

Soba, v katero je bil stopil ded Liben, je bila taka, kakor v drugih hišah: četerovoglata, pobeljena, z dvema oknom, peč zamazana z apnom in po vrhu olepšana z zelenim torilom. V prednjem kotu je bila pribita k steni deska, in na tej so bile nalepljene papirnate podobe. Tudi je bila tu lesena podoba, in za njo je bila zataknjena z jedne strani vrba, na drugi pa nekoliko velikonočnih sveč. Na žeblju je visela na strani kadilnica, pod podobo so ležali rdeči velikonočni piruhi in je visela svetilnica! Po vseh stenah je bila nameščena dolga polica, in na njej je bila po vrsti razpostavljena posoda: medena, lončena, lesena in druga; mej tem tudi velika skleda za pšenico, ki se nosi v cerkev. Na tleh so bile razložene preproge domačega izdelka iz črne, rmene, bele in modre volne. Pod podobami samimi je bila razložena blazina, pogrnjena z modro odejo, na kateri je Haži počival po obedu. Stolic in miz ni bilo skoro nikakih, podobna oprava se dobi le pri bogatinih, kakoršen je n. pr. najemnik Petko Doganuv. Tudi drugih olepšav ni bilo tu, razen zrcala v pestrobarvanem okvirju.

Tu v tej okrašeni sobi so se bili zbrali častiti Genčovi gostje. Na blazini so sedeli ded Liben in Tador Radin, bivši davkar, ki si je — mej nami rečeno — grel roke okoli obdačencev. V drugem kotu se je bil vsedel, prekrižavši noge, Tončo Slavej, gospinski krojač iz mesta, po

postavi junak, visok, z veliko brado in z očmi, zatopljenimi v maščo.

Ko so se bili vsedli, je nastala globoka tihota. Potem je vstopila Genčovka, ki se je poklonila dedu Libenu in rekla: »Dober dan, ded Liben!«

»Mnogo zdravja in sreče!« je odgovoril ded Liben.

Kako kaj gre babici Libenovi?

»Že gre, že«.

Genčova se je vsedla ter umolknila.

Molčanje, ki je zdaj nastalo, je postajalo kmalu vsem dolgočasno. Da bi sprožili besedo, je jel govoriti Tončo o politiki. Jedva je bila izgovorjena prva beseda, takoj je nastalo pričkanje mej Haži Genčom, Tončem in dedom Libenom, in sicer je šlo o zaslugah »Ingelisov«, »Frencov« in »Moskovcev«.

»Ingelisi« so najbolj zvijačni od vseh«, reče Genčo.

»Jaz pa pravim, da ne«, skoči mu Tončo v besedo. Ingelisi in Moskovci so tako jednaki, ali Frenci so bolj pretkani, ali kaki »kaveljni« so to! Jeden Frenc, ne vem več imena, je hotel nekdanj vse posekati s sabljo kakor repo.

Ded Liben se je spustil v smeh.

»Tončo, ti si jo pa zadel! Tvojega Frenca so imenovali Ponaparta, in da si je bil »kavelj«, vendar se ga moskovski car Kutuzin in Šavarov *) nista bala, nego sta mu zvezala roke, ga uklenila ter poslala živega v pekel. Tako je bilo!«

»A kdo drug pa nam dela igle nego Ingelisi?« vpraša Genčo. »Iгла je — kakor vemo — umetna reč«.

Ded Liben je imel tudi na to pripravljen odgovor.

»Čujte, kaj vam povem: Ingelisi so poslali Moskovcu iglo ter rekli: »Glejte, kaka čuda umejemo mi«. A Moskovci so vzeli iglo, napravili iz nje čibuk ter jo vrnili rekoč: »Pušite iz nje na naše zdravje!«

Ded Liben se je smejal iz vse duše svojemu dovtipu.

Konečno je bil izcerpan tudi ta predmet, in trebalo je pristopiti k snubljenju. Vsi so čakali, kako se to začne. Ded Liben naznači na kratko Haži Genču in njegovi ženi namen svoje poti. Na to odvrnejo roditelji, da privolijo; ali da treba vprašati tudi Lilo, ali jej je ženin všeč.

»Lilka!« zakriči Genčo, »pojdi sem!«

Lila vstopi, svatovski oblečena. Roki je držala ob pasu ter povесila oči.

»Dete, ali ti je všeč ded Liben?« vpraša Haži Genčo. »To je pošten starec«.

»Všeč« odvrne zardelo dekle.

*) Nalašč spačena imena.

«Pa babica Libenova — ali ti je všeč?»

«Všeč».

«Pa njiju sin Pavlin, ali ti je po godu».

Lila je molčala.

«Govori, nikar se ne boj» je nadaljeval oče. «To je priden mladenič in omožim te ž njim, ako hočeš».

«Kakor hočeš, oče, in kakor hočeš, mati. Slušala vas bom!»

Torej poljubi roko svojemu tastu in pokloni se kot nevesta: kajti zdaj si že nevesta».

Lila se pokloni trikrat ter poljubi Libenu roko. On pa jo poljubi na lice, poda jej kitico in robec s sadjem. Lila vzame dar in ga položi na peč, na to se zopet trikrat pokloni Libenu in očetu, poljubi mater in goste. Vsi so jej dali po en denar. Na konec odide Lila v vrt. Tú natrga cvetic, zveže jih v šopek, privije vánj denar, in ko je prišla nazaj, dá kitico Libenu.

Gostje so povečerjali po navadi, dasi varčni Genčo tega ni maral, in razšli so se še le po polnoči.

Drugega dve je obiskal Pavlin svojo nevesto, Haži Genčo in soproga sta blagoslovila oba mlada zaročenca.

Prvo nedeljo po snubitvi so šli iz Libenove hiše trije ciganski godeci v belih turbanih in modrih suknjah, prepasani z rdečimi pasovi. Cigani so godli na gosli in peli neko turško pesem, ki se je baje pela že pri vzetju Carigrada. Za godeci je tekla truma otrok kakor povsod, in za temi so šli možje s «fesi» in čepicami, potem ženske v pol turških, v pol bolgarskih šapkah, in naposled je šel Pavlin, obkrožen od svojih tovarišev.

Pri Genču je bila že napravljena miza za goste. Ta gostija pa ni stala varčneža mnogo; kajti svati so pri našali po navadi že saboj kruha, vina in pečeno jagnje v veliki medeni posodi. Ženin je obedoval s svojimi tovariši v drugi sobi. Cela družba je sedla po vrsti ter jela jesti. Haži Genčo je hotel ohraniti svojo slavo kot prvi govornik v mestu ter razlagal svojim spoštljivo poslušajočim gostom v dolgem govoru namen te slavnosti. Naposled pa mu je pretrgala tok besedij starešinka, ki je nesla vrč vina in privedla nevesto, obkoljeno od svojih družic. Lila — lepša kot beli dan — je pristopila k svatom ter jim poljubila roke.

Tedaj vstane ded Liben — in tudi drugi so vstali — potem vzame od starešinke vrč, obrne se proti nevesti ter začne: «Na zdravje in srečo! Bog in Božja mati dajta vama dolgo življenje, ljubezen, mir in pokoj! Naj bi vajin rod trajal tisoč let, naj bi se vajini roki ne dotaknili drugega nego medu in masla! Bog vama daj dvanajst sinov, jednega za drugim! Bog vama pomagaj!»

«Amen!» pristavijo gostje.

Ded Liben pokusi vino ter dá vrč nazaj; na to mu poljubi Lila roko, on pa jej dá zlat. Potem je ponavljala babica Libenka iste besede. Lila poljubi roko njej, pa tudi starišem in drugim prijateljem in gostom. In vsak jej je dal, kolikor je mogel.

Ko je bilo dokončanopoljubljanje rok, vstane Haži Genčo in pravi: Z božjo milostjo zaročamo naše otroke; ali vprašam vaju, starosvata, kako poroštvo pa dasta k tej zaroki?

Ded Liben pomigne svoji ženi. Ta vzame dve kitici iz robca, ki ga je držala v roki. Na jedni je bil uvezan zlat prstan z rdečim kamenčem, na drugi pa blizo petdeset zlatih penezov razne velikosti. In ta prstan in denarje so oddali Lili s primernim voščilom in s poljubom.

Na to vstane Liben znova — Genčo je sedel — ter imenuje svoje svatovske darove. Na to sede Liben, pa vstane Genčo ter imenuje svoje darove.

Naposled privedejo še ženina, ki je tudi prejel prstan od nevestinih roditeljev.

Slavnost, katere so se udeležili tudi starci, je trajala tega dné dolgo, dolgo po noči.

V.

Vse je šlo lepo in že je imela biti svatba, kar se je mahoma in nepričakovano vse podrlo! Ded Liben in Genčo sta se nekaj razprla, in Liben se je razsrdil na Genča ter ga odgnal iz hiše. Da govorimo resnico, bil je Liben več kriv nego Genčo. Poleg vsega tega se je vmešal tudi samopašni Tončo v to reč, in konec je bil, da je Liben rekel, da njegov sin ne sme vzeti Lile za ženo. Iz tega je nastal velik šum. Krotki Pavlin je rekel razjarjen očetu, da Lile ne pusti, naj se zgodi kar hoče. Genčo pa je napisal Libenu zvito in premišljeno pismo, v katerem je bila vsaka beseda iz svetega pisma. Ali trdoglavi Liben pisma niti bral ni. Tu pa se je razsrdil še Genčo. Prebrisanec je vedel, da Pavlin ljubi Lilo, in za to je zaprl svojo hčer brez odlogov v samostan Samokov. Pavlin je bil kakor ubit, ko je to izvedel. Dedu Libenu je bilo težko, gledati to britkost.

«Ne žaluj, sinko, jaz ti pomorem v tvoji britkosti, to je moja sveta dolžnost», reče mu Liben. «Vrag vse vzemi! Zberemo junake, kakor v davnih časih, in Lila bo naša. Hej — povem ti — ne žaluj!» Stara junaška kri je vskipela v njem.

Nekega letnega jutra na dan sv. Atanazija je prežal v goščavi prav pri samostanskih vratih skrit ded Liben

in ž njim oboroženi mladenči. V strani je bilo privezanih pet osedlanih konj.

«Koliko je ura? vpraša ded Liben potihoma nekega fanta. «Stara Vrana je rekla, da redovnice hodijo vsako leto na vrh, da bi poslušale pesmi sv. Atanazija, in da v tej dobi moramo priti v vrt ter odpeljati Lilo. Menda me ta čarovnica ni nalagala, obljubil sem jej sto grošev!»

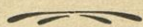
Ali stara čarovnica je res prišla ter naznanila, da je nastala ura dejanja. Nune so odšle, in Lila je čakala v vrtu.

Niti pet minut ni minulo in Pavlin je že odpeljal tresoč se Lilo. Oba sta plakala ter se smejala radosti. Ded Liben jo objame, a kar takoj se odvrne proč; solzil se je, da ga je bilo kar sram! In kmalu je izginila mala truma v daljavi.

Ni trajalo dolgo, in svatba je bila opravljena. Haži Genčo hodi zdaj k dedu na dobro vino, ki mu ga naliva njegova lepa hči Pavlinka, to je: Lila, srečna Pavlinova žena.

KONEC.

Sanjarije in resničnost

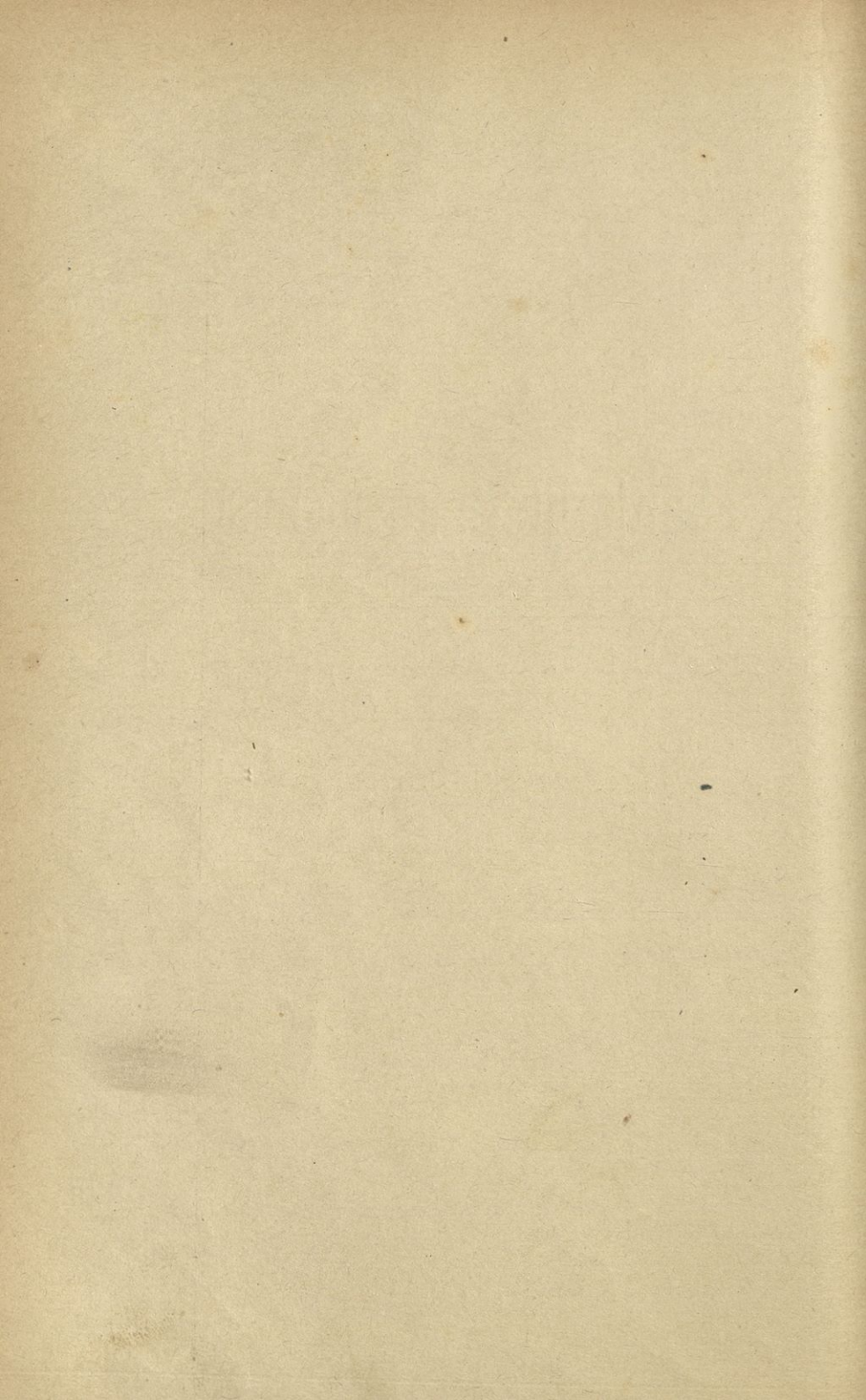

(Bolgarski T. Vlajkov 1890. leta.)

Prevel Š. P....ov.

Ko sem bil še gimnazijec, nisem nič kaj maral za latinščino in grščino; učil sem se tega le zato, ker nisem hotel biti v nobeni reči slab. Ali mikale so me le bolj druge knjige, zlasti pa neki ruski pisatelji. Žal, da mi ni ostajalo mnogo časa za nje!

Ali večkrat, ko sem prevajal kako poglavje Tita Livija, ali pa premleval grške nepravilne glagole, sem se odvrnil nevoljen od teh mučnih nalog ter se zatopil v to, kar sem ljubil, pa nisem mogel doseči. V takih slučajih mi je risala domišljija prelepe slike moje bodočnosti, ki so se vjemale z mojimi željami in sanjarijami. — Najbolj pogosto se mi je pa prestavljal ta obraz:

Videl sem v duhu mično sobico z dvema oknom; je pisalnica, na njej lep črnilnik pa nekoliko peres in svinčnikov; poleg črnilnika bel papir, zvezki in knjižice — popisane in nepopisane. Na drugi strani mize pa nekoliko lepo vezanih knjig — moji najljubši pisatelji. Jedna od teh leži odprta pred menoj. Pred mizo je lična stolica. Na strani pa je velika omara, polna, prepolna knjig — zgodovinskih, slovstvenih in filozofičnih, samo izbrane, najboljše. Bolj na strani je železna postelja. Kraj nje mala mizica, in na njej steklenica in čaša za vodo.

In ta sobica je moja, v njej živim ter se zabavam.

In predstavljal sem si, da sem popolnoma samostojen. Nobeden mi ne zapoveduje, nobeden nič ne zabranjuje. Tú ni latinskih avktorjev in nepravilnih grških glagolov. Berem in pišem, kar mi ljubo, kar želim in kadar želim. Sedem n. pr. k mizi, pogledam odprto knjigo, pa jo denem na mizo, pa vzamem drugo lepo vezano knjigo — kakega ljubega mi pisatelja — pa preberem nekaj, zapišem si v

zvezek, pa pustim še to. Pa zopet vzamem kako iz omare, ali literarno ali filozofično, potem ležem na posteljo. Pa vstanem, popijem malo hladne vodice, pa jamem kaj pisati v korist domovine. Pa zopet preberem, pa ležem, pa pišem itd. Predstavljal sem si, da sem presrečen in da mi teče življenje vzorno — lepo. Tak obraz — zemski raj — se mi je ponujal pred oči. Take podobe mi je risala tedaj domišljija, to so bile najbolj priljubljene sanjarije.

Od tedaj je minulo mnogo let. Moje dijakovanje se je davno dokončalo. Zdaj sem res prost in samostojen. Imam lepo, mično sobico z dvema oknom, knjige, papir, pa mizo, preprosto posteljo na strani, pa mizico, kraj nje čašo s steklenico vode — uprav tako sobico, o kakoršni sem sanjaril. Tudi ni več latinskih avktorjev in grških nepravilnih glagolov. Nikdo me nič ne sili, nikdo mi ne zapoveda; sam svoj gospod sem. Pišem in berem, kar se mi poljubi. — Mislil bi kdo, da se je moje ljubo dijaško sanjarjenje popolnoma uresničilo.

Ali je pa res tako?

Večkrat sedam k mizi in računim, komu sem dolžan. In kake neobhodne reči treba za hišo; in tedaj strmim, od kod vzeti denar za te stvari in za dolgove. Ali pa pridem domov ves razdražen in potrť zaradi kakega neuspeha v svojem skromnem javnem delovanju, ali ogorčen zaradi človeške podlosti ali malomarnosti in neznačajnosti svojih omikanih tovarišev; tedaj ležem na posteljo, da se oddahnem in odpočijem. In pri taki nemirnosti mi uidejo oči na bogato knjižnico, in zamislim se v svojo minuloost, v svoje dijakovanje, v nekdanje sanjarjenje in načrte za bodočnost.... In tedaj se spominjam vsega: kako sem sanjaril tedaj, ko sem kradel čas latinskim in grškim nalogam; in odkimam z glavo, pa vzdihnem ter spregovorim sam sebi:

Eh, sanjarije, sanjarije! Lepe, prekrasne ste bile. Sladke in mile ste mi tudi sedaj, ali — niste se mi izpolnile! Risale ste mi vzorno bodočnost brez življenskih potreb in britkostij življenskega blata, brez ljudske zlobe in krivičnosti. Ali glej, idealna bodočnost je zdaj prestopila v resničnost. In to resničnost mi zalivajo življenjske skrbi, ubijanje za kruh in obleko, muka v zagotavljanje svoje službe in različne male in večje borbe z ljudsko glupostjo in predrasodki, in z brezobzirnostjo razumnštva in podlostjo in nasiljem raznih veljakov. In nič, skoro nič časa mi ne preostaja, da bi se posvetil onim idealom, o katerih sem sanjaril ob času dijakovanja, ko se je vstvarjala moja bodočnost!

Slomškovo «Preljubo veselje» v drugi obleki! (Opaz. prevajalca). Življenje je delaven dan; življenje je žuljenje; To ne velja le na Bolgarskem, nego tudi drugod — več ali manj v vseh stanovih. Prav, da je mladina idejalna, neke idejale mora imeti človek; ali poleg tega ne pozabite, da tavamo — po zemlji. Poleg tega bi hotel priporočati jaz, ki nisem več mlad, tudi — zdrav realizem. — Delo je revnega last, bogatemu v čast. — Grdi dnevi so često šteti, lepi zelo malo v misel vzeti. — Bolje je po dolgi poti iti, nego se na bližnjici zamuditi. — Njemu se moraš potožiti, ki ti more preložiti.

Na brodu.

Povest Ljudmile Podjavorinske.

Nastalo je prijetno poletno jutro.

Človek bi težko verjel, da je šele pred par urami razgrajala nad dolino besna nevihta: solnce plava mirno po modrem nebesnem oboku, kakor bi ga nikdar ne bili zakrivali sivkasti oblaki; z zlatimi svojimi žarki osvetljuje temena vrhov, prodira v doline, oblivaje njih smaragdovo barvo s svojo blagodejno toploto, odbijaje se v tihi gladini reke Vaga kakor v zrkalu, da se vse iskri v njegovem blesku. Okroglasti grič, čegar senca pada na reko prav tam, kjer ima odmerjeno svojo pot leseni splav **skega broda, šumi potihoma in tajnostno, kakor bi si šepetal čarobno pripovedko o večni mladosti in večni ljubezni. Lahni vetrič je zagugal listje bukovja, s katerim je obraščen grič. In nežni ta šum se soglasno strinja z golgotanjem teka reke Vaga, kateri, zavijaje se na desno, umiva bregove ter jim stresa prapot, ki raste tú kakor nalašč, da z raznoličnostjo povekšava krasoto tega romantičnega kotiča Považja. Vse se iskri ter diše soglasja, svežosti, čarobe letne krasote, in zdi se ti, kakor bi se bilo to vse: to modro nebó, ti solnčni žarki in ta sveža zelenjad v dolini, prerodilo v jedni noči.

Dà, še ta mala kočica, stisnena tam ne daleč od broda v neveliki vrbovi goščavi, se zdi kakor pomlajena. Nemara zato, ker je dež osvežil mahovo pokrivalo slamnate strehe, ki je včeraj bilo pokrito s prahom, in ker se deževne kapljice, katere še solnce ni utegnilo posrebat, lesketajo na nežnih stebelcih mahú kakor biseri ali kakor solzé na licu starke, ki se sili na smeh. Saj ta majhna, borna kočica, z nizko razdrapano streho, je povsem podobna starki, ki je doživela že marsikaj na svetu.

Ni čuda, da je takó borna! Koliko neviht je že preletelo nad to nizko strehico od takrat, ko je njen stavbar privezal poslednjo škopo na krhke late in takoj potem ponosno pribil nad dokončanim svojim delom zeleno hojkico, ozaljšano s prižastimi trakovi in cvetjem, — delom brhke roke mlade gibčne žene. S to hojkico sta hotela poblago-sloviti srečno končano delo; s tem sta hotela naznačiti, da kočica ima biti zavetno gnezdece medsobne ljubezni, tihe rodbinske sreče. Kakor je ta hojka zelenela nad belo slamnato streho, takó je zelenela tudi v srcih mladih zakonskih náda v nerazrušljivost njune ljubezni in boljše prihodnosti. Hojka je ovenela, bela streha počrnela — ljubezen se ohladila, náda v bodočo srečo popolnoma preminila, in ta kočica, ki bi imela biti zavetje blaženstva, se je v kratkem času spremenila v turoben koticék bolesti in žalosti...

Utonilo je to zaželjeno, umišljeno blaženstvo — utonilo v propasti brez dnà: v žganjarnici Mojzesovi.

O Bog! čemu nisi dal našemu národu več moči — moči, s katero bi se branil sovražniku, ki ga nosi sam v sebi?! Čemu mu nisi dal zavesti lastne cene, s katero bi se ohranil Slovanstvu? Čemu si ga prepustil v žrtev slabosti, ki ga izsesava, podkopava njegovo blagostanje, po kateri pade v razvaline marsikatera kočica, propade sreča marsikatero rodbine, — slabosti, po kateri ginejo moči národa?!

A kedaj, o Bog! sprebudiš naš národ k spoznanju zlega, katero s to svojo slabostjo doprinaša na samem sebi? Kedaj se prerodí naš národ ter se z zaničevanjem obrne od strupa, s katerim si zastrupuje svojo dušo in teló ter obtežuje vest s takim grehom?...

Kakó krasno in svetlo jutro je danes!

Toda deklica, sključena tam poleg kočine stene v senci košate jablane, zdi se, ne vidi prirodne lepote. Sedi sključena, opiraje prezeblji roki s suhima laktoma ob kolena. Na glavi ima velik robec, ki ji zakriva vse lice, in težko je spoznati, ali čepi tu nedoraslo, bolno dete, ali pod bremenom življenja potlačena starka. Časih dvigne glavo, in zdi se ti, da upira pogled v daljavo, k reki, na kateri se giblje od brega do brega leseni splav, — ali, da se je zagledala v plavkasto ozračje, v katerem na visoki skali štrlé kviško razvaline gradú, pod katerim se mično razprostira vas. Med tem, ko leva roka dekleta, pri pesti dokaj bolj suha nego druga, kakor odrevenela nepremično počiva na krilu, je segla z desno polagoma k čelu ter odstranila robec. Ta se ji je splazil na ramena, in sedaj si jasno videl vso glavo, ki je sorazmerno s telesom bila videti neprimerno velika, kar pa so provzročevali njeni prsteni kodrasti lasje. Njeno shujšano lice s štirioglatim čelom in malimi ustni-

camí nas osupne s svojimi pravilnimi črtami. To lice je bilo dokaj čedno, podobno licam štirinajstletnih deklic; toda njene okrogle, temno-modre oči, ki so brez izraza, brez globin zrle v svet, nas kmalo spomnijo kaj drugega. Ta njen pogled nam ne dela prijetnosti ter vzbuja vprašanje: ali krožijo pod tem štiroglatim čelom misli — in kake so te misli? Zamán poizveduješ v očesih po izrazu teh mislij: one nam nehoté vzbujajo mnenje, da to revno bitje je shramba nesprebujenega duhá, zvezanega v bolni letargiji duhá, o katerem sam Bog vé, če se sprebudi kedaj k delavnemu življenju...

Po stezi od broda je stopala mlada deklica z brašnom trave na glavi, na strani šibkega mladeniča. Živo sta se pogovarjala med seboj, in na njunih svežih, leskečih se licih ni bilo težko spoznati, da se razumeta. Deklico, sedečo ob steni, je takoj pretreslo nekako bolno ganutje, kar se je trudila razodeti s čudnimi, nedoločnimi glasovi, podobnimi dušljivemu smehu. Mladi par jo opazi ter stopi k njej.

«Kaj delaš, Betka?» jo vpraša bližajoča se deklica, prijazno se smehljaje.

«A nič, le takó...»

«Vidiš, čemu sediš tu na tleh takó zgodaj? Lahko bi še spala; zá-te je tú hladno. Pa še počesana nisi... Mati je gotovo na polju», obrne se k mladeniču.

Betka si seže z rokó k glavi in si popravlja razkodrane lase. Njeno lice, še pred hipom strmeče in topo, se je sililo na smeh in dodajalo modrim očém stekleni blesk.

«A jaz le takó... mati je šla zagrebat krompir. Nisem še jedla; mati je rekla, da mi daš juhe, ki stoji v loncu na ognjišču, — toda mnogo...»

Deklica, Betkina sestra, je odložila brašno k steni ter šla v kočo. Čez kratko se je vrnila s precej veliko skledo in z žlico v roki. Betka je pričela jesti, držeča skledo na krilu. Opražena mlečna juha se je kaj urno izgubljala zi skleda.

Marka je sedla k njej in, razvezavši si robec z glave, začela si spletati lase. Njeni lasje, isto takó žolte barve kakor Betkini, samo dokaj leskejši in lepši, so ji segali spleteni v dve kiti pod šibki pas. Bila je razgreta, vsa rudeča v lice, in sveže, pa črne oči so jo delale nenavadno mično. Mladenič jo je ljubeznivo gledal, smehljaje se z blazenim smehom, ter rekel:

«Včeraj sem bil v mestu in ti kupil dva lakta zalih trakov. Kakó zala boš v njih, Marka».

Markino lice se je zažarelo od smeha, — toda trenutek pozneje je pomignila z rameni ter postala resnobna,

«No vidiš, Janko, kakšen si! Že večkrat sem ti rekla, da ničesar ne kupuješ, pa ti me ne ubogaš».

Le s težavo si prislužiš denar; čemu ga torej zapravljaš po nepotrebnem!... Ali veš: marsikaj bo nama treba; mati pravi, da po žetvi se že dava oklicati in bova praznovala svatbo».

«No, resnica! Saj imam že prihranjenih dvajset goldinarjev in do takrat jih bo še več. Ne boj se, moja duša! če Bog dá doživeti jeseni, imel bom večje plačilo nego sedaj. Dobro se nama bo godilo; ne boš več hodila na delo, ker jaz prislužim dovolj zá-te in za tvojo mater...»

«Kaj», vzdihne deva, «to je še daleč in revna mati se toliko pehá okrog hiše, pa še na tuje delo zahaja. Věš, ne šlo bi nam takó slabo, ko bi ne bili prisiljeni plačevati očetovih dolgov. Kar verjeti ni bilo; pri Mojzesu je ostal dolžan trideset goldinarjev na sami žganjici, in ker jih po njega smrti nisve mogli plačati, je vzel Mojzes njivico v varščino. Mati je jokala, češ, kaj bove počele, če ne bove imeli kje saditi krompir; na to nam je sicer njivico pustil, toda za to moravi plačevati vsako leto deset goldinarjev obresti. In dobro, da je takó; drugi žid bi še s tem ne bil zadovoljen...»

«Oj, ta oderuh!» seže ji Janko razjarjen v besedo, «to je veliko, Marka! Toda počakaj: gospodarila bova, da si prigospodariva toliko, da ga plačava.»

Marka zopet vzdihne. Oba se zamislita za trenutek v skrbi, ki pa se njunim mladim mislim, ukvarjajočim se z rožnatimi nádami za prihodnost, niso zdele nepremagljive. Marka je upala, da jima Bog pošlje svojo pomoč, ko bo Janko pomagal prenašati skrbi, ki sedaj tlačijo materino rame. Janko pa je upal ob Markinem boku premagati tudi največje skrbi. Saj tudi on ni bil jeden teh, ki pri prvem nesrečnem poskusu položé roke navskriž. Stariši so mu pomrli, ko je bil še otrok, in od ónega časa se potika pri tujih ljudéh. Ker je delaven, ga radi vzamejo na delo, in o Vseh Svetih si je malokdo takó lahko izbiral službo kakor on. Toda prišedši od vojakov si je premislil ter ni šel več služiti za hlapca, marveč je vzel brod v najem. Delo ni takó težavno in plačilo ima dobro, da si lahko prihrani kak groš. Toda poleg te ugodnosti je še druga, ki mu dela tu bivanje prijetno, kočá vdove Pekarjeve je takó blizo in pot k njej, zlasti v jasnih večerih, takó prijetna... Marka je sicer revna, nima ničesar razun svoje lepote in delavnih rok, toda ta priženitev bi vendar ne bila slaba. Imela bo vsaj kočó, v kateri bosta enkrat sama svoja; Betka, ubožica, ostane vedno reva, nje torej niti ne poštevá.

«Veš kaj, Marka», reče mladenič čez trenutek, ko se mu misli nekoliko zjasné pri pogledu v prihodnost, «včeraj sem se sešel v mestu s Kulihovim Jurjem; kupil

si je harmoniko za štiri goldinarje, pa mi je obljubil, da pride na večer k meni in potem prideva k vam».

«Nú, meni je vsejedno», se je nasmehnila Marka; «lahko posedita nekoliko tukaj pred hišo. Jaz pa ti spletem »kitico« iz duhtečega muškata in vijolic.»

Betka je položila med tem že izpraznjeno skledo poleg sebe ter jela poslušati razgovor sestre z mladeničem. Poto-laživši glad, ta jedini čut, ki jo je često vznemirjal, je postala živahnejša ter jela tekati po dvorišču, ograjenem z nizkim plotom, za katerim se je razprostiral mali vrt. Vež-nim vratom nasproti je stal nizek lesen hlev, iz katerega je kazala nad nizka vrata nemirna koza bradato svojo glavo, zamán si prizadevajoča, doseči bučino vejo, ki je narejala z velikimi listi in žoltim cvetom nad hlevcem drugo streho. Betka je obstala, kmalu na to pa je odstranila le-seno zavoro pri vrtu ter stopila notri. Čez trenutek se je vrnila, obstala pred Jankom ter nudila mu par bilk letne vijolice, odtrgane brez steblice. Marka je jezno segla po njih.

«Oh, vidiš, Janko, že mi je potrgala vijolice, ki sem jih prihranila za kitico!» je zaklicala skoraj jokaje. «Čemu si to naredila, ti neumnica!» se je obrnila jezno k sestri.

Betkino lice je zardelo in oči so ji nemirno švigale sem ter tje. Ni razumela, kako je mogla vzbuditi sestrično jezo s cveticami, ki so bile itak namenjene Janku... Njeno obupno lice je v tem trenutku vzbujalo sočutje bolj nego drugekrat; tudi v Jankotu se je vzbudila žalost.

«Pusti jo, Marka!» je dejal, prijemši Markino roko. «Saj vidiš, da ni mislila nič slabega; nasprotno, mislila je, da mi napravi veselje... Ne jokaj, Betka!» s temi besedami se obrne k siroti, videč, da so se ji zakalile oči in je pritekla iz njih debela solza. Toda njeno lice je ostalo le obupno in komaj si je otrnila solzo, zopet so se ji svetile oči z onim nepomenljivim, steklenim bleskom. «Ne boj se, Betka», je nadaljeval Janko šaljivo; «za to, ker si mi dala kitico, ti pripeljem godca, pa bova plesala. Resnica, ali boš plesala?»

«Bom; a kedaj?»

«Danes zvečer, ko se solnce skrije za to visoko goro. Pa tudi takrat bova plesala, ko se boš možila...»

Betka se je radostno nasmejala. Ni vedela prav za prav, kaj to pomeni, toda večkrat je že čula to besedo v razgovoru Markinih tovarišic, ki so jo navadno obiskovale ob nedeljah. Slutila je, da mora to biti nekaj zelo krasnega.

«A kedaj bo to?»

«No — kadar pride ženin. Potem boš imela zalo obleko in trakove...»

Na drugem bregu Vaga je zaropotal lahek voz in koj potem je na brodu obstala žolta kočija. Presunljivi žvižg je

pretrgal daljšo šalo, ki je pri pohabljenosti postave te revice in pri resnobi, s kakoršno je poslušala to šalo, delala kaj neprijeten vtis. Janko je zamahnil s klobukom in z urnim skokom zdirjal k brodu.

Marka je pobrala travo ter jo odnesla na pod, Betka pa je ostala pred hišo ter srpo gledala pred se. Bržkone je premišljevala Jankove besede, ki so se ji čudovito globoko zarile v njen megleni spomin. Té besede, kakor bi bile nakrat provzročile preobrat v njenem duševnem življenju, doslej takó neznatnem. Dasiravno ji je minilo že šestnajst let, vendar razun fizičnih občutkov ni čutila ničesar drugega, nego instinktivno naklonjenost do matere in sestre. Življenje ji je teklo mehanično, ne da bi opazila ta njegov tok. Mogoče da za to, ker se ž njo nihče ni ukvarjal, nihče se potrudil jo razumeti in postati nji razumljiv... Minulost jo ni brigala, bodočnost je ni veselila in takó tudi ni spoznala nemožnosti Jankove šale. Toda te besede o svatbi, plesu in trakovih so vzbudile v njej radovednost in neko vrsto koprnjenj, ki so ji bile neznane doslej. Večkrat je pogledala na nebo, k temu velikanskemu plamenu, na katerega doslej še ni obračala pozornosti; gledala je, če se že kmalo skrije za óno, po Jankotu določeno goro in, ker je držala pobešeno levo roko, si je z desno večkrat nehoté segla po čelu.

* * *

Ves dan je bila nemirna, raztresena in komaj je mogla pričakati večera. Zapomnila si je Jankovo obljubo o godbi, in to je spodbudilo dremajoče njene misli k čilejšemu delovanju.

Naposled je solnce splezalo za goro, pošiljaje posevne svoje žarke na sosedne griče in okolico. Na zapadu je nebó zardelo; oblaki, nahajajoči se na vzhodni strani, so se pozlatili, zrkalili se v Vagu ter zopet urno spremenjali barvo. Po dolini se je jel vlačiti večerni mrak, bolj oddaljene goré so se ti zdele velikanske sence in grad je izginil popolnoma.

Betka, oprta ob vrtni plot, je danes prvič opazila promeno in veličanstvo prirode ter z nekako grozo zrla, kakó se spreminja svetloba v večerni mrak. Drugekrati je v tem času navadno že bila v koči, polagala polena na ogenj ter nestrpno pogledovala v lonec, v katerem se je kuhala skromna večerja, ali pa še poprej zlezla v posteljo. Danes pa nasprotno ni niti mislila na jed, dasi jo je mati dvakrat že klicala v kočó. Dolgo je vpirala svoj pogled na cesto, toda ni videla nič, le reka je postajala nekoliko bolj bela. Naposled je od broda zadonela pesem, spremljana z glasovi

harmonike. Betka se je stresla in, spuščaje iz grla čudne glasove, slepo dirjala v vežo.

Bilo je že pozno v noči, a ona je še vedno sedela na pragu, tesno se dotikaje matere ter časih krčevito stiskaje njeno roko v svoji... Bila jo krasna, tiha, topla poletna noč, obsevana s srebrnim bleskom zvezd, vzdramljevana s tajnim šumom reke in s petjem slavcev —; jedna izmed teh veselih poletnih nočij, ki takó oslajujejo, povznašajo in vplivajo na dušo, govore na njo s čarobno govorico poezije. Gore so stale kakor neme, od reke je duhtela vonjava materne dušice, in na njeni gladini se je odbijala svetloba lune, kakor nekak premičen, migljajoč stolp, tresoč se v valovih. Ta svit je napravil v dolini sórazmerni polumrak, kočo pa podobno ónim, ki jih poznamo iz pravljič.

Janko je v resnici izpolnil svojo obljubo: pripeljal je tovarišev, ki so posedli okolo vrta. Tu so se pogovarjali, šalili, prepevali, in Kulihov Jurij je spremljal njih pesem s harmoniko. Glasovi priproste, ljubavne pesmi, izvirajoče iz koprneče duše na ušesa zaljubljenega dekleta, se kaj čudovito strinjajo s to polúsomračno letno nočjo! Betka je bila vsa prevzeta; vsaki ta glas se je odbijal ob njeno srce in ob enem se je vrivalo vanj nekaj, česar še nikdar ni slutila, niti čutila poprej. Oči so se ji povekšale in roka se ji je v materni tresla. Uprla je svoj pogled v ono neizmerno, zvezdnato nebesno prostranstvo, pa zopet se ozrla k vrtnemu plotu, odkoder so dohajali glasovi, kateri, dasi jih ne razume popolnoma, ji vendar govore z razumljivo govorico!

Čuje tudi Markin glas in v tem pómennljivem trenutku njenega življenja sluti jasno, česar doslej še ni opazila, da je nekaj, kar daje njeni sestri prednost pred njo.

Nakrat se obrne k materi:

«Mati, čemu jaz ne znam takó peti, kakor Marka?»

Pekarjeva, ki je opazila čudno hčerkinó premembo, se je začudila nad tem vprašanjem. To je bilo prvo zagonetno »zakaj?« v življenju revne deve, ki sploh ni bila bogata na občutkih. In težavno je bilo materi, odgovoriti na to vprašanje, ki se je bolešno dotikalo tudi nje.

«A čemu bi hotela peti?» je vprašala, da bi se izognila odgovoru.

«Nù, le takó... Potem bi tudi k meni zahajala dekleta z vasi, potem bi tudi jaz hodila na ples, kakor Marka».

«Ne obžaluj, Betka, če tudi ne znaš peti kakor Marka, toda moliti znaš prav takó kakor ona. In če boš pobožno molila, bode tvoja molitev še lepša nego to petje».

Betka je sklenila roki. Gotovo jo je pomiril materin odgovor. Znóvič se je zagledala pred se, poslušaje pesem mladeničev. Nakrat pa strepetá, stisne se v kot ter jame

jokati. Jokala je glasno, hlipajoča kakor dete, ki se razjoče, da samo ne vé zakaj. Pekarjeva jo je prestrašena vzdignila, bojé se, da se je je lotila bolezen, in z Markino pomočjo jo položila v postelj. —

Od tega časa je minulo par tednov, in to revno bitje se je očitvidno spremenilo. Od ónega trenutka, ko se je razjokala, sama ne vedé zakaj, je postala občutljivejša, razumnejša, jela je opazovati in premišljevati. Že ni sedela več kje nepremično kakor poprej, ne zmené se za solnčne žarke ali hlad. V njenem pogledu, čegar blesk je bil poprej podoben blesku jekla, je zamigljala časih tu pa tam iskrica sprebujenega duhá. Njeno lice já postalo radi tega popolnoma drugačno, nekako okroglo, in kadar se je nasmejala, ni te spominjalo več ónega bolnega, nedoraslega deteta, katero je vzbujalo v slehernem le občutke pomilovanja. Jela se je brigati za ljudi in za stvari, ki so jo obkoljevali, trudila se posnemati Marko ter pogosteje razodevati svoje misli in pojme — v resnici še detinske. Sedaj ji je že pogosteje prišla na misel besedica *zakaj?* in odgovor ji je segal globoko, ganutja so trajno ostala v spominu. Večkrat je zahajala k Vagu ter gledala od daleč, kakó leseni splav plava na vodi od brega do brega, razdirajoč zelenkasto gladino, in kakó Janko, sklonjen preko ograje, potaplja veslo v vodo, kakó se po njej delajo kolobarji in se razbegávajo na širjavo...

Svoje misli je najrajše razkrivala Janku, njega je najbolje razumela, njemu najpogosteje stavila vprašanje *zakaj*. On ji je skazoval sočutje ter se trudoljubivo ukvarjal ž njo, trudé se pririti v ozki krog njenih občutkov in jih razumeti. Njega je povpraševala, čemu ona nima takó čedne obleke kakor Marka, čemu nje ne vabi na ples kakor ono. In on, da bi jo pomiril, si je izmišljeval bajke o krasnih trakovih in svatovski obleki, katero dobí, ko se bo možila.

Najrajše je sedela v jasnih letnih večerih na kočinem pragu, in težavno je uganiti, s čim so se ukvarjale takrat njene misli. Janko je navadno pritekel od broda, in med tem, ko sta Betka in mati sedeli na pragu, navadno z rokami sklenjenimi k molitvi — je on tiho zlezel pod okno, in Betka je jasno čula blažen smeh in tih šepet, ki jo je globoko ganil.

Enkrat, po takem trenutku, ko jo je bila mati že položila v postelj, je prišla mater za rokó ter rekla z ganljivo detinsko priprostostjo:

«Mati, čemu mi tukaj nekaj takó vtripa?»

Kakó je mogla odgovoriti na to vprašanje? Kakó mogla pojasniti, čemu se oglašá to «nekaj» k življenju —

najavlja je to s tripanjem — ko tega vendar nihče, nihče ne razume... niti njega lastnica ne?

Približevala se je jesen, in v kočici so začeli delati priprave k svatbi. Betka je videla donašati belkaste, nežne tkanine, prižaste, zale trakove, o kakoršnih je znal pripovedati samó Janko. Razjokala se je, ko so ji povedali, da se to ne pripravlja za njo, marveč za Marko, in samó Jankova obljuba jo je potolažila. Razumela je, da se pripravlja svatba, ter bila nekako blazno vesela, ko ji je mati za trenutek tajno oblekla Markino obleko.

Nekega jutra se je zbudila poprej nego drugekrati ter opazila v koči neko posebno gibanje. Dokaj tujih ljudij in sploh popolnoma drugačno obnašanje v hiši jo je spomnilo, da se je približal dan, za kateri so se pripravljale vse te krasne reči. V sobi na mizi so ležale sveže, duhteče vejice rožmarina, z zlatom izšivan nakit za na glavo, opleten s prižastimi trakovi, okrog katerih so se tudi vrtile vse njene misli in težnje.

Vkradla se je potihoma iz sobe, hoté naznaniti Janku to novico, ter se napotila k brodu. Splav je plaval nad vodo kakor drugekrati in oni kolobarji na vodi so se razbegavali na širjavo, toda njega, kogar je menila najti, ni bilo tam... Ta nepričakovana okoliščina jo je popolnoma omamila. Sedla je na obrežje ter se zagledala pred se; ni mogla umeti, čemu ga ne najde tam... Naposled si je premislila, vrnila se domú in tu — novo osupnenje! On, kogar išče, sedí tu za mizo in pri njem Marka, ozaljšana z vsem tem lepotičjem, katero bi ona imela takó rada. Marka je pobrala vse to in njej nemara ničesar ni ostalo...

Prestrašila se je in, prodrši skozi vrsto gostov k Janku, kakor bi se imel on opravičiti za vse, bolešno zaklicala: «Kje je moja svatovska obleka?»

Po hiši se začuje smeh. Gostje so bili že večinoma natrkani, in prikazen revne deklice s takošno željo se jim je zdela kaj smešna. Na pol pijani svat se ustavi pred njo ter jo šaljivo vabi na ples. Ni se upirala. Godci so igrali nekaj divji napev, gostje so se smejali in kričali, — ona pa se je vrtila v tem trušču vsa omamljena, vedno urneje in urneje, dà, naposled takó urno, da je bilo groza...

Stemnilo se ji je v očéh...

V sobi se oglasi presunljiv krik. Godba je nakrat utihnila; tudi gostje so utihnili kakor na povelje. Priskočilo je par sočutnih žensk, ki so dvignile Betko, katero je spopal bolešni krč, ter jo odnesle v čumnato.

Zopet je prišla pomlad ter razlila svojo krasoto na поваške griče in doline. Ledeni oklep na Vagu je popokal in voda zopet teče prosto in resnobno. Ko se zarana vpró iskreči solnčni žarki v Vag, zdi se, kakor bi se zvijal dolg, leskeč, srebrni trak v smaragdovem okrajniku.

A na Vagu — isto takó kakor pred dvema letoma — se povznaša splav **skega broda. Plava važno in resno, in le neznatno zakrivljenje valčkov naznačuje pot za njim. Na splavu stoji Janko z veslom v roki, toda ni več samó plačan najemnik, marveč lastnik broda. Pomočnika ima z vasi, on sam pa prebiva v koči Pekarjeve udove, kamor se je priženil. Njegove skromne sanje o sreči so se mu skoro popolnoma izpolnile: v Marki je našel takšno ženo, da si boljše ne more želeti, in navzlic temu, da ima na skrbi tudi Markino mater in drugo njeno hčer, Betko, je blagoslovil Bog delo njegovih rok toliko, da imajo vsega dovolj, česar potrebujejo. Nū, odkar se mu nasmiha iz zibeljke rudeče lice malega sinčka, ne menjal bi Janko niti z najboljšim gospodarjem v vasi...

Ravnokar se bliža k brodu deklica, nesoča v naročju v plenice povito dete. Janko ji veselo prihiti nasproti: to je Betka z detetom, njegovim Martinkom, črnookim, prvorojenim jedincem. Betka ga skoro vsakega dné prinaša semkaj, saj nahaja tukaj še vedno milo mestece. Često presedi tu céle ure, gleda, kakó se splav povznaša nad vodo in kakó se na vznemirjeni vodi delajo kolesa ter se razbegavajo na širjavo...

Ti dve leti sta le malo spremenili na njej. Telesno se je sicer med tem časom razvila, toda duševno je ostala poprejšnja. Še vedno rada posluša, kar ji pripoveduje Janko, toda mu ne verjame več in le poredkoma ga kaj povprašuje. A pri tem je takó resna in tiha — da so njene misli in njeni pojmi še vedno nedozoreli in detinski. Toda Martinka ji že morejo zaupati, pod Jankovim nadzorom ga oskrbuje, da ne more bolje.

Janko ji vzame dete z naročja ter se jame z njim zabavati. Pri tej zabavi ni niti opazil, da se nebó zakriva s sivkastim oblakom. Opazil je to še le takrat, ko ga je tovariš opozoril na bližajočo se nevihto. Nastal je hud vihar, in prvi tresk groma je dvakratno odmeval, odbijaje se od skal. Komaj je imel toliko časa, da je skril svoj zaklad in njegovo pestunjo v leseni kolibici, ki je služila brodnikom v zavetje. Iz oblakov se je vlila grozna ploha. Grozna — toda kratka, kakoršne se često pojavljajo v majniku. Čez malo časa se je spremenila v droben dež, potem je le tu pa tam padla še kaka kapljica, nastalo svetleje, in oblaki so odjadrali dalje na sever. Na goré se je vsedla lahna meglica — pa tudi ta se je dvignila, razprašila se v ohlajenem

ozračju, in solnce je zasvetlilo, odbijaje se v milijone deževnih kapljic, visečih na rastlinah.

Brodnika sta veselo stekla iz skrivališča, — Betka z otrokom v naročju je šla za njima na splav. Z drugega brega se je oglasilo klicanje — brodnika sta odrinila splav od brega. Gladina Vaga je bila čista, prozorna, toda nekako vznemirjena, kakor bi dno reke gibala nekaka tajna moč. Ne daleč proč je gora tiho, tajno šumela; razvalina gradú je jasno, kakor omita, čepela v plavkastem ozračju. Solnce, nagibaje se k zapadu, je barvilo nebesni obok v zlato barvo. Ta se je v slabem blesku odbijala v reki, spoprijemaje se s temno modro barvo oblakov, ki so zakrivali kot neprezorna zavesa nebo na vzhodu. . . . Med tem se je odzrkalil v vodi migljajoč stolp in, razpevši se na njej od brega k obrežju, se zažaril od množice migljajočih barv.

Betka je začudeno gledala to krasno prikazen. «Mavrica! Mavrica!» je zaklical mladi brodnik, pokazavši na nebo. Pogledala je na kviško: zares so bile tudi tam videti iste veličastne barve. . .

«Trakovi!» je zaklicala Betka z grozo, oziraje se sedaj v oblake, na reko, pa zopet na Janka. Brodnika se veselo zasmejala.

«Resnica, trakovi so, Betka! Poglej, kakó mnogo jih je in kakó krasni so!»

«A kje pa so se vzeli?» vpraša Betka, sklonivši se preko ograje.

«Gospod Bog jih je razprostrl, da vidimo, kake trakove nosijo v nebesih», je odvrnil mladi brodnik ter smehljaje dostavil: «Kadar prideš v nebó, dajo takih tudi tebi».

Betkino lice je zažarelo. «A kedaj bo to?» vpraša radovedno?

«No, kadar umreš», pojasnuje ji brodnik, smeje se. Z obrežja se začuje klicanje, češ, naj se požurijo. Popotnik je postal nestrpljiv. Janko prime za vrv in tovariš isto takó.

Med tem se začuje zamolkli krik — in pljuskot v vodi, kmalo za njim drugi, Jankotov. Betka, držeč otroka v naročju, se je prevesila preko ograje ter zginila v vodi. Janko brez pomisleka skoči v vodo; nedaleč pred njim je plavala vajšnica in za njo Betka — toda pród ju je odnašal dalje. Janko je plaval za njima; vajšnico z otrokom se mu je posrečilo vloviti — toda Betke več ni otel. Voda jo je odnašala dalje in dalje. Janko je plaval s svojim dragim bremenom k obrežju. Brodnik je že odklenil mali čolnič ter ga spustil v vodo — toda prepozno je bilo. Bela Betkina postava se je še za trenutek povznašala nad vodo, dokler ni priplavala do tolmunca, kjer je popolnoma zginila.

Zopet je jasna, tiha, topla in krasna noč, osvetljevana s srebrnim bleskom zvezd, vzdramljevana s tajnim šumom reke in petjem slavecev; — jedna izmed veselih poletnih nočij, ki takó oslajujejo, povznašajo in vplivajo na dušo, govore na njo s čarobno govorico poezije.

V zavetni koči, tam zadi za neveliko vrbovo goščavo, miglja mala svetilnica. Le slabo osvetljuje neveliko sobico, skromno pohišno orodje in na nenavadnem mestu mrtvaški oder, postavljen visoko med okni. Skozi belo, mrežasto pokrivalo je môči videti otrpnelo truplo, čegar lice zre iz okvirja, narejenega z vencem iz bršljana, kateri so položili na glavo mrtve deve . . .

Jasna zvezda je zamigljala visoko na nebu — strepetala, šinila po obnebu kakor zlata pšica ter padla kakor naravnost v tiho Vagovo gladino.

«To je bila bržkone Betkina zvezda», je pomislil brodnik, ki je stražil na brodu, ter se prekrižal.

Zlatija,
vojaška nevesta.

Spisal Ivan Lepušić; prevel Fr. Radinovič.

Bilo je v jeseni l. 1840., ko so gozdi že na pol ogoleli. Bosenskim Turkom je začel pretiti od vzhoda „Zmaj-ognjeni“, ki je hotel s svojimi krili zadušiti vso Bosno in Hercegovino: „Tanzimat“^{*)}, strašna in usodna beseda v ušesih bosenskih plemičev, Krajišnjikom pa skoro nerazumljiva; oni so se borili proti tej pošasti na življenje in smrt. Posebno so se upirali za vezirovanja Tahir-paše (1848-1850.), ki je umrl spomladi — kakor so mnogi pripovedovali — ostrupivši se sam po sultanovem povelju.

Med Uno, Sano in Vrbasom so zaseli hajduki vse gozde in klanee, in še po zimi se niso vračali na svoje domove.

Veliki sultan Abdul-Medžid je izprevidel s svojo vlado vred, da sultanovi namestniki ne morejo z nikako silo zločiti kril samovoljnim Bošnjakom; zato je sklenil poslati v Bosno človeka, ki dobro pozna bosenski narod, njegov jezik in običaje. A kot tak je bil na vrsti rumelijski serasker (poglavar) Omer-paša (Mihael Latas), rojen v Plaškem na Hrvaškem leta 1806., ki je pribežal leta 1828. kot vojaški begun v Bosno in se je poturčil v Banjiluki pri turškem učitelju Bojiću. Kmalu na to so ga odvedli v Carigrad. Dovršivši tu vojaško šolo, je postal zaradi lepe pisave učitelj lepopisja takrat princu, zdaj pa sultanu svojemu Abdul-Medžidu. Omer-paša je imel v obilici vseh svojstev bojevitega moža in vojskovodje. Leta 1839. je že postal brigadski general; leta 1848. je bil vojni guverner

^{*)} Turške reforme, ki so se za sultana Mahmuda II. začele uvajati po vsi evropski Turčiji, torej tudi v Bosni in Hercegovini. Starokopitni in fanatiški mohamedanci so se upirali tem reformam z vsemi silami, posebno zato, ker reforme so dovolile tudi kristijanom nekoliko pravic.

v Podunavju, a zdaj evo ga — v Sarajevu, da uvede 'Tanzimat', da zlomi samovoljo bosenskih Turkov, posestnikom odvzame desetino in nabere vojakov.

Ko je Omer-paša došel v Sarajevo, je vladal v Bosni vezir Čerkez, Mehmed-paša, v Hercegovini pa vezir Ali-paša Stočević (Rizvanbegović).

Dasi je imel Omer-paša v rokah samó vojno upravo, je hotel vendar, da se mu ne pokori samo narod, ampak tudi oba vezirja.

Lahko je vskliknil Omer-paša: «Semkaj pridite, prvaki bosenski in hercegovski, da vam prečitam carski ferman!» Njega je obkrožala razen spremstva še mnogo-brojna vojska, vsi junaki, ki se ne bojé smrti.

Koliko je imel sultan zaupanja do Omer-paše, se razvidi iz tega, da je dobil na poti v Novem Pazarju sultanov list, ko je krenil v Bosno z deset tisoči rednimi vojaki, z dva tisoč Arnavti in s tridesetimi topovi. V Novem Pazarju je prejel list, da mora oditi v Bolgarijo in tam udušiti ustajo, ki se je začela v pašaluku niškem. Dobil je posebno naročilo, naj izkuša na vsak način vsaj na videz ugoditi željam nezadovoljnih Bolgarov in naj jih zlepa pomiri; kajti, ako se razširi ustaja v Bolgariji, v istem času, ko tudi po Bosni vré, bi to stalo mnogo krvi.

Bosenski kristijanje so pričakovali prihoda Omer-paše kakor ozebli solnce, vedoči, da Tanzimat jim razjasni z meglo zatrto bosensko nebo. Ko so pa čuli, da je Omer-paša poslan v Bolgarijo, so se še bolj prestrašili nego kedaj drugikrat; bosenski paše so pa postali zdaj še bolj nasilni nego prej.

V bosenski Krajini*) sta paševala na svojo roko ustaški vodji: Ilija Kedić in Ibrahim efendija Kapić iz Cazina. Leta 1837. je pregnal vezir Vehdži-paša Kapića v sužnost v Azijo z mnogimi bosenskimi Turki, s katerimi se je vezir skoraj pet let krvavo bojeval. Kapić je v Aziji roboval celih šest let in snoval, kako se bo maščeval nad sultanovo vojsko, ko se povrne v Krajino.

Dasi bi se moral vrniti Omer-paša v Bolgarijo, je skalil v Novem Pazarju veselje bosenskim Turkom in ohrabil kristijane. S polovico vojske je odšel v pašaluk niški, polovico je pa poslal v Sarajevo. V Nišu je z lepimi besedami nagovoril Bolgare, da naj se pomirijo, ker jim v sultanovem imenu prinaša zagotovilo in obljubo: da se ugodí vsem njih željam, da bodo odzdaj sami sebi vladali, zato lahko izmed sebe izberejo poslanstvo v Carigrad pred sultana, kjer dobi v tem smislu ferman (pismo).

*) Krajina se imenuje severo-zapadna Bosna.

Njihovi poslanci so odšli v Carigrad in prejeli ferman, vse polajšave in carske darove. Omer-paša je med tem prišel z drugo polovico vojske v Sarajevo, kjer je upravljal vezir Afis-paša. Mostarskemu vezirju Ali-paši je poslal — ne poziv — ampak strog ukaz: da mora priti v Sarajevo in da ga niti starost niti slabost ne moreta opravičiti.

Serasker Omer-paša se je nastanil za malo dnij v sarajevskem Konaku*), pričakuje na divanu bosensko-hercegovskih prvakov.

V razkošni sobi svojega stanovanja je sprejel na divanu paše, kadije (nižji sodniki), muselime in ostalo turško gospodo. Prišel je tudi Ali-paša iz Mostarja. Ko je stari vezir stopil pred seraskera, se mu je poklonil, Omer-paša pa mu je odzdravil in ga posadil na svojo desno stran, na levo pa Afiz-pašo, s katerim se je že prav živahno razgovarjal ter ga meril s skrivnim in temnim pogledom.

Serasker je otvoril divan (sejo). Prečitavši sultanov ferman, je nadaljeval z resnimi besedami: «Častiti paše, efendije, kadije, muselimi in vsa bosensko-hercegovska gospoda! Kakor ste razvideli iz sultanovega fermana, kateri je napisal silni car vseh Turkov in podložne raje na kolenu svojem, sem dobil vso oblast, da uredim zmedene razmere v Bosni in Hercegovini. Ako ne bi šlo milo in z lepá, potem pa delam po moči in pameti svoji. Vi niste hoteli dati carju vojakov in desetine; proti carskim naredbam se upirate s silo, silne pritožbe kristijanov pa že skoraj presedajo carju in velikim vezirjem. Zdaj pa kakor je vas volja: ali se pokoriti Tanzimatu — ali vam pa brez usmiljenja strem krila, da bo to čutil vaš deveti rod!»

«Mi smo», so začeli govoriti prvaki, «pokorni carskim naredbam in tvojim, častiti paša in serasker; pa kakor hočeš ti, tako hočemo tudi mi v zdravje carjevo!»

Kar so obljubili vezirji, paše in ostali, to je vsprejel Omer-paša za suho zlato. Da se prepriča, koliko je brez razlike vere ljudij v Bosni in Hercegovini, je zapovedal, da se popiše ves narod brez izjeme. A glaven namen je bil pač, da izve, koliko je Turkov, ker je moral po postavi vsaki tretji v redno vojsko. Toda ta strošek in ta trud je bil zastoj; kajti Turki so skrivali svoje družine, — samo, da bi dali kolikor mogoče malo vojske, ako bi prišlo do velike sile — in da bi serasker mislil, kako malo je Turkov, ter namestil tem manjšo vojsko po Bosni.

II.

Za vezirja Kara Mahmud-paše (1833.) je prišlo v Bosno trideset tisoč vojakov, deloma redne vojske deloma Arnav-

*) vezirjeva palača.

tov, da bi uničili moč Hussein-Kapetana*). Mahmud-paša je ostal zmagalec nad upornimi Bošnjaki, Hussein-Kapetan je pa ubežal in pri Orašji šel preko Save v Slavonijo s pomočjo fra Ilije Starčevića.

Med Mahmud-pašinimi bašibozuki je bil neki Suljo, Arnavt iz Grištine. Tega so obdolžili pred vezirjem, da je bil podkupljen in je pustil Hussein-Kapetana, da je skrivoma ubežal mimo stražnice. Ali je bilo na tem kaj resnice — ali ne, vendar se je Suljo bal za svojo glavo in pobegnil k hajdukom v bosensko Krajino. Toda ta posel mu je hitro omrzel; bil je bolj zadovoljen s skorjico kruha, prisluženega s svojim trudom, nego z bogatim ropom in rudečo kapo z zlati posuto. Prisiljen je ostal v planini tako dolgo, da se je Mahmud-paša umaknil iz Bosne. V bosenskem Prekounju**) je začel Suljo na svojo roko trgovati. Tu se je zagledal v mlado vdovo cazinskega Ladije in se oženil.

Ko je prišel v Bosno Mehmed-Vedji-paša za vezirja, je pripeljal v Travnik sila bašibozukov in zapisal nagrado na Suljino glavo. Ko je Suljo še izvedel, da Vedji-paša krene v Krajino, se je poslovil od svoje žene in triletne hčerke Zlatije in, poljubivši ju po stokrat, je zbežal v drugo k hajdukom. Često je prišel domov prenočit; ko se je pa združil z glasovitima hajdukoma Karafejzijo in Ponjavico, je izginil njegov sled.

Gospa Azija je živela sama in vedno žalovala za Suljem. Malo Zlatijo je odgajala doma, kolikor je najbolje mogla. Za njo ni bilo slabe letine, kajti imela je hišo in malo zemljišče, pa tudi Suljo ji je zapustil gotovine.

Suljo je bil vitke, precej visoke rasti, in tako se je tudi Zlatija razvila do osemnajstega leta; malo zakrivljenega nosu—kakor tudi oče, temnih očij, močnega vratu, ker je tudi mati Azija imela močen vrat, kakor moški.

Blizo Cazina sta na svoji pristavi živela dva neoženjena brata, Ibro in Huso. Ibro je bil star kakih trideset let, ali malo več, Huso pa še-le dvajset let. Bila sta sinova pokojnega Majdanskega kapetana, Deić-age. Oče jima je zapustil mnogo imetka, ali Ibro je mnogo potreboval. Pogosto je potoval v Carigrad. Oba sta bila trda Krajšnjika in, kakor vsi v Prekounju, zakleta sovražnika Tanzimata in Osmanov; Ibro zapleten v ustajniške načrte, se ni smel daleč odmakniti od Krajine, dasi ga je že od prej poznala vsaka gostilničarka od Cazina do Višegrada, v Bihaću in Banjiluki pa vse gostilne. Huso je bil skromen, za rane mla-

*) Hussein-Kapetan (Zmaj od Bosne), beg (grajščak) iz Gradačca, je bil na čelu begom, ki so se uprli sultanovim reformam, ki so se bile razglasile leta 1829. v Bosni.

**) Prekounje = svet preko reke Une.

dosti je hodil v šole v Carigradu, pozneje je pa to pustil in se vrnil v Krajino, da tudi on požira tu krvave založaje večne nesloge.

Huso se je zaljubil; zagledal se je v lepo Zlatijo, hčer Azijino v Jezerskem.

Niso pretekli trije tedni in Huso je snubil deklico, zaročil se z njo in napravil svatbo. Ibro in Huso sta zbrala svate; ujca svojega Ibrahim efendijo Kapića, njegovega desnega prijatelja Kedića, — in njunega očeta; Varčana Ibro Buića z njegovim sinom — bližnja sorodnika, Džafer-ago iz Bužina in prijedorskega in kozarskega muselima.

Svatje so razvili bojno zastavo in odšli po nevesto na brzih konjih, streljaje in vriskaje, spremljani od godbe in upitja veselih čaušev.*)

Pristava je bila na prijazni trati, naslonjena na valovit breg, po katerem je bilo razstresenih več kmečkih hiš. Hiša je bila spodaj zidana, nadstropje pa je bilo leseno, obkroženo z visoko leseno ograjo, ki je opasovala tudi na dvorišču iz kamena zidano kulo**) v dve nadstropji. Pri tleh je bila konjušnica, gori pa soba. Streha je bila pokrita z deščicami na štiri vogle kakor zvonik.

Zunaj tega dvorišča je bilo drugo dvorišče; tam so pa bili hlevi za govedo in staje za drobnico, vse nizko — s lamo in steljo pokrito.

Popoldne so privedli Zlatijo na pristavo. Jahala je zagnjena z zaveso med družicami in svati, a Ibro prvi na desni poleg nje. Streljaje so zavili v dorišče. Tu ženin Huso vzame Zlatijo raz konja, njegova teta ji pa poda pogačo. Zlatija dene pogačo pod pazduho leve roke in krene v hišo. Na pragu ji sorodnice posujejo prgišče vsakovrstnega žita; peljejo jo v drugo sobo, kjer jo obkolijo gostje, svatje in sorodniki.

V stolpu je bila svatovska večerja. Komaj so začeli večerjati in se pogovarjati o raznih rečeh, kar počita za vrtom dve puški. Vsi vzdignejo glave, Kapić pa udari po mizi z rokama in veselo vsklikne. «Evo mojega pobratima, vranograškega zastavonoše Redžića! Počila sta njegovi puški, poznam ju po glasu!»

Pogledali so na vrt, in res je krenil Redžić na svoji temni kobili na dvorišče. Vsi so zagrabili za puške in ustrelili skozi okno v pozdrav najdražjemu tovarišu, kar jih je rodila Krajina. Godba je zasvirala, hlapec je pa priskočil, da izprevaja kobilu po dvorišču. Redžić je sedel poleg Kapića k mizi.

Kapić je vprašal Redžića:

*) Čauši se imenujejo oni, ki svate zabavajo: Belokranjci jim pravijo «norci».

**) Kula-stolp, trdnjavnica.

— «O kaj se godi tam v Hercegovini?»

«Ne vem še prav, ker nisem našel vezirja Ali-paše v Mostarju.»

«Kje pa je on?»

«To mene vprašaj! Prišel je serasker iz Rumelije Omer-paša in je začel junaško zapovedovati v Sarajevu. Vse se mu je moralo priti poklonit — tudi sam vezir Ali-paša. Pa kakor mi je rekel vezir, sta se Omer- in Afiz-paša skoraj sprla, Ali-paša pa — kot stari vezir hercegovinski — je tudi moral požreti marsikako bridko od seraskerja.»

«Ali ima toliko moči?» je vprašal Kedić «Ima redne vojske in Arnavtov in po sultanovem fermanu veliko oblast v rokah.»

«Pa naj ima! Mi ga pa sprejmemo s puško in nožem, kasor smo Pahir-pašo. —

«Vsem vam je znano, kako je Ali-paša duhovit; a on mi je rekel, da moramo zdaj Omer-pašo sprejeti lepo in prijazno; kajti on ima trikrat močnejšo, pa urejeno vojsko. Potem bo mislil, da se je upor polegel in jo mahne na drugo stran, da potrafi svojo moč. Ako zahteva kaj mladeničev za vojsko, treba mu jih bo v sili dati.»

«Seveda, da s Krajšnjiki bije Bošnjake, ali jih kot vojake žene v Azijo!» je pristavil Džafer-aga.

«Ne tako, Džafer-aga!» je začel Redžić. «Kje se bomo mi bili s svojimi ljudmi! Niti se damo goniti iz Bosne. On razvrsti vojsko na straže ob meji, da bi odbijali tujo silo od našega vilajeta.»

«Kdo pa, brate, spravi tako naglo domov naše ljudi iz planine in klancev? Kaj ne veš, da so ostale doma samo žene, starci in otroci; pa tudi ti pojdejo zoper Osmane — ako pride do sile. Pa naj bo tudi slabo in majhno — in se še ne opasuje s pasom — vendar si vtakne samokres in nož za hlačnik.... Si li čul brate? Poznam jaz naše Krajšnjike. In da niso taki, ne bi jih imenoval svojo nado,» je odvrnil Kapić.

«Zbrali smo se, bratje, danes na tej zabavi, kjer ima moj pobratim Kapić svatbo in slavi poroko svojega sestrice Husa z lepo hčerko Zlatijo vrednega očeta in našega vojnega pobratima. Toda mi se nismo tu zbrali, da naši Krajšnjiki pridejo v sužnost. Še nocoj se moramo razkropiti na vse strani, da podučimo narod, kako se mora ravnati. Naši junaki, ki so zaseli klance in soteske, naj ostanejo tam in naj ne dajo nikakega glasu od sebe. Prosili ste me, naj grem v Carigrad in tam prosim zaščite proti carskim ljudem, ki nam delajo krivico. Jutri se odpravim na pot, narod pa naj vé, da sem odšel z našimi zaupniki, znal se bo pametno vesti do moje vrnitve. A vi dva brata, Kapić in Kedić — le mirno, če tudi pride serasker! Poklonite se mu; on se bo

veselil, da je brez krvi pomiril Krajino, potem pa — kakor Bog da!»

«Amen!» so vskliknili vsi.

Ibro je na to izprožil skozi okno dve puški in rekel Kapiću:

«Draginjec! Naj ti ne bode na žalost — tudi jaz grem z Redžićem v Stambul. Samo nekaj me srkbi, — da nimam drobiža.»

To je bilo Kapiću jako milo; nasmehnil se je in udaril z dlanmi po kolenih:

«Sestrič moj, moj prijatelj! Ali je nedostalo denarja? Ali je nedostalo vlaških trgovcev? Kar je katoliških in pravoslavnih trgovcev s te in one strani Une, vsak naj vrže po cekin, pa evo ti drobiža — evo nam popotnice!»

«Tako je», poprime Redžić besedo. — «Oni pa naj vedó, ako padejo ti stroški na njihova pleča, da tudi njih prage obsije solnce.»

Že pred dvema dnevyoma se je raznesel glas ne samo po Pounju, ampak po vsi Krajini, da se je Redžić vrnil iz Sarajeva. Nihče ni za gotovo vedel, če je to resnica, ali ta novica je privabila Krajišnjike, da so prišli na konjih in peš, da se poklonijo Redžiću in da slišijo, kaj se snuje v belem Sarajevu. Prišli so o pravem času, in to je bilo Redžiću in vsem jako drago.

Po vrtu pod zelenim sadnim drevjem so poseli Krajišnjiki; svoje konje so pa spustili s sedli vred na pašo na livado poleg dvora.

Redžić in Kapić sta prišla iz kule. Vsi so vstali v pozdrav in Redžiću klicali 'dobrodošlico'. Puške so se oglasile na vrtu, svatovske pa iz kule. Godba je svirala, čauši so pa kakor nori skakali, nakitivši glave s perjem; oblekli so ovčje kože narobe, a po plečih so jim zveneli zvončki.

«Nehajte! Nehajte!» so zaklicali glasovi. Vse je obmolnilo. Redžić je držal v desni bojno zastavo in jo zasadil v ledino ter začel govoriti Krajišnjikom:

«Bratje Krajišnjiki! Bil sem v Hercegovini, a tam je vse mirno — kakor poklano. Bil sem v Sarajevu. Tam sedi serasker Omer-paša, svetovalec in prvi zaupnik sultanov. Vse vprašuje: «Na katero stran naj krene, da pomiri uporne Bošnjake?» Zlobni ljudje mu pravijo, da vse, kar je zla, vzklije v naši Krajini. Podrinje in Posavje je mirno; zato je obrnil serasker svoje oči na Krajino, da tu popolnoma uvede carske naredbe, zvane 'tanzimat'. On ima moči in denarja. Za nas ni dobro, da sprejmemo carskega človeka in njegovo vojsko s puško in nožem, ampak lepo in mirno; on bo tudi z malim zadovoljen. Zadovoljen pojde dalje v Posavje in Podrinje. Gotovo vsklikne: «Evo,

Krajine ‚krvave haljine‘, prva je uklonila svoj vrat pod tanzimat, tudi vi morate!» Ko tako izlepa pomiri vso Bosno, vrne se v Carigrad, da se pohvali in prvi prinese carju svojemu veselo novico. A lahko se zgodi, da se, če tudi gre mirno preko Krajine, na novo vrne, a potem bi mi postali osmanski robovi. Na vsak način je treba, da čim prej ovadimo Omer-pašo pred sultanom, da ga prestavi iz Bosne. Car pa bo verjel, ker že tako vé, kaj delajo njegovi ljudje v Bosni.

Jaz, Ibro in še dva zaupna človeka odpotujemo jutri v Carigrad, da pred kolenom sultana carja, ki brani naš ‚Izlam‘, povemo svoje nadloge. Ali zato je treba popotnice. Mi ne moremo nositi stroškov za vso Krajino, ampak vsakdo med vami naj dá po kak zlat — naj se že ‚prekrižuje ali klanja‘^{*)}. A kar daš, povrne ti Bog, ker si dal v korist svojo in potomcev!»

Še je govoril Redžić, ko so oni razgrnili robec po zeleni travi in začeli iz mošenj jemati zlate in jih sipati na robec. Lepo je bilo gledati na robec: robec po obrobih in okrajih z zlatom vezan, a vsega so pokrili žoltimi zlati — samo sem ter tja kak srebrnjak.

Zastanovoša Redžić je navdušen vskliknil: «Da ste mi zdravi Krajišnjiki! Vi delajte, kakor sem vam rekel, a ko se vrnemo iz Carigrada, vam povem vse natanko, kaj tam mislijo; a potem bomo složno in jedino gradili utrdbe na meji svoje Krajine proti osmanski sili. A vi kristijanje ene in druge vere, čujte! Kakor vi nam, tako tudi mi vam!»

Zopet so se oglasile puške in se razlegale pesmi. Na zeleni ledini se je igralo kolo — pa igray in poj do tihe dobe jasne noči.

Nenadni prihod zastavonoše Redžića je bil povod, da so se svatje pred časom začeli razhajati in da se svatba Zlatije s Husom ni tako izvršila, kakor bi to moralo biti po starih običajih. Odličnejši gostje in svatje niso mogli čakati do drugega dne. Vsi svatje razen ženina in neveste so se o polnoči odpravili na pot. Pred odhodom je prišla med svate Zlatija pod zaveso. Poljubila je vsem po vrsti roke, istotako tudi ženin, ki je obdaroval vse po vrsti od starega svata ujca začeni z robci in rutami, pred ujca Kapića je pa Huso pripeljal v dar konja sivca, pokritega z rudečim suknom. Kapić je objel Husa in mu rekel: «Bodi srečen, Huso, vse svoje življenje! Lepo mladost si preživel! Na tem sivcu se bom, ako Bog dá, bojeval in raz njega sekal s tem-le mečem osmanske glave!» Pri teh besedah je prijel za držaj bridkega meča ob boku.

^{*)} kristijan ali mohamedanec.

Zajahavši konje so se razšli streljaje po vseh krajih v Pounju in Prekounju, da sporoče Krajišnjikom, kako naj se ravnaajo.

Ob zori je odšel Redžić iz Vranograča z Ibrom in še dvema, v premstvu dveh slug so odšli v Carigrad.

Azija, mati Zlatijina, se je preselila iz Jezerskega k hčeri na pristavo, njena hiša je pa ostala prazna, dokler se ne najde kdo, ki jo vzame v najem.

Kapić in Kedić sta od onega dne hodila po Krajini, Varčan Ibro Buić pa od Banjaluke do Jajca; povsod so bodrili narod, da brez strahu sprejme seraskera, ali ponižno, samo da njegov prihod mine brez boja in preli-vanja krvi.

III.

Ko je Omer-paša uredil vse svoje posle v Sarajevu, je izdal naredbo, da mora vezir Ali-paša in še nekaj paš ostati v Sarajevu do njegove vrnitve iz Krajine; posebno je pa naložil bosenskemu vezirju Hafiz-paši, da ne sme brez njegove vednosti in dovoljenja napraviti nikake iz-premembe v civilnih rečeh, «kajti jaz sem», je rekel Omer-paša, «serdarekrem in za svoja dela odgovoren carju, vse paše in vezirji tukaj za svoja pa spet meni. Kakor bi jaz pustil, da sodi sultan moje pregreške in nepremišljenosti, tako vam bom tudi jaz sodil brez usmiljenja!»

Omer-paša je krenil, boječ se nagle zime, v pozni je-seni s tremi tisoči redne vojske in tisoč petsto Arnavti preko Travnika v Banjoluko.

Ko so Krajišnjiki slišali, da se je Omer-paša utaboril s svojo vojsko v Banjiluki, so prihiteli mnogi tja, da se po navodilu svojih krajiških poglavarjev poklonijo car-skemu namestniku in mu izkažejo svojo udanost.

Toda v Prekounju so bili vedno v strahu, da Osmani vse opustošijo, jim požgó hiše in da bodo celo žene in otroke na vrvi obešali.

Ta strah so med prekounskimi Turki množili največ bihaški kristijanje, ker so se zelo bali pokornosti krajiških poglavarjev pred seraskerom; kajti s tem ga samo lokavo odvrnejo, potem pa bodo nadaljevali svoja nasilja.

Dokler je bil serasker Omer-paša v Banjiluki, sta se zatekla Kapić in Kedić k dobremu prijatelju Ali-šehu, da od strani opazujeta, kaj storé Banjalučani in kako bo paša ž njimi postopal. Ali-šeh je imel tam svojo molilnico; svet je kar trumoma prihajal k njemu, on jih je pa s svo-jim prerokovanjem zapeljeval v veliko zlo; v zaprašenih knjigah je vedno našel vse ono, česar še notri ni bilo. Krajišnjikom je pa z vsakega lista čital: da mora biti Kra-jina enkrat svoja in slobodna, in da jo bode cela Bosna

in Hercegovlna prosila pomoči in Krajina jih bo ščitila s svojimi krili.

V Prekounju so se skoro vsi prebivalci vsake vere izselili in vzeli s seboj, kar so mogli, ter si našli skrivališča po gozdih in gorah. Raznesel se je namreč glas, da pridere serasker s stotisoč vojaki in Arnavti. Kar je bilo Turkov sposobnih za orožje, so zaseli klance, da iz zasede pričakajo carsko vojsko, ko dobé glas iz Banjaluke.

Huso je odšel z Zlatijo in taščo Azijo v Jezersko; s seboj je odnesel gotovino, obleko, nekaj preprog in posod. V Jezerskem niso našli ni žive duše po ulicah, kakor da je vse kuga pomorila.

Huso je odmaknil zapah na vratih taščinega doma in stopil v hišo. V hiši je bilo vse pusto in prazno — kakor takrat, ko so se izselili na pristavo.

Seli so na klopi, ki so bile ob steni, brez preprog in blazin. Azija je razvezala robec, v katerem je bila pražena in smleta kava in ibrik*), čašice in sladkor.

«Jaz skuham kave, děca; kajti mi ne moremo tu ostati, odkoder je vse pobegnilo. Sam Bog ve, kaj se vali izza gore! — Ti zet pa le pomisli, kam se skrijemo».

Azija je došla na dvorišče, kjer je bil vodnjak na kolo. Zajela je vode in v drugi sobi na ognjišču je naložila ogenj in pristavila dževso z vodo.

Huso je sedel poleg Zlatije, držeč jo za roko, ki se je igrala z zlato verižico na njegovih prsih.

«Se-li bojiš Zlatija?» jo je vprašal Huso.

«Koga naj se bojim pri tebi? Dragi, nikogar».

«Glej, spet gredo sovražniki na nas!»

«To bi me ne žalostilo; pa smo iste vere».

«Da, iste vere smo. Ali oni so Osmani-Turkuši-Arnavti, mi smo pa Bošnjaki — narod, kakor Graničarji na oni strani».

«Arnavti . . . Tudi moj oče je bil Arnavt. Bog ve, če je še živ? — Ah, da bi on prišel! On ne bi našega plenil — niti dal pleniti, on bi nas ščitil s svojimi prsi . . .»

«Verjamem, zlata Zlatija — mila dušica! — Tvoj oče je bil poštenjak — dasi je bil Arnavt. Ako bi ne bil drugačen kakor ostali bašibozuki, ne bi bil pribežal v našo Krajino».

«Nikari spominjati očeta pred materjo, ker takoj začne jokati».

«Ne bom več. Obrnimo raje misli na svojo bodočnost. Kam vaju skrijem, ako prideró Osmani?»

*) posode, v kojih se kuha kava.

«Me žene se že skrijemo kam, vi se pa morate boriti; ako tudi nas dobé, se bomo pa še me borile. Prej umrjemo nego bi se dale odpeljati v sužnost!»

«Zlatija! Boril se bom — dokler bom imel glavo na vratu; pa ako poginem».

«Jaz te osvetim, moja zelena vejica! Samo ne daj Bog, da kmalu pride do tega! Začela sva še-le živeti; a upam, da naši nagnejo seraskera, da prizanese našim domovom».

«Ako tudi padem, ne maščuj me ti, sovražnik bi znabititi zamenil tvojo glavo, a kaj bi počela tvoja osamela mati!»

«Ah, da imam še mater živo — presrečna sem! Mila mi je — kakor ono solnce na nebu! A ako bi je ne imela, ne bi se tako skrivala, ampak s teboj, moj junak, bi šla v boj . . . Za tebe bi dala svoje mlado življenje!»

«Jaz pa za tebe, Zlatija — zlata moja veja!»

Na to je prišla Azija in prinesla dževso s kavo. Nalivaje kavo v čašice, je začela govoriti:

«Čula sem, kaj se razgovarjata, deca moja; in prav sta rekla: da smo mi in carski ljudje ene vere, a oni nam ne prizanašajo, ampak nas napadajo. Krivda je pač na njih strani. Stokrat je rekel moj pokojni gospod, da bi bilo bolje, da ni bil nikoli Turkuša carski namestnik v Bosni, ampak pravi Bošnjak. Kajti tujei niso prihajali z nobenim drugim namenom nego da si napolnijo svoje mošnje, da se pa opravičijo, dajo Sultanu po nekoliko mošenj. A kje so dobili denar? Pritiskali so drugo gospodo, paše, kadije, muselime, pa daj in daj! Ti so dali vezirju, pa kje so vzeli? Ti udri po raji, in, pri moji veri, tudi po Turkih: «Daj še ti, ker moramo mi dajati!» In če se je dobil kadija dobrega srca, ki ni hotel duše pogubiti, kakor je bil moj pokojni gospod, rekel jim je v obraz: «Kje naj vzamem?» Zlata ne kopljem, a če vzamem raji, pritoži se pred carjem; ako je bilo vredno koze, porekó, da sem jim vzel jarem volov. Lahko je vam! Vas opravičujejo mošnje, jaz se pa tu primrzim. In glej, moj gospod je plačal z glavo, ker se ni držal carske strani. Kaj mislite, da tudi ta serdar ekrem prihaja v Bosno z drugim namenom? Ne! Tudi on bo tako delal, in v črno zavije nas in Vlahe in odnese polne zaboje zlata.

Naj nam dajo domačina, našo vlado v vilajetu, a carju je treba plačati — in plačevalo se mu bo, pa ne bo treba, da eni druge skubejo od gori do doli.

«O tem pravijo, da ni Osman, ampak naš človek. Pa jaz vendar mislim, da s toliko vojsko, kakor pripovedujejo, ne gre v svate», je opomnil Huso.

«Zet Huso! Ti si še mlad in ne moreš vedeti, jaz pa vem, kdo je Omer-paša. On je Vlah z one strani. Bil je

tam pri vojakihi, in pravijo, da je ukral kozo. Tam pa vojake jako bijejo; ker se je bal palic, je pribežal k nam. Pri nas se more vsaj z odkupnino osvoboditi, tam pa ne, ampak bijejo, da ubijejo. V Banjiluki se je poturčil in postal — serdar ekrem. To ti je, praviš, naš. A videl boš še njegova zla», je dovršila Azija.

Ko so posrkali kavo, je začela zopet mati:

«Zet Huso! Kaj in kako si sklenil?»

«Mislim, mati, da so se naši skrili v pečine. Pojdimo tudi mi tja, tam je bilo vedno varno zavetje».

Hitro so se odpravili in pobrali vse, kar so prinesli v Jezersko. Preko hodnika so krenili na vzhodno stran, dokler niso prišli pred odprtino velikanske pečine, v kateri je prostrana votlina.

Huso je šel naprej, onedve pa za njim kakih tristo korakov v globočino. Še je gorelo na ognjiščih nekoliko panjev; ali notri niso našli ni žive duše.

«Počakajte tu!» je rekel Huso, držeč v levi roki svetilnico, v desni pa samokres in je šel pregledat vse kote.

«Nikjer nikogar. Še sta dve ognjišči in malo pepela, lupine od jaje, našel sem tudi vrč poln vode. Gotovo je, da so se tukaj mnogo poskrili, a pred kratkim so zapustili pečino, ker je še žerjavica na ognjiščih».

«Bojim se, da tudi za nas ni varno, ker so oni zapustili pečino, dasi so semkaj pribežali. Oni so nekaj slutili».

«Slutnje ni, ampak kar je Bog odločil. Osmani ne pridejo tako naglo kakor toča iz oblakov. Naši prvaki so odšli tjekaj, in kmalu izvemo, kako je tam. Vedve sedita kraj ognjišča. Jaz prinesem z onih ognjišč tiste ogorke na to-le. Tu so preproge, sedita in založita — tu je pogača in ovnovina! Jaz grem pa pred pečino, da gledam, če se kaj giblje. Ako kaj zaslišim, pritečem takoj, v vrču je voda, da pogasimo ogenj. Če pa kdo napade mene, vama dam znamenje iz puške. A tedaj vidve pritecita, nože imata v nedrih, in udarita, da skupaj poginemo, ako vama je odločeno umreti, ne žalovaje drug za drugim».

«Tako naj bo!» je rekla Azija, Zlatija se je pa začela tresti; neki strah jo je prevzel; bala se je za Husa, katerega je neizrečno ljubila.

Huso je vzel svojo puško in je šel proti odprtini. Ko je prišel iz zakajene jame, se je komaj oddahnil na svežem zraku, s katerim se je skozi bukove veje poigraval tih vetre; ščip pa je plaval po jasnem nebu, obkrožen od bliščečih zvezd.

Obstal je. Pogledal je na zvezdnato nebo. Vzdihtil je in začel vleči na uho, če ne bi s katere strani slišal kak glas. Toda od nikjer ni niti frfotanja drobne ptice, vsa priroda je spala. Šel je proti polju. Oddaljil se je iz doline,

kmalu pa zopet obstal. Poslušaj — nič, vse mirno, sliši se samo lajanje jezerskih psov, ki so čuvali osamele domove brez gospodarjev in stanovalcev.

Vrne se in spet obstane pred odprtino votline. Nakrat zasliši, kakor da nekdo koraka in se primika vedno bliže, a zdi se mu, da je več nog. Ko je mogel razločiti z očmi, je videl dvojico s puškami na rami.

Umaknil se je v odprtino k steni. Prvemu, tanjšemu, so padale bele brke po bradi, drugega manjšega je pa takoj spoznal za Turčina. Oblečena sta bila po hajduški; kristijan je imel črnogorsko kapo, Turčin pa fes; obe pokrivali sta bili pokriti z dvajsetnicami in debelejšim srebrnim denarjem.

«Vera?» zakliče Huso.

«Vera, vera!» Vsklikneta oba, a Huso stopi pred odprtino.

«Bog pomози!» pozdravi ga eden.

«Bog pomози! Kdo sta vidva?»

«Midva sva Krajišnjika, prihajava s poštenim namenom, da se rešiva zla», odvrne kristijan.

«Ti si Huso! Poznam te!» Pravi Turek in mu poda desnico!

«Zdi se mi, da si ti aga iz Timara, kaj ne da?» vpraša Huso.

«Da, moj tovariš je pa iz Prijedora Vaskrsije Šamić».

Tudi Vaskrsija poda Husu roko, in vprašata se za junaško zdravje.

«Je-li tu kaj naših?» vpraša Turčin (ime mu je bilo Muho).

«Razen mene, moje tašče in žene ni nikogar drugega».

«Mi smo pa slišali, da jih je tu več stotin, da se je skoro vse Jezersko izselilo».

«Seveda so šemkaj najprvo pribežali, ker smo mi prišli popoldne in dobili še ogenj na ognjiščih; pa žive duše ni bilo. Najbrže so tudi pobegnili od tukaj, ko so slišali slabe novice».

«Moj Huso! Kako ne bi! Serasker je v Banjiluki s silno vojsko; vse hoče streti. Jutri gre v Prijedor. V Banjiluki je zajel prveke njihove in naše».

«Katere naše?» seže mu Huso v besedo.

«Katere? Kaj ne veš? Ibrahim ef. Kapića in Alijo Kedića. A jutri jih požene uklenjene v Prijedor, da nadaljuje svoja nasilja».

«Ali Kapića, ujea mojega, in Kedića — poočima mojega in strica Uh, je-li mogoče?»

«Da, gola resnica. Naši golobradci spé po klancih, a mnogi so bežali tudi čez mejo. Zdaj jih ni, ko jih je treba. A kje so zdaj naši Cazinčani? Da izstrele po petdeset

patron, da napolnijo top glasnik: da je čas zbrati se. Kdor koli ima puško, naj hiti pod krivo hruško-dinjačo!»

«Kje so vam? Kakor da niti za »din« (vero) ne marajo. Ako bi dali kaj glasu od sebe, mislil bi serdar ekrem: Hej! Vzdignilo se jih je tam stò in stopetdeset tisoč. Pa bi pobegnil, odkoder je prišel. Saj tudi Sultan vé, da Krajina ni dolžna plačati, ampak on mora plačati Krajišnjikom, ker mu čuvajo suho mejo. Na noge, junaški sin! Odpravi žene, kamor veš, pa pojdi in vzdigni narod, dokler je čas in ni prepozno!»

«Počakajta, brata, da dam mojima znamenje!»

Huso je sprožil samokres pod odprtino jame.

«Je-li vera Huso?»

«Vera, rekel sem — — ».

Za malo časa se je začel korak. Azija je prinesla stvari, Zlatija je pa šla pred njo z golim nožem v roki; spodtikala se je z nogama ob kamenje jame v temi, v kateri so se svetlikale kosti ljudij, ki so tu davno skriti poginili od lakote, njih kosti so pa zmetali na kup.

Pred odprtino je stal Huso; vzdignil je svetilnico, da jima posveti.

«On je, glej, živ je!» izpregovori in vzdahne Zlatija.

Ko sta pa opazili dva neznana človeka poleg Husa, sta zavili obraz v robeč.

«Mati, Zlatija!» vsklikne Huso. «Ujec Kapić in stric Kedić sta ujeta — v rokah serdar ekrema, prevaril ju je».

«Da prevaril», potrdi Muho. «Zdaj je pa treba vzdigniti narod, dokler je čas. Ti Huso skrij ženi na varen kraj, pa se odpravi na pot. Kogar srečaš, pregovori ga k orožju in upor, da se vsa Krajina vzdigne. Midva pa greva od klanca do klanca. Bihać se je že uprl in vse ob Vrbasu do Banjeluke, samo sreda je še ostala — kakor mrlič brez duše. Še pred zoro se snidemo pri hanu Popovem; tam je naše zbirališče na volčjem shajališču».

Poslovivši se sta odšla oba na drugo stran gore.

«Kam pojdemo?» vpraša plašno Azija.

«V Jezersko, tam je varnejše nego na pristavi; mesto je prazno — in sovražniki bodo hišam prizanašali. Jaz vaju spremim, potem pa krenem proti Cazinu na polje. Vama pošljem s pristave hrane za več dni in ukažem, da vama od tedna do tedna pošiljajo hrane, kolikor bo treba».

*

Ko so prišli v Jezersko, je bilo tam spet vse tiho in mirno. Ko so prišli pred svojo hišo, so odpahnili vrata. Vstopijo. Prižgò svetilnico. — «Tako mati in mila Zlatija! Težko prebijeta noč brez blazin in mehkih preprog; ali

jutri vama hlapec prinese vsega. Jaz pa grem junaško kri prelivat! Z Bogom — z Bogom!»

Zlatija se razjoka in jokaje začne govoriti: «Ni mi mar mehkih blazin, preprog in lakote, samo da si le ti póleg mene — — mili Huso! Tudi mrzel kamen bi mi bil mehak, da slišim tvoj mili glas! Ne bom niti spala niti vesela, vedno bom mislila na te. Bog te ohrani materi in ženi — — ».

«Jedina opora moja — z Bogom!» reče mati; Huso pa poljubi obe in odide krepko, kakor da hoče premagati ves svet.

Onedve zapahneti od znotraj vrata in ostaneta brisaje si solze.

IV.

Po svetli mesečni noči je prišel Huso na svojo pristavo. Naložil je hlapcu, kar je hotel poslati ženama do dne, in mu naročil, da ponese obema pozdrav.

Preko gore krene sam hitrega koraka, da vsaj pred dnem pride do hana Popovega.

Han Popov je bil na pravem volčjem shajališču v gori Prosari. Pod klancem z bukvami obraslim, koder pelje samo ozka steza, po kateri komaj more iti konj z bremenom, stoji kočja iz protja spletena, z blatom ometana in s steljo pokrita. To je han, v katerem sta dve pregraji; ena takoj pri vratih, kjer je ognjišče, druga pa na levo — to je soba, kjer nimaš kam leči niti sesti razen na zemljo. Pred hanom je velik pokrit prostor. Handžija je bil Turek. Ta handžija je kljubu samoti mnogo skupil, ker so tu imeli krajiški hajduki svoje počivališče.

Na trati pred hanom se je zbralo ljudij kakor na semnju. Noč je še. Devet ognjišč — tu in tam raztresenih; na njih plamte ognji, dim se pa vije v jasen zrak iz bukovega klanca. Okolo jednega ognjišča so poseli sami age z orožjem opasani, prav tako okolo drugega; tam sedita Muho in Vaskrsije s svojo družbo; okolo tretjega golobradi mladiči raztrganih hlač in opankov; okolo četrtega, petega in šestega sedé vsi sami golobradci, le po jeden ali dva bolje oblečena Turka; okolo sedmega se je natlačilo preko trideset ciganov; okolo osmega pa raja, ki je na konjih prinesla mehove z žganjem, kruhom in v dimu presušeno ovnovino. Konje so privezali za veje, oni so pa poséli okoli ognja, pušéči čibuke in nezadovoljno upirajoči oči v krvave begune, kateri morajo prisiljeni kakor sluge prinašati svoj krvavó pridelan živež. Handžija streže s kavo, porabil je že dve in pol oke kave.

Okolo devetega ognjišča sedi najveselejša družba brez pušek in nožev: lulo pijejo — tambure bijejo. Nastane

hrup goslij in tamburic. To so sami cigani, samo Črni Pero ni ciganskega plemena, dasi ga imenujejo Črnega; on se vedno hvali, da je pravi Turek. Kjer je semenj, tam je Pero, kjer je gostija ali svatba — tam je tudi Pero; on povsodi in vse zabava s svojo tamburo in šale zbija. Da se prikupi agam in si omoči jezik z žganjem in omasti brke z mastno ovnovino, udari v tamburo, zazija na starega cigana Avda, ki sedi s svojo družbo kraj ognja, pa mu zapoje:

«Na mangali Cigo stari
 Pogačicu ernu žari;
 Crno mlivo (moko) Cigo ljubi —
 Zato tu mu bieli zubi,
 Zato roli crnog hljeba —
 Bjelog nema — pa ne treba,
 On će tovne ovnovine,
 Šerbe slatke — medovine,
 On će alvu i balkavu,
 On će srkat mrku kavu;
 Što na sofri sultan ima,
 Ne gadi (gabi) se Ciganima.
 Nije Cigan baš bez mana (napak),
 Ne drži se alkorana,
 Ne kune se svetim krstom,
 Veće turskom vjerom čvrstom;
 Prorokove svi su vjere,
 Šljivu piju i bez mjere —
 Ako l' nema ni rakije,
 On i vodu onda pije.
 Duhan vole (imajo radi) — čibuk mali
 Muško, žensko tutun (tobak) pali.
 Vole, konje obduljaše —
 Svaki konja vješto jaše,
 A kad pješe trčat (teči) stane
 Na košiji, moj brjane,
 Da ti vidjet ondje njega!
 Kad sa pika i biljega
 On zagrabi — kano mamen,
 Iz usta mu bije plamen;
 Nij' to više Cigo stari,
 Neće arslan (slon) na pustari.
 Cigo, trei, Cigo jaše,
 Cigo svira, Cigo pjeva,
 Cigo čordu (meč) ljutu paše;
 Gdje top grmi, čorda šjeva,
 Gdje se biju — Cigo bjega:
 Krvno kolo nij za njega

Kada bojna trublja trubi,
Cigo šuti — mir on ljubi.
Ko nij Cigan — čovjek nije;
Al' je čovjek — Cigan li je.
Bezgrješno im ovdje žiće.
Na onome drugom svijetu,
Ciganskome u dženetu (raju)»

Ha! Ha! Ha-ha, ha! Začno se cigani smejati in ploskati okoli ag, da jim vržejo kak kos kruha in mesa.

«Ne damo», zakriči Muho; niste junaki — ne! Tebi, na Črni Pero — na, napij se žganja, ti nisi cigan, dasi si ciganskega plemena.

Pero se napije in začne pripovedovati agam:

«Zdaj vam povem, da so cigani junaškega rodu! A veste-li vi, ko se jih je vzdignilo sto! Sto, sto, stotisoč in stošestdeset ciganov na carja, da se s cesarjem bojujejo. A glej ga Velačića preko Kosova na svojem liscu — samo da nima perotij, štiri torbe mu vise ob kolkih, na njem pa očetov kožuh, krpa na krpi, nit na niti, uš na uši, ena hodi — in tisoč jih vodi; na njem je tudi očeteva siva puška — devet let je bila kuram za gnezdo. On pa šepa za tanko jelko in dvigne svojo sivo puško, da bije — brate na tri korake, pa po pol srca — na! Trdo mu srce, pa zadene majkinega Redža, in majkin Redžo zbolí.

Vprašala ga je žalostna mati:

«Redžo, srček! Bi-li mogel kaj jesti?»

«Bi, bedna mati! Ko bi imel lulo duhana».

Bedna mati je odšla v vas in prinesla polno lulo duhana.

Redžo se je skril pod rjuho in spuščal dime kakor konjske repe, kakor ovsene roge — kihnil je, duša mu je ušla. — Šla mu je duša od trna do trna, od jelke do jelke — šla je v ciganski raj.

Ni še pretekel teden; Redžina mati vzame torbo na vrat in vanjo stlači pogačico in odide iskat Redžine duše. Ko je prišla v turški raj, v turškem raju so ji peklo zvezde; od same vročine ni moči živeti. Ko je prišla pa v raj vlaški, v vlaškem raju je sam breg, samo trnje, samo dračje.

Ko je prišla v raj ciganski — oj spaka! Vrata so zaprta. Ko pa pogleda skozi špranjo: konji dirjajo, biči pokajo, a Redžina duša je ujela enega lisca: kuje ga na vse štiri noge. Tu je Arif, tu je Osno, tu je Kurta, tu je Gendža: tu so vsesini, vsesejavci. Tu je Kurta napravil iz sira stolp in ovsene topove. Tu je lep čardak (letovišče), v njem je Kurta zapalil tobak, oči izbuljil, zinil, zazijal, skozi brke zobe pomolil, skozi obrvi oči iztlačil. Puh! Pavle — puh! — —

Zopet so se zasmejali. Raja čepi kraj ognjišča, podpira glave s komolci in brez sledu smeha ogleduje to bedno vojsko.

Kar pride Huso niz obronek pred han. Muho in Vaskisije mu gresta naproti. Sede med age, da srče kavo in jim pove, da je treba hiteti, ker je dve uri hoda do Prijedora in kmalu že napoči dan. Ko je izpil čašico kave, se je začelo svitati. Huso se je vzdignil in šel sam proti Prijedoru, ostali so pa odšli po potu, po katerem je prišel Huso. Ostali so samo cigani in kmetje. Kmetje so odvezali konje; cigani so pa začeli pleniti; pobrali so vse, kar je agam ostalo, in vsi so šli za njim, on pa za hajduki. Kmetje so krenili preko gore k svojim domovom, ki so jih postavili za čas upora daleč v gozdu.

Ko je prišel Huso na ravno Prijedorsko polje, se mu je odprl nenavaden prizor. Po polju so razpeti šotori različne barve, na sredi pa rudeči šotor, na katerem se vije «alajbarjak» (bojna zastava) s polumesecem. Pred šotorom se gori in doli izprehajajo visoki turški častniki. Silna vojska pešcev in konjikov je posela polje. Na robu se je zbralo sila sveta, domačega in tujega.

Eni se čudijo carski vojski, drugi pa čakajo, kedaj bodo mogli pred serdarekrema, da se mu poklonijo in izrazijo svojo udanost.

Huso je naletel na dobrega prijatelja, ki ga je opomnil, da mora odložiti puško, z drugim orožjem za pasom bo pa smel iti pred samega seraskera. Temu prijatelju je Huso izročil svojo puško, ta jo je pa spravil v svojo shrambo.

Približalo se je poldne. Na minaretih prijedorskih molilnic so oznanjali mujezini poldne. Vsa vojska se je umila, da moli na prostem polju. Ko so opravili molitev, se je umirilo. V glavnem šotoru bo sprejemal Omer-paša podanike.

Pred šotorom stoje na eni strani njegovi doglavniki, na drugi pa četa mladih vojakov, katere je nabral v Banjiluki in okolici.

Približal se je tudi Huso. Zagledal je Kapića in Kedića, ki gresta v orožju, ne pa v okovih v šotor, in srce mu zaigra od veselja.

Krajinški prvaki, stopivši pred pašo, so se mu trikrat priklonili do tal. Omer-paša jih je sprejel prav po bratovski.

Prvi je izpregovoril Kapić:

«Častiti serdar ekrem in syetovalec carja sultana! Mi smo prišli iz našega Prekounja v imenu naroda, udanega vam in carju našemu, ki brani naš vilajet in islam, da se

vam poklonimo in z besedami izrazimo svojo udanost! Dobro nam došel, častiti paša!»

«Milo mi je», je odgovoril Omer-paša, «da vas vidim tako složne in udane in pripravljene izvrševati naredbe carske». Nato se jim je prečital carski ferman. Omer-paša pa je zopet nadaljeval:

«Zdaj ste čuli, kaj se zahteva od vas in kako oblast imam. Vi pa morate, ne kakor do zdaj s prevaro, ampak z odkritim obrazom stati pred mojim licem; kajti nosim vam rešitev ali pogin. Rešitev in srečo, ako se bodete pokorovali zlatemu tanzimetu; pogin pa, ako se samo za las uprete volji carski. V Bihač vam pošljem novega muselima, da bodeate zadovoljni».

«Vse storimo — kakor je vaša volja, častiti serasker!» je odgovoril Kapić, Alija Kedić je pa pristavil:

«Častiti paša! Mi se vsemu pokoravamo. Samo prosimo vas, da nam ne pošljete pijavk: paše bihaškega, kapetana staromajdanskega, novskega in bužinskega; kajti upirali smo se vedno proti tem, ne pa proti carskim ljudem. Mi bomo poslušali vsakega vezirja, ne bomo pa bosenških paš, ker so nas zavili v črno, s skorjo opasali in pripravili na beraško palico!»

«Tako je! Tako!» so vskliknili Krajišnjiki. Omer-paša se je zamislil, povesil oči in jih zopet vzdignil:

«V Bihač vam pošljem tabor vojakov in postavljam vam za muselima — tega-le, Jakub-bega. On bo umel vaše nadloge in carske naredbe».

Nikdo ni črhnul besedice.

Omer-paša se je ozrl po Krajišnjikih, med katerimi so se nahajali mladeniči, in jim je rekel s prijaznim in resnim glasom:

«Zdaj vidim, kake sinove rodi junaška Krajina, kojih stariši že toliko let zvesto branijo meje dragega vilajeta proti dunajskemu carju. Semkaj pridite bliže! Sem — semkaj!»

Da bi tudi kateri hotel ubežati, ne bi mogel, ker so Arnavti napravili kolobar in zaprli polje za dan oranja. Huso se je že prej preveč približal, ko sta stala Kapić in Kedić pred pašo. Starejši poklonki so se umaknili na stran, mladeniči so pa stali od spredaj, med njimi tudi Huso. Kapićeve in Kedićeve oči so obstale na Husu, iznenadene nad njegovo prisotnostjo.

«Glej, sami izbrani junaki! Niso jim še počrnele ustnice od brk — glej mladeničev! Zdaj vas sprejemem v carsko redno vojsko. Glejte ono junaško četo! Sami sinovi banjaluških begov, posestnikov, ag, efendij in iz okolice, tako bodeate tudi vi, deca!»

Po vrsti so prihajali pred seraskera mladi Krajišnjiki, ki so se dali samo s silo uvrstiti med redno vojsko. Paša je vsakega vprašal za pokolenje, vsakdo mu je odgovoril, nekateri prav, drugi napačno. Prišla je vrsta tudi na Husa, ki ga je gledal neustrašeno.

«Zdaj vidiš, da si stopil v redno vojsko, kolika čast!»

«Ah!» je vzdihnil Huso.

«Vzdihnil si; misliš, da si nesrečen?»

«Ne misli, častiti serasker, ampak oženil se je še-le pred dvema tednoma ter zapušča doma samo mater in ženo», je rekel Kapić, stopivši korak naprej.

«Kaj ga poznaš, efendija?» je vprašal paša Kapića.

»Sestrič mi je....»

«A Ibro Deić, kaj mu je on?»

«Rodni brat».

«Ha, to je oni tiček Ibro, ki je odšel z še dvema v Carigrad, z Redžićem, da me ovadijo pred carjem kaj ne da?»

«Ibro je njegov brat, pa je trgovec ter je ravnokar odšel v Novi Bazar po trgovskih opravkih, častiti paša!»

«Da —, ker Novi Bazar leži na bosensko-carigrajski cesti. Vidiš-li efendija, kako vse dobro izvoham?»

Kapić ni zinil niti besedice več, ampak obrnil se je proti Kediću in mu šepnil na uho: «Pri moji duši, vse ve!

— Ej Krajina, rodila si junakov, pa tudi kletih izdajic!»

Paša je položil roko Husu na ramo :

«Vem, da ti je težko zapustiti doma mater in mlado ženo; ali da stopiš v vojsko, to je za te nagrada».

Paša je izgovoril poslednje besede z neko prisiljeno tugo; prav za prav mu je pa bilo žal, da ni mogel ostro ukazati. Rajši bi bil videl Husa in njegove v železju nego polovico Bosne. Res, velika tuga in skrb je prevzela njegovo srce zaradi nenadnih glasov, ki jih je dobil iz Sarajeva.

Ako bi bili to vedeli Krajišnjiki, ne bi bil on ni enega privabil na Prijedorsko polje.

Še pred Banjoluko je namestil Omer-paša Krajišnjikom drugo vojsko; kajti izrazil se je, da naj Krajišnjiki ne mislijo, da se njega tako odkrižajo, kakor so se drugih paš, s prevaro in spletkami. Rekel je: «Jaz pojdem med nje, in dokler ne uvedem tanzimata, se ne premaknem iz Krajine. Izženem jih na sneg, hiše jim pa odvzamem za stanovanje vojakom».

Toda prej nego je prišel v Prijedor, je dobil glas, da Hafiz-paša dela pri porti na to, da Omer-pašo pošlje v Rumelijo, on pa da prevzame civilne in vojaške posle v roke.

Zato se je zadovoljil Omer-paša z nekoliko stotinami Krajiških novincev, katere so mu dali, in se je hitro vrnil v Sarajevo. Krajišnjiki so pa bili zadovoljni, da so se ga iznebili tako po ceni in so se pripravljali na nov odpor.

Še na Prijedorskem polju se je sešel Kapić s Husom in ga je začudeno vprašal:

«Huso, sestrič moj! Sam spak te je prinesel semkaj. Ali nisi mogel doma varovati Zlatije in Azije? Zdaj si se že tako zapletel v nesrečo, da se težko izvlečeš!»

«Dragi ujec! Ni tako, kakor ti misliš, ampak žrtvoval sem se uprav za te in za Kadića, ker sem slišal, da sta ujeta».

«V jezerski pečini je prišel neki Muho in Vlah Vaskrsija, ki sta mi rekla, da serasker v Banjiluki zlo dela, da je dal vas prvake vkleniti v železje. Poslovil sem se od tašče in Zlatije. Ko sem bil pri Popovem hanu na Pro-sari, sem našel tam mnogo Turkov in Ciganov, med njimi tudi Muha in Vaskrsijo. Oni niso hoteli iti za menojo, tem-več so se vrnili».

«Vidiš sleparije, sestrič moj! Ti še ne veš, kdo je Muho. Mar je njemu za našo Krajino — kakor tudi onim, katere si našel pri Popovem hanu, oni so kokošarji, ki pridejo po stopinjah seraskerjevih, da plenijo hiše, ko pobegnejo gospodarji. Takih ima Krajina na stotine. Njim je drago, da se Krajina upré in da serasker udari nanjo z vso silo; kajti brez tega tudi ni ga njih plena. Pa, hvala Bogu, ni tako, kakor oni mislijo; samo to me žalosti, da razfužim Azijo in Zlatijo, ko se vrnem v Prekounje».

Prišel je čas, da so se morali vsi novinci preobleči v turško uniformo, a takih oblek so prinesli ubogi komord-žije*) na tisoče za seraskerjem.

Huso je odpasal pas in ga izročil Kapiću: «Ujec! Ta samokresa izroči moji Zlatiji, naj me ž njima osveti, kadar pride do sile. Izroči moj pozdrav Aziji in Zlatiji!»

Kdo bi rekel, da Kapić in Huso nista bila junaka; vendar so se jima pri ločitvi orosile oči; nista mogla zata-jiti prevelike tuge.

Omer-paša je poslal še iz Travnika Hafiz-paši v Sa-rajevo sporočilo: «ako mu bode delal kake zmede, naj ga ne čaka živ v Sarajevu». Ko se je pa vrnil, ne izvršivši drugih poslov, kakor da je nabral nekaj stotin krajiških novincev, že ni več dobil Hafiz-paše.

Hafiz-paša je odšel v Carigrad, da tam razjasni nezmožnost, da bi zdaj po zimi Omér-paša mogel vpeljati

*) vojskino spremstvo, katero vozi živež in druge potrebne reči.

tanzimat kljubu vsem stroškom in veliki izgubi carske vojske.

Omer-pašina glavna skrb je bila, da po vsej Bosni in Hercegovini nabere vojakov. Tazli-pašo je poslal v Travnik, da pobere mladeniče tje do Lijevna. Povsodi je še nekako šlo; v tuzlanskem in mostarskem okrožju so pa zadeli na velik odpor. Ustaški vodje so bili: v tuzlanskem okrožju Mahmud-paša Tuzla, na drugi strani Mustaj-paša Babić, v Posavju pa Mehmed-beg Gradačevič. Omer-paša je začel vojsko, da premaga upornike med Drino, Savo in Bosno. Mnogo krvi se je prelilo. Ko sta pa pobegnila Mehmed-beg Gradačevič in Mahmud-paša Tuzla v Slavonijo, a potem njuna naslednika vodje Hadži-Salihbeg in Mula Džater, so začeli tudi mladeniči bežati domov in niso hoteli nikogar več poslušati, ampak odgovarjali so svojim poglavarjem; «Dà, vi in naši predstojniki nas gonite na vojno, a kadar pride do boja, bežite prvi k — gjaurom! Mi naj pa sami poginemo, kaj ne da? Ne bomo več, pa naj bo, kar hoče! Naj nas poseka carska vojska na naših domovih, se bo vsaj vedelo za naše grobe!»

Omer-paša je umiril Posavje in Podrinje, toda v Hercegovini še vedno vré, dasi se ni vsa uprla, ampak samo kolikor je to vzročil Ali-paša, ki je nagovoril poveljnika svoje telesne straže, da vzdigne Mostarce in oblega sina pašinega. Na to je vezir prosil za pomoč Omer-pašo, kakor da tu ni imel sam svoje roke zraven.

Omer-paša je poslal najprej Poljaka Skender-bega (Mihajla Ilinskega); nekoliko je ta, nekoliko pa za njim sam Omer-paša ukrotil in premagal uporne Hercegovce in poveljnika telesne straže, ki je imel preko tisoč roparjev, še hujših nego so oni pri Popovem hanu v Krajini. Omer-paša je kot zmagalec šel v Mostar.

Ko je Omer-paša premagal Hercegovino, je začel iskati one, ki so se na videz držali carske stranke, na skrivnem pa podpirali Turke proti carski vojski: Mahmud-pašo tuzlanskega, sinove Mehmed-bega Gradačeviča, ki je umrl v ječi; Sarajlije: brigadirja bosenskega sandžaka in njegovega zeta Mehmed-bega Gjenetića, in še mnogo begov iz Posavja in Podrinja je dal odvesti deloma peš, deloma pa na tovornih sedlih v Carigrad. Novo bosensko vojsko je uvrstil in namestil med rumeljske tabore, okoli petsto odbranih mladeničev, med katerimi je bil tudi osemnajstletni sin Tuzle-paše in Huzo Jezerski, je poslal sultanu na ogled.

Omer-paša je pripeljal svoj harem v Mostar. Do tedaj je že izposloval odstavljene Hafiz-paše; za novega vezirja je bil pa imenovan Hajredin-paša.

V.

Komaj je Omer-paša odšel s Prijedorskega polja, sta začela Kapić in Kedić na novo in še huje podžigati Krajišnjike na odpor.

Kapić je odšel v Jezersko, Kedića je pa poslal v Cazin, da uredi vse po starem običaju. Ibro Bujić je imel netiti upor od Varcarja ob Vrbasu do Banjeluke, Džaferaga pa okoli Bilaća.

Že se je raznesel glas, da Omer-paša pušča vse mirno, koder hodi. Eni so verjeli, drugi pa ne. Dobra četrtina Krajišnjikov je še ostala po gorah, skrivaje se v zasedah.

Azija in Zlatija sta že prej čuli, kaj se je dogodilo Husu na Prijedorskem polju. Ni bilo kletve, s katero ne bi bili prekleli onadva, ki sta zapeljala Husa pred jezersko pečino v nesrečo. Zlatija je jokala in vila roke: «Oj, moja mati! Lahko bi bil Huso ostal pri nama, serasker bi bil zapustil Krajino prav tako, kakor tudi zdaj, ko je Huso nesrečno ujét. Ubogi Huso, rana neozdravljiva! Da bi te mogla reva vsaj osvetiti . . .»

«Ne žaluj mi, zlato materino!» jo je tešila Azija. «On ni sam. Šlo jih je več sto v carsko vojsko — kakor pravijo — samo iz naše Krajine; koliko jih pa še nabere po vsi Bosni in Hercegovini! Koliko mater ostane potrlih in žen žalostnih! Sree moje, naš Huso se vrne spet — dal bo Bog, ki vlada ves svet!»

«Kdo ve? Meni ni za druge. Vsi so vedno upirali oči v Krajino, ker je bila od nekedaj ponosna in vedno pripravljena za boj — a glej zdaj! Grda sramota! Dali so se Vlahu preslepiti, in izročili so se sami, da jih kakor sužnje pelje v Sarajevo do Stambulova. Temu ekremu se še osvetiti ne morem. Ujca nima, strica nima; Redžić in Ibro sta odšla v Carigrad, da tam žalostno pogineta».

Azija je uprav pripravljala kosilo; med Zlatijinim razgovorom so ji solze kapale v posodo.

Ko je Azija prinesla kosilo na mizo, Zlatija ni hotela jesti; obupno motne oči je uprla v kot in se vtopila v strašne misli . . . Snovala je samo, kako se bo maščevala nad Omer-pašo in carsko vojsko.

Nekdo je potrkal na vrata na dvorišču.

«Pojdi, Zlatija, nekdo trka, poglej, kdo je?» je rekla mati. Zlatija se ni oglasila, temveč vedno je zamišljena upirala oči in si grizla spodnjo ustnico. Azija je vstala in odšla sama.

«Kdo si?»

«Kapić».

«Kapić — ujec!»

«Kapić je vstopil.»

«Kako ti je, Azija?»

«Kakor kači v precepu, večja nesreča naju ni mogla zadeti».

«Menda je vama znano, da se je Huso žrtvoval za polovico Prekounja».

«Žrtvoval se je v najino pogubo in sramoto vse Krajine...»

«Kako misliš?»

«Odšel je za vedno, nas pa čaka še hujše!» je odvrnila Azija. Zlatija, čuvši Kapičev glas, je prihitela na dvorišče, plaho — kakor brez uma.

«Ujec! Kje je Huso? Kje?»

Kapič je segel v pas, v katerem so štiri kače splele gnezdo: dva samokresa na levi, dva na desni strani, nož in meč sta pa legla po sredi med puškine cevi.

Zagrabi na levi dva samokresa, kojih cevi so bile obrobene s srebrom. Zlatija je spoznala samokrese svojega Husa.

«Na, Zlatija, ta dva samokresa ti pošilja Huso, da ga ž njima osvetiš, kadar pride čas!»

Zlatija je vzela samokresa in jima začela poljubovati cevi. «Ujec! Saj je že prišla sila in čas je, da ga maščujem» je izpregovorila Zlatija.

«Nesreča ne počiva, pride tudi ta, da se boš mogla maščevati. Ne boj se! Serasker je odšel... Mi smo ostali. Krajina živi. Slišala boš še!»

«Da, slišala bom; ali Husa ni: on se je žrtvoval za vse Prekounje».

«Ne za vse, ker je še jeden Prekounjan vzet k vojakom. Sreča je za nas, da jih niso več vzeli, ker nam je ostalo več junaških glav, da na novo sprejmemo carsko vojsko in tega Omera-junaka, ki je hotel z denarjem in sladko besedo, da se mu na dlani pokori vsa Krajina».

«Pridi, ujec; kosilo je že na mizi», je rekla Azija, in Kapič je vstopil v hišo.

«Lačen sem, ne bom tajil», je rekel Kapič!

«Založi, tu je kuretnina, a dobiš tudi vroče ovnovine».

Kapič se je vsedel s podkrižanimi nogami in začel jesti. Ko se je najedel, mu je prinesla Zlatija v vrču vode, da si umije roke in usta, in je začela povpraševati, kako je bilo tam. Ali so Husa vklenili v železje? Kaj je rekel Huso in če je potrj? Kaj je sporočil?

«Poslal ti je svoja samokresa, da ga osvetiš, kadar pride čas. In pride kmalu, vse se že pripravlja. Jaz pridem večkrat sem k vama prenočit, ker imam tu okoli svoje opravke. In kar bom jaz vedel, vedeli bodeta tudi vedve».

«Povej nama, ujec, ali Huso dolgo ostane pri vojaki?»

«Tega ne vemo. Serasker, obdarivši mene in Kedića, je rekel, da bo našim mladeničem pri vojakihi lepó in da gredo oni na ogled pred sultana v Carigrad, ker jih sultan hoče videti».

«Omer-paša se torej hoče s krajiškimi sinovi pobahati pred sultanom? A kdo je to deco odgojil in postavil na noge? Ali niso Krajišnjiki, ki že toliko let branijo mejo pred dunajskim carjem? Sultan bi moral poslati sem sinove carigradske, da nam pomagajo stražiti, ne pa da mi pošljemo njim».

«Čakaj, Azija! Bolje bo, če nikoli ne vidimo Osmanov na naših stražah. Sultan ve, kdo brani mejo, pa menda noče priznati. Kmalu se povrneta Redžić in Ibro iz Carigrada, in slišali bomo, ako vedó tam za vse, kar njihovi ljudje delajo v Bosni. Mislim, da ne vedó. Kajti, ako bi vedeli, nam ne bi poslali za namestnika Osmana, ki sam ščuje Bošnjake proti carju».

«Ujec! Jaz sem samo žena, in na te posle se razumem samo toliko, kolikor sem pogosto slišala od mojega pokojnega gospoda — —».

«Vsaka žena v Krajini gotovo bolje vé nego paše, ki sede na divanu; mi se pa moramo vedno boriti, — in še nikoli nismo prišli do svobode...» seže Zlatija v besedo.

«In ne pridemo, dokler s svojo ali pa osmansko krvjo ne operemo naših pragov — in jih ne potisnemo prav do Carigrada!» odvrne Kapić!

«Ali ti je rekel Huso: Ej, daj nesi pozdrav materi in Zlatiji?» vpraša, da napelje pogovor zopet na Husa.

«Rekel je, draga! Ej daj, rekel je, ponesi pozdrav materi in Zlatiji in ji izroči ta dva samokresa, da me ž njima osveti, kadar pride čas!» Jaz sem ti, Zlatija, dal samokresa, ti pa čakaj — ni daleč! Napoči zora tudi naši Krajini, ali krvava, ali pa s solncem obsijana! Pa jaz moram zdaj iti, da se za nekaj dni spet vidimo!

* * *

Iz Jezerskega se je obrnil Kapić proti Bihaću, kamor je odšel Kedić, da vznemiri in na noge dvigne Krajišnjike. Že pred Bihaćem se je sešel s Kedićem in izvedel, da je komaj odnesel živo glavo pod silovito roko tamošnjega kapetana, ki mu je prišel na sled. Zdaj njima ni preostalo drugega, kakor da se na novo dogovorita, kakó vse uredita.

«Pojutrišnjem se bomo videli v Cazinu, moj Kedić!» je rekel Kapić.

«Jaz sem se namenil jutri iti v Banjoluko, od tam pa v Varcar k Buiću».

«V Cazinu je shod. Ti pa pojdi v Banjoluko, in pojutrišnjem se spet vrni».

«Pred dvema tednoma se ne vrnem».

«Seveda se vrneš, pobratim moj!» spet nadaljuje Kapić, jako vesel.

«Kako to?»

Na, čitaj!» Poda mu Kapić pismo Redžićevo.

«Zdravo, Redžić — naše jasno solnce!» vsklikne Kedić, ki je izvedel iz pisma, da je Redžić že prišel iz Carigrada v Banjoluko. «Še nocoj odidem na pot, da mu zakličem jutri »dobrodošlico«. Ali, brate Kapić, ne bi bilo lepo, da bi Redžić prišel tako, kakor da ni naš, ampak naši se morajo dogovoriti in mu iti nasproti do Banjeluke in da ga tudi tu lepo sprejmemo in še lepše pozdravimo!»

«Doloci, ti si za to! Jaz pa v Cazinu vse pripravim za vsprejem, da naši vedo, kako se krojijo junaške obleke. Čital si, da piše, da Omer-paša nima obstanka v Sarajevu. To Redžić ve; v Sarajevo je prišel z novim vezirjem. Omer-paša ni mogel vzdržati prijateljstva s prejšnjim pašo, pa ga tudi s tem ne bo. Redžić se je vrnil skozi Buno in obiskal vezirja Afiz-pašo; od njega je dobil navodilo, kako je treba urediti Krajino. Posavje, Podrinje in Hercegovina upirajo svoje oči na Krajino, in ako od tu ne zapreti nevihta, potem je vsej Bosni odbila ura pogina, do vlade pa prišla osmanska samovolja».

«Ako Posavje, Podrinje in Hercegovina upirajo svoje oči v nas, potem Krajina mnogo velja! Med nami je bil ta veliki Omer-paša, katerega so nekedaj naši mladeniči na tovrnem selu spremili v Carigrad. Lahko je pretil na Prijedorskem polju, ko je imel na stotine šotorov. A da si mu rekel, da naj gre s krajiškimi mladeniči skubst vlaške kokoši, ne vem, če bi šel. A onih naših mladeničev, katere je odpeljal v vojsko, je potreboval, da se s krajiškim perjem nakiti pred sultanom. Naš beli Huso je od vsakega za pest višji; pa tudi on ni šel radovoljno, kajti izročil mi je dva samokresa, da ju dam Zlatiji in mi je rekel: «S tema naj me Zlatija osveti, kadar pride čas!»

«Ako se Krajina složno dvigne, imeli bomo svojo upravo, bomo kakor Sarajlike. In tam mora vezir, kadar pride, stanovati pol ure zunaj mesta, kjer pastirji kurijo. Omer-paša poreče svojemu sultanu: «Sultan-car, nebeški potomec! Podaj Krajini, kar zasluži; kajti ona jo glavna straža na robu tvojega carstva, jaz pa nikoli več ne grem tjekaj!»

«Tako je».

«Da tako — in tako moramo narodu govoriti, ako hočemo, da ne postanemo hlapci».

«Torej pojutrišnjem v Cazinu — —»

«V Cazinu!» je končal Kapić.

VI.

Naslednji dan so se zbirali mladeniči okoli Cazina. Pred večerom so napolnili top in ga sprožili, o zori spet, da se ve, kdo prihaja. Ni bilo ni janjcev ni ovnov, ampak prazne torbe, ker je nastopila slaba letina; pa bilo je dovolj junaškega navdušenja. Malo prosa in smodnika v torbi je bilo zadosti.

Iz Vranograča so prinesli Redžičevo zastavo, a spremljevalo jo je več sto ljudij. Zasadili so jo pod krivo hruško «dinjačo». Zakurili so več ognjev nego je v Krajini vasij. Pripravili so ražnje, raja pa je prinesla vsakovrstnega koljiva, da ni treba Krajišnikom iti ponj. Peli so, svirali, kamenje metali, samo streljali niso, ker je bilo treba smodnika za osmanske glave in arnavtske široke rokave.

Ob dveh popoldne je v skoku prijezdil glasnik:

«Naš Redžić gre!»

Napolnili so top. Vsaki boljši je dal po peščico praha, da pozdravijo svoje toplo solnce.

Ko je pal sneg, pritisnil je nov mraz in je zemlja zmrznila kakor kost. Kolikor je zemlja okoli poldne malo odnehala — ogreta s takimi solnčnimi žarki, je zmrznila spet po noči.

Nakrat za obni oledenela zemlja pod kopiti besnih konj. Okoli petdeset alaj-begov, begov, ag in efendij vsake vrste in kristijanov, ki so bili večinoma prisiljeni, je prijahalo pred Cazin — streljaje, za tem je pa jahal zastavonoša Redžić, spremljan od Ali-Kegiča, Džafer-age, Ibra Jezerskega, Ibra Varčana in od druge krajiške gospode. Za njim so pa prišli komordžije — okoli sto konj, natovorjenih s kovčegi, jerbasi in vrečami, v kojih so bile puške, svinec in strelni prah, kakor da nesejo blago iz Carigrada.

Mladeniči so pograbili ognjene konje, da jih izprevažajo, konjiki so pa krenili pod bojno zastavo. Vsi so vstali Redžiću v pozdrav, kakor da je svetnik prišel med nje. Redžić je pa začel izpod zastave govoriti:

«Bratje Krajišnjiki! Vse Posavje, Godrinje — in kar je našega naroda v Bosni in Hercegovini, je obrnilo svoje motne oči na našo bistro Krajino, kaj stori ona zdaj, ko nas hoče požreti osmanski zmaj. Vsem nam je znano, kateri se morete spominjati, a kateri se ne spominjate, povedo vam lahko kokoši na gnezdu, da je bila Krajina od neke-daj steber vse Bosne in Hercegovine; da Krajina do Morali-paše ni dala carju nikakih vojakov, niti poznala ni tanzimata. Krajina ni poznala redne vojske niti uradnikov, ta nam jih je pa naložil. Naši dedi so tudi to prenašali in so dajali v starih časih nekaj denarja za redno vojsko, ki je imela po štirideset krajcarjev mesečne plače na glavo, drugo

smo pa morali mi dodati in sami plačati svoje poglavarje in paše. Ako se je uprla raja, kdo drugi je vzrok nego Krajina; kajti pravijo, da kristijanje ne morejo prenašati jarma. In Samokovi-Mehmed Usref-paša je poslal v vsako tudi najmanjšo vojašnico po četo in celi tabor Arnavtov, da branijo rajo pred nasilstvom domačih poglavarjev. Paša jim je znižal plačo, da niso mogli živeti in so bili prisiljeni še bolj stiskati in pleniti Turke in kristijane. Spet se je vsa Krajina uprla; kakor da so se vsa srca združila v jedno, so udarili na vezirja in ga potisnili do Travnika. Sultan je pa odstavil vezirja. Za tem je prišel Camil-paša, ki je začel še huje delati. Tedaj je Krajina carju utrgala desetino, vojaški in drugi davek. Oni so pa začeli vpiti: «Hej Krajina — krvava haljina, krvav naj bo, kdor te je vznemiril!» In kdo je provzročil vsak prepir in upor — kakor carski ljudje? Ali ni Mehmed Tahir-paša, ki je rekel, da prihaja kakor Jezus in Mohamed, napravil v Krajini upor, ker je hotel Bošnjake odreti? In ako bi ne bilo naših složnih mišic in kuge, katero je Bog poslal med njegovo vojsko, bi bili mi takrat ostali brez opankov. Ali veste, kdo je ta, ki zdaj prihaja? — Vlah je slabši nego kdorsibodi. Jaz prihajam iz Carigrada in vam povem, da počenši od Mitrovice (v Novem Bazarju) do naše Kladuše nikjer ni prave turške vere. Iskal sem jo v Carigradu, pa tudi tam je ni niti za zob. Vse je po vlaški oblečeno; tam niti ne čitajo korana — niti ne molijo. Prava vera se dobi samo še pri nas. In bolje je, da vsi poginemo, kakor da se izročimo Vlahu Omer-paši, da oblači našo deco v vlaško obleko! Glej, kaj dela Posavje, glej kako Hercegovina mlati junaški rod — vojake! Mi pa naj gledamo? — Ne! Vsi pojdemo bratom na pomoč! Z nami je Sarajevo, Jajce in vsa Bosna. Dokler je čas, poženimo smrad in vlaško zalego izmed sebe.

Kdor nima dobre puške — evo mu je! Kdor nima praha in svinca — evo mu ga! Vse sem vam pripravil. A naši vojski bo treba hrane; dobili jo bomo. Kristijani se ne bodo protivili, ki vedó, ako zmagamo, da bo tudi njim dobro; ako pade kaj na njih pleča, mi bodemo njim, kakor oni nam. Semkaj, bratje, pod junaško zastavo!»

«V boj in v ogenj proti sovražnikom Osmanom i Vlahu Omer-paši!!» zagrmel iz tisoč grl.

Kdor ni imel puške in streliva, je stopil na stran. Rastovorili so konje in razdelili polovico pušk in streliva, drugo polovico so pa odpravili pod Prijedor.

VII.

Krajišnjiki so se razdelili v tri glavne vojske. En tabor je pod Alijo Kedićem krenil skozi Prijedor in Ko-

zarac na Banjoluko; med potjo se mu je pridružilo še veliko število ustašev. Drugi tabor je vodil Ibrahim ef. Kapić skozi Ključ in Varcar pod Jajce, da se tam združi z Jajčani; tretji tabor je pa vzdignil Redžić proti Glamoču in Lijevnu, da tudi tam zaneti upor med Turki.

Ko je slišala Zlatija, da se Krajina pripravlja na upor, se ji je rodila v obupni samoti odločna misel. Stric Kapić je imel priti zvečer k njima prenočiti. Ona sklene, da se preobleče v Husovo obleko in pojde z uporniki na Omer-pašo, da maščuje svojega milega druga.

Ta misel ji je dozorela v krepek sklep; začela jo je pa mučiti druga misel: kaj poreče mati k temu? Na kak način naj ji razodene svoj sklep, da je ne zadene nena doma v srce? Kmalu se domisli. Pred materjo se izgovori, da pojde k svoji prijateljici Emini, katera odpotuje jutri z materjo in brati v Kladušo, ker pojde njen oče s Kapićem. Mati jej je dovolila in rekla, da pripravi sama večerjo, dokler ne dospe stric Kapić.

Zlatija je zavezala v robec Husovo obleko, fes, šal, pas samokresa in nož in je tako skrivoma odšla iz dvorišča k Emini v drugo hišo. Vedela je, da pride Kapić in da se oglasi pri Mehmed-agi, očetu Eminem, predno pride k njima.

Prišedši k Emini, ji je pokazala Husovo obleko in samokresa. Emina se je začudila in jo vprašala:

«Kaj boš s tem, Zlatija?»

«Kaj? Glej, ta samokresa sta Husova; on mi ju je poslal s Prijedorskega polja, ko so ga vzeli v vojake. Po stricu Kapiću mi je sporočil, da ga ž njima osvetim, kadar pride čas. In zdaj je prišel čas. Oblečem Husovo obleko in opašem njegovo orožje in pojdem s stricem na Vlaha Omer-pašo, da osvetim svojega Husa, ker mi ga je vzel sreč mlademu».

Ko sta to slišali gospa in Emina, sta se silno začudili; gospa je skočila v drugo sobo in začela pripovedovati.

Aga jej je odgovoril: «Prav je tako. Saj ima koga osvetiti! Tudi jaz bi Emino odpravil ž njo, ker se ima tudi ona osvetiti; za veliko imetje, ki smo je izgubili za Tahir-paše; pa to stori njen oče».

Ko je Zlatija čula agine besede iz druge sobe, se je navdušila še bolj. V tem pa je vstopil Kapić. Vstopivšemu je povedal aga, da je tu Zlatija in mu razodel njen sklep.

Kapić je šel v drugo sobo, kjer je sedela Zlatija, razmotala obleko in jo primerjala sebi, če ji znabiti ne bo prevelika.

«Kaj delaš, Zlatija?» jo je vprašal Kapić.

«Dragi stric! Prišel je — glej — prišel je čas! Hu-

sovo obleko oblečem, opašem si njegov pas in pojdem s teboj, da ga osvetim s tema samokresoma — —»

«Zlatija, zlata veja Husova! Dokler je kaj take krvi v Krajini, se ne bojim, da omagajo moške glave! A jaz bom pazil na te, kakor na zenico svojega očesa!»

«Dragi ujec! meni je samo za to, kako me bo mogla pogrešati mati, ker ostane osamela. Zato te prosim, da napelji govor na pokojnega gospoda in mojega očeta, po katerem hrepeni; ko se spomni njega, se razjoka, ker je moral bežati v hajduke zaradi osmanske zlobe. In ona bo gorela od maščevanja. A kadar vidim, da jej je srce vzkipelo, vrnem se skrivoma sem, preoblečem se v junaško obleko in stopim pred njo. Morda me potem pusti — —»

«Dobro tako, Zlatija! Modro si sklenila! Jaz grem, ti pa pridi naglo za menoj!»

Kapić je odšel. Zlatija je prosila Eminu, naj pokliče brivca, da ji obrije glavo — ko se vrne.

Vse je bilo natanko dogovorjeno; brivci so bili blizu, ker jih je Kapić imel s seboj, da obrijejo banjaluške Vlahe.

* * *

Ko je prišel Kapić k Aziji, je bila večerja že na mizi. Zlatija je bila v drugi sobi, v katero se pride skozi ozka vrata. Azija je sela kraj vrat tako — da je bila skoraj skrita, samo kadar je kaj važnega pripovedovala, je odprla vrata in začela glasneje govoriti.

«Zdaj bodo osamele te hiše po vsi Krajini, kó se vi umaknete. Joy nam in vsem, ko prideró potepuhi in košarji; vse oplenijo, kamor pridejo.»

«Ne boj se! Tudi onim ne bo lahko, kjer bo naša vojska prenočevala», je odgovoril Kapić.

«Samo da bi kaj koristilo, ker so nam napravili kleti Osmaní za toliko let mnogo škode».

«Čutili smo tisočkrat; ti, Azija, pa še bolj; ker si izgubila svojega gospoda in potem Sulja Prištincea, vse zaradi Osmanov».

«Ej, da bi ga mogel kdo osvetiti, gotovo bi mu bilo v izveličanje, — srečen bi bil na tem in na onem svetu! Še misliti ne smem. Kadar mislim na to, hoče me neka tuga zadušiti, kajti nikdar nisem slišala ni glasa o njem, odkar se je zadnjikrat poslovil od naju in še mlado Zlatijo poljubil tisočkrat. Ko bi ne bila slabotna, preoblekla bi se v moško obleko, opasala se s pasom in vrgla puško čez ramo — pri tuški veri, šla bi z vami na Osmane! Imela sem jedno nado, zeta Husa; tudi njega so mi vzeli, in zdaj morave obe prenašati žalostno usodo! . . .»

Azija je zakrila z robeem obraz, Zlatija je pa šla ven in odšla naravnost k Emini.

Tam je že čakal brivec. Zlatija se je najprej preoblekla. Bele prsi je tesno prepasala s pasom. Husova obleka ji je pristojala, kakor da bi bila prikrojena za njo. Emina jej je na kratko ostrigla lase, samo kito jej je pustila, brat Eminin jo je pa odvedel v drugo sobo, kjer je čakal brivec. Brivec jej je namazal glavo z milom in jo obril, samo kite se ni dotaknil; in da ni vedel, koga brije, še mislil ne bi bil, da brije žensko glavo, tako se je izpremenila v junaški obleki.

Zlatija si je dela na glavo rudečo kapo, pod ruto je zvila kito in si ovila čelo s pisano ruto (s turbanom); opasala se je s pasom in zataknila vanj samokrese, nož in sabljo; na to je objela Emينو in gospo, milo jima priporočivši osamelo mater.

Azija je uprav mislila, da je Zlatija zopet odšla k Emini.

Ko je Zlatija stopila v sobo, je mati ni mogla spoznati, ampak jo je začela začudena gledati. Kapić je skočil s sedeža:

«Tako je prav, junaška hči! Ker mati ne more, pa ti osveti Husa in svojega očeta! Zdaj te ne bomo več imenovali Zlatijo».

«Stric! Imenujte me Husa. . . .»

«Da Husa, junaka», je pritrdil Kapić; mati jo je pa spoznala po glasu.

«Moja Zlatija! Zakaj si oblekla to obleko, ki ne pristojajo ženi?»

«Ali misliš, jedina mati, da je to šala? Ti si rekla poprej, ako bi ne bila slabotna, da bi oblekla moško obleko, opasala se z orožjem in vrgla puško čez ramo in bi šla s Krajišnjiki na osmanske Vlahe. A ker ti ne moreš, bodem jaz — pri turški veri — bodem! Ta samokresa mi je poslal Huso, da ga ž njima osvetim; glasu njegovega srca se odzivam kot zvesta njegova žena. Glej, mati, pravega Turka. . . .» je rekla Zlatija in odkrila glavo. Ko je Azija videla obrito glavo in kito, je izpregovorila žalostno:

«Hči moja, zenica mojega očesa! Kaj bo pa tvoja osamela mati?»

«Ne boj se, mati, Bog dá, da se srečno vrnem! Ne boš sama. Glej Aginico in Emينو, oni gresta jutri v Kladušo; ti pojdeš ž njimi, tvoj Huso-junak pa na Osmane!»

Malo časa po večerji je prišel Ibro, svak Zlatijin, prišla sta Kedić in Džafer-aga; vsi so se čudili junaški odločnosti Zlatijini.

Ibro je začel pripovedovati o svojem potovanju v Carigrad z Redžićem, kako je povsod med vojaki iskal

Husa in povpraševal po njem, pa ga ni niti našel niti je slišal o njem, najbrž so ga potisnili v Azijo ali Rumelijo. S temi besedami, da ni našel Husa, je v Zlatijini duši vzbudil sumnjo, da je morebiti Huso ubit, da so ga Osmani vrgli v ječo, in s še hujšo maščevalnostjo je planila kvišku in vskliknila:

«Osvetim se! Naj me nikoli ne vidi Krajina, ni mila mati, dokler ga ne osvetim!»

Ibro je začel pripovedovati, kako je bilo pri sultanu, da jih je sprejel hladno, neprijazno in jim rekel: «Le vrnite se v Bosno in vse bode te slišali od vezirja in serdarekrema, kar bi vam imel jaz povedati». Zaman je Afiz-paša tožil Omer-pašo in zaman ga bo ta vezir in vsi mi, on vedno ostane prvi svetovalec pri kolenu carjevem. On napravi več zla v Bosni nego vsi paše in vezirji do zdaj».

«K sreči nima dovolj vojske niti dobrih vojskovodij; nas pa, dasi nas je manj, je vsak za deset Osmanov. Zato brez skrbi udarimo na-nj», je rekel Kapić.

Po dolgem razgovoru so legli vsi štirje v prvi sobi, da se odpočijejo, dokler jih ne pokliče top.

V drugi sobi sta klepetali Azija in Zlatija. Azija se ni mogla dovolj nagledati Zlatije v junaški obleki, ker je v njej gledala živo sliko Suljino, samo da ta nima onih črnih brk. Dajala ji je razna navodila, kako se mora varovati, da se vedno junaško obnaša in da se nikjer ne izdá. Okolo polnoči je zagrmel top-glasnik.

«Napočil je čas, mati moja, da se ločive!» je izpregovorila Zlatija; solze so jej orosile lica, tudi mati se je razjokala. Odprla je vrata druge sobe, kjer so še vsi spali, ker niso slišali topa.

«Na noge, krajiški junaki! Top je počil, vojska se dviga!» zakriči Zlatija in jih prebudi.

Ti so skočili na noge. Umili so se in oblekli; molili bodo, kjer jih prehiti zora. Azija je skuhala kave za zajutrek. Posrkali so je vsak po dve čašici in se začeli odpravljati. Na dvorišču so čakali štirje osedlani konji.

Zlatija se je v hiši poslovila od matere, objemali in poljubovali sta druga drugo. Azija je ostala sama in jokala, dolgo z očmi spremljevaje Zlatijo.

Pod Cazinom se je razdelila vojska na dva tabora. Eni so šli s Kedićem skozi Prijedor, drugi pa s Kapićem skozi Ključ in Varean pod Jajce.

VIII.

Čete pod poveljstvom Kedića so za tri dni prišle pod Banjoluko. Kristijani in vsi imenitnejši trgovci, čuvši o prihodu Krajišnjikov, so pobrali gotovino in zbežali v vasi

ali preko Save v novo Gradiško in Jasenovac. Počemši od Klasniča po vsej Banjiluki do grada in dalje po Gornjem in Dolnjem Šeherju so se povsod zavrstili Krajišnjiki. V gradu je bil zaprt Ali-beg Džinić s svojimi ljudmi, ki se je doslej upiral Krajišnjikom; zdaj je pa pobegnili tudi on ob Vrbanji proti Kotoru s peščico ljudij.

Druga vojska pod Kapičem in Husom-junakom (Zlatijo) je dospela malo pozneje v Ključ ter se razdelila na dve strani: eni so zaseli Ključ, drugi so pa zaseli goro Podražnico nad Varcarjem.

V Jajcu je bila tačas slaba obramba; kajti domači Turki so bili sporazumljeni s Krajišnjiki in sam Hadži Alaj-beg Kulenović, mestni poveljnik, ki je imel ključe od trdnjave, jim je izročil iste. Kar je pa bilo gospode osmanske: muselim in kadija s peščico Arnatov, so pobegnili v Travnik. Krajišnjiki so zaseli mesto in predmestja.

Ko se je to godilo v Jajcu, je Omer-paša mirno sedel v Mostarju in ni hotel verjeti, da se je uprla vsa ona mirna Krajina, ki mu po svojih prvakah obeta zvestobo in udanost. Novi vezir je bil že v Sarajevu, vezir Ali-paša pa odstavljen. Novi vezir je dal prečitati v Mostarju pred najodličnejšimi ljudmi naredbo sultanovo, s katero se razglašuje nova izpremema in se on imenuje vezirjem zjedinjenih dežel Bosne in Hercegovine, pašaluk hercegovski se pa odpravi.

Krajišnjiki pod Kapičem in Husom-junakom so mahnili proti Travniku. Toda še o pravem času je prišla vest o tem Mustaf-paši v Travnik. Mustaf-paša je prihitel z vojsko k Jajcu in zadel na Krajišnjike v Krezluški gori. Tu so se udarili in potisnili Krajišnjike v Jajce in predmestje Kozluk.

Carska vojska se je utaborila okoli mesta in v predmestju Pijavice. Za nekoliko dnij so bili že v nevarnosti, ker je na novo nastal mraz, slabo vreme in sneg; živeža jim je pa zmanjkalo. Komordžijam, ki so pripeljali živeža s Posavja, so vse odvzeli Krajišnjiki. Carska vojska več dnij ni uživala drugega nego kuhane koruzine storže in mekine, kar so našli v predmestju.

V tako neugodnih razmerah so se vojaki uprli; izgubili so voljo, odločnost in poslušnost in niso hoteli naskakovati trdnjave, v kateri je bilo dosti malo vojske, ker so Jajčani, čuvši, da se bliža Omer-paša, pobrali svoje blago in pobegnili v gore.

Še-le, ko je Omer-paša od več strani izvedel, s koliko silo so udarili Krajišnjiki, začel se je pomikati iz Mostarja. Omer-paša je zbral dve vojski; eno je poslal pod Skender-begom skozi Glamoč do Ključa, kjer je imel od-

biti krajiško vojsko pod poveljstvom Redžićevim, z drugo je pa sam krenil skozi Nevesinje in Livno pod Jajce.

Omer-paša se je utaboril pri Kraljevem grobu, Mustaf-pašo je pa ujel, ker je sumil, da nalašč ni hotel naskakovati mesta.

Vse Krajišnjike je pogнал v Jajce in napravil utrdbe nad predmestji in nastavil topove za naskoke.

Ko je začel Omer-paša iz topov streljati v mesto, se je Kapić premislil in razodel svoj namen Huso-junaku, namreč, da se on umakne do Jezera, kjer je Kedić, da združena za hrbtom napadeta Omer-pašo. Huso-junak je s pet sto Krajišnjiki ostal v mestu.

Po odhodu Kapićevem je začel Zlatijin duh omahovati, kakor da ni več oni Huso-junak; začela je slutiti nekaj strašnega. Zaman so jo bodrili Ibro Varčan, svak Ibro in sosed aga, da je napočil odločilni čas, ko poženó Omer-pašo, kadar ga za hrbtom napadeta Kapić in Kedić prav do Carigrada.*

Omer-paša ni popuščal, ampak neprestano je sipal topovske krogles, Derviš-pašo je pa poslal s silno vojsko preko Grbavice do Jezera, kjer naj razbije Kedićevo in Redžićevo vojsko.

Omer-paša je sedel resnega obraza pod svojim šotorom na mehki blazini in pušil čibuk, ko so topovske krogles s Kraljevega groba udarjale v trdnjavo in krušile kamenje z zidov nekdanj slavni prestolnih dvorov poslednjega bosenskega kralja.

Ali se je neki vzbudila v srcu Omer-pašinem tudi le mala senca spomina na kralja mučenika, na čegar ostanke je on postavil osmanski top, da bije potomce onih vitezov, ki so pred 388 leti zavrgli vero svojih očetov in prešli pod bojno zastavo Mehmeda II. in njegovega janičarskega age!?

Ne, njegovega srca ni ganila ni ena misel na ono krvavo dobo. Ta grob na zelenem Humu je za njega samo ničvredna priča. On noče poznati svojega naroda, krvi od svoje krvi — rodnihi bratov. On ne vé, da tisoči Bošnjakov in Krajišnjikov, ki so se uprli proti svojemu carju, s svojo krvjo perejo greh svojih pradedov, ker se jim na istem mestu jemlje iz rok svoboda plemiška, kjer jo je njihovim pradedom potrdil in zajamčil s carsko besedo sultan Mehmed II., odtrgavši jih od rodnege stebila in podvrški jarmu osmanskemu. A pod tem jarmom v dolgihi stoletjih niso mogli Bošnjakom izbrisati s čela vžganega znaka prave slovanske narodnosti, najsi se je tudi nad tem čelom vil turški turban. Omer-paša, kot hrvaški odpadnik, pozna samo svojo dolžnost, a na dolžnost opira lepe nade, kako iznenadi svojega carja s silnim bosenskim blagom in z zlati napolni svoje kovčge — z mnogoletnim pridelkom od

Boga obdarjene Bosne. Kri rodnih bratov je pa njemu isto, kar ona hladna Pliva, ki pada čez stene v Vrbas, da izgubi svoje ime.

Od zore do mraka so zvižgale krogle iz topov in pušk na trdnjavo, Krajišnjiki so jim pa odgovarjali iz treh topov in pušk. Krajiški vojski je zapovedal Verčan Ibro Buić. Že sinoči se je vnel silen boj med Krajišnjiki in carsko vojsko; v tej praski je zadela krogla Zlatijinega svaka v desno stran. S krvjo oblitega so prenesli tovariši pred carsko vojsko v mesto in ga položili v neki stari turški šoli na slamnico. Kri mu je bruhala iz rane. Tu je našla Zlatija zavetje in skrbela, da bi svaku rešila življenje. Odpela mu je obleko in srajco ter mu začela izpirati rano; potem jo je pa zavezala. Preveč krvi je izgubil, pal v nezavest. Zlatija na nobeno vprašanje ni dobila odgovora. V prsih mu je hropelo in penasta kri mu je silila v usta, glava mu je pala v znak, oči so pa bile široko odprte brez življenja — kakor ledene.

Minil je akšam*) in jacija**), toda glas mujezinov se ni čul, ampak samo grmenje topov in pušk zunaj in znotraj. Zlatija ni niti več mislila na svoje Krajišnjike, če se hlabro drže, če vzdrže vojsko in če ujec kmalu priteče na pomoč. Njene misli so blodile po Jezerskem, obletavale mili dom; od doma pa hiti nekam nevidno in išče Husa. Srce jej vre od ljubezni, ker ga ne more osvetiti. V teh mislih, gledajoča pred seboj na smrtni postelji svojega svaka, začne jo obhajati nekak strah; pred očmi jej plava gotova poguba, kateri se ne more izogniti.

Kar je začel Ibro slabše in težje dihati. Zlatija ga je prišla za desno roko, katero je položil kraj sebe; roka je bila popolnoma hladna. Potrošila je ves loj in ga zmetala v posodico, v katero je vtaknila stenj in napravila luč. V treh vrstah so hitele čete mimo šole; ali ona jih še čula ni, tako je bila v skrbeh za Ibrovo življenje. Pogleda Ibru v obraz: Ibro je bil mrtev. Kri mu je gotala na ustah, srce mu ni bilo; oblile so jo solze in zastokala je: «Oj, svak! Kako žalostno si umrl, ne pomagavši ni sebi ni svoji Krajini! Oj, ko bi vedel tvoj brat za-te, da mrtev ležiš pod tujo streho...»

V tem jo je prestrašila tišina, ki je vladala zunaj; grozno se je preplašila. Topovi in puške so obmolknile, od carske strani se je malo še slišal strel kake puške.

«Ali se je nesreča zgodila, ali so jih pa nazaj potisnili naši pod poveljstvom ujčevim?» V takih mislih se je spomnila na mrliča. Pohitela je na ulico iskat svojcev, da po-

*) akšam je ob solnčnem zahodu, ko muzejin (vikač) kliče k molitvi.

**) jacija je dve uri po akšamu.

opljejo svaka. Po dolgoma in povprek je prehodila ulice, ali nikjer ni žive duše. Spet so začeli pokati topovi s Huma. «Oj to je slabo za nas in za me! Oni so še na svojem mestu, naši so pa pobegnili kakor brez glave — tudi jaz moram bežati!»

Vrnila se je v šolo, kjer je pustila tlečo svetilko. Oh kako ji je bilo tesno pri srcu v samoti in v pusti turški šoli!

«Moj svak! Desna roka milega druga! Kako te naj pokopljem, ko moram sama bežati?» — Vzdihnila je. Ibro je bil že hladen. Zlatija mu je zatisnila oči, opasala se s pasom, vrgla puško čez ramo, — kar je bilo pri Ibru gotovine in njegove puške je vzela, svetilko ugasnila, — pa odšla v noč. Udarila je skokoma na drugo stran, kakor da je za njo udrla vsa carska vojska. Hotela je iti proti Jezeru. Ko je pretekla že pol pota, je začula v daljavi grmenje topov. «Ah, tam so — Bogu se smili! Zdaj pridem tudi jaz. — Bijejo se. — E da bi Bog dal, da osvetim Husa in svaka!»

Že je začelo dohajati nekaj trum Krajišnjikov. Nekaj se jih je vračalo od Jezera in se obrnilo v gozde, drugi so šli k Jezeru, in one, katere so srečali, so izpraševali, kaj se godi pri Jezeru. Ti so pripovedovali: da so Kapić, Kedić in Redžić silne Krajišnjike pripeljali preko Grbavice, da pridejo za hrbet Omer-paši pri Jajcu; toda na potu so srečali drugo carsko vojsko, večjo nego vsa Krajina, in so začeli vroč boj, ki je trajal dve uri. Po potu so šli Jajčani in Jezerčanci z deco, živino in prtljago, da si poiščejo zavetja, pa niso vedeli, kam bi se obrnili, ker je od zgoraj in zdolaj zaprla carska vojska pot. Zlatiji vzkipi srce in jeza jo pograbi, ko vidi, da Krajišnjiki v največji potrebi beže.

«Ali vas je Krajina rodila? Odpadniki rodu, vi bežite, naši bratje pa poginjajo! Naj beži ta-le slabotna deca, ki ni sposebna za puško in nož; mi pa moramo bratom iti na pomoč in udariti na Vlaha, ki nam zemljo pustoši in vero tepta z nogami. Naprej, kogar ni dojila volkulja, temveč dogojila junaška Krajina! Krajina — krvava haljina! Iz krvi je kosilo, iz krvi večerja; vsi žvečimo krvave založaje, naši verski sovražniki pa z našim premoženjem po Stambulu gradijo vlaške cerkve! Naprej — bratom na pomoč!»

Tako je ohrabrila Zlatija onemogle Krajišnjike. Vsi so šli za njo in tudi drugi, katere so srečali med potjo, so se jim pridružili.

Nad Jezerom pod Otomaljem so Krajišnjiki bili boj s carsko vojsko, katero je pripeljal Derviš-paša preko Grbavice. Dervišpasa je imel pet tisoč redne vojske in Arnavtov. Krajišnjikov od vseh zjedinjenih vojsk z jezerskimi

Turki vred je bilo zbranih deset tisoč, drugi so se pa v trumah razkropili na vse strani po vaseh in gozdih.

Ko je dospela Zlatija pod Otomalj, se je že začelo daniti. Debelo meglo temnega dima, ki se je valil nad Plivo, so obsijali prvi solnčni žarki, in videlo se je — kakor da vsa Pliva gori. Boj je bil vedno bolj vroč. Ko je začela carska izurjena vojska z mnogimi topovi Krajišnjike pritiskati na ravnino, se je videlo, da se bliža odločilni trenutek. Na eni strani Pliva, na drugi pa vojaki in Arnavti, — in to ob zori, ko so se lahko z očmi razločile trume Krajišnjikov; carska vojska jo lahko vse posekala.

«Udri Huso! — Udri Aso! Udri Vlaha — udri Madžara — udri!» je odmevalo iz tisoč grl iz gnječe Krajiške vojske v borbi s cesarsko vojsko. Zlatija je samo enkrat zapazila svojega ujca Kapića, potem ji je pa v megli dima za vedno izginil izpred očíj.

Še ni preteklo pol ure, že je potisnila carska vojska krajiške upornike od obale Plive. Krajišnjikom opešajo moči in začno bežati eni proti Varearju, drugi pa proti Banjiluki. Prvi poglavarji in vodje Kapić, Kedić in Redžić so pobegnili, kakor da so izgubili glavo.

Preostali Krajišnjiki so se začeli obupno boriti z noži. Nastalo je klanje, v katerem se je nahajala tudi Zlatija. Ko je videla, da jej ono žarko solnee, ki se še-le nareja, za vedno zahaja, vzdihnila je: «Matí! Huso!» . . . Zastokala je — in vroča kri se ji je ulila iz obraza in čela po deviških prsih. Ljut Arnavt jo je zadel z nožem po desni strani glave. Ni še omagala — še mu je hotela vzeti glavo, pa spopadejo jo štiri mišice in jo zaslužnijo. Kolikor Krajišnjikov ni utionilo v Plivi, pali so v roke carski vojski. Jezerčanov je dve tretjini izginilo; hiše so jim oropali in požgali, starega Kadijo so pa ujeli.

Derviš-paša se je vrnil s polovico vojske in z ujetniki v Jajce.

IX.

Omer-paša še ni nehal streljati na mesto, dasi so mu jajški Turki že popoldne nehali odgovarjati. Ko so pa čuli, kaj se je zgodilo pri Jezeru, so pobrali svoje hareme in zbežali v gore.

Ker Omer-paša vso noč ni dobil odgovora, je šel s svojo vojsko v mesto in popustil Arnavtom, da preiščejo hiše in oplenijo še eno, kar je ostalo za Krajišnjiki. V cellem Jajcu niso našli niti enega Jajčana; moške, žene, veliko in malo — vse je zbežalo v gore, pa tudi Krajišnjiki so pobegnili — razen dveh, katere so dobili speče v neki prazni gostilnici in jih prignali pred Omer-pašo.

«Kje je pa vaša vojska, krajiški tepci?» jih je vprašal Omer-paša.

«Midva nisva bila z nikomur, častiti paša!»

«Z nikomur da, temveč sta me na postelji počakala.»

«Mi dva nisva kriva, ampak naša vodji Kedić in Kepić.»

«Ona sta kriva! Ali sta vama ona rekla, da spita v Jajcu? Zakaj nista odnesla bedastih glav pod Jezero? — E glej — te-le!» Obrnil se je proti ujetnikom. — «Age, begi, hodže, efendije — sami junaki; od sira so napravili trdnjavo in nastavili ovsene topove, da bi se bili s carsko vojsko!»

Zdaj je začel Omer-paša prebirati upornike. Vse mlade, golobrade je nagnal v en vojski tabor, da na nje pazijo, ostale je pa dal zvezati z vrvmi po deset skupaj. Neki star hodža*) je zastokal, ko so ga hoteli ukleniti v železje:

«Pusti me, paša, glej star sem, ne morem hoditi!»

«Glej ga hodže! Ali hočeš, da ti nabijejo podkove na noge, da ti podplati ne odpadejo?» ga je vprašal Omer-paša.

«Nikar, častiti paša, pri tvojem usmiljenju! Raji me vtakni med vojake, med te mladiče; še bi ti lahko služil, ker potrebujejo duhovnika!»

Paša ga je spustil med vojake in mu je rekel: «Ako jih boš tako učil v vero, kakor se v Cazinu uči, dam ti odrezati brado in brke!»

V vojaškem taboru je bila tudi Zlatija. Cela desna stran glave jej je otekla; zavezala jo je s krpo rokava. Odpeljali so jih po ozki ulici in se obrnili na desno, kjer se je valil dim iz pogorišča nekoliko hiš. Zlatija se je ozrla na pogorišče, kakor da bi jej bil kraj znan, pa zdi se jej, da jo oči varajo. Vse se jej zdi, da je tu predzadnjo noč prenočevala in svaku zatisnila oči. Ko so se približali popogorišču, je vzdihnil stari hodža kraj Zlatije: «Kleta roka, še tebi ni prizanesla!»

«Kaj vzdihuješ, efendija?» ga je vprašala Zlatija.

«Glej na tem voglu, kjer oni ogorki gledajo iz pepela, tam sem jaz trideset let učil v šoli, tam so izgorele moje knjige!»

Zlatija se je zamislila in rekla pri sebi: «Pusta hiša! S tvojim pepelom in svetih knjig se je pomešal tudi pepel Ibra — mojega svaka — taka je bila tvoja usoda!»

*) Hodža je turški duhovnik.

«Ode d' jete preko s' vjeta b' jela,
Harno prima knjigu mudroliju,
Laća mrko perce gavranovo,
Sitno štije — a tanano piše;
Svaka r' ječ mu miloduhom diše.
Stade d' jete slavit domovinu,
Stade braći slogu kazivati;
Što je mlado — čarolijom čara,
Što je staro — mило razgovara,
Što je mrtvo — domislicom budi,
Što je živo — i štuje i ljubi.
Ljuto kune nemariku travu,
Gorki pelin i korovlje trnje,
Što no ničē u tom zavičaju —
U nesretnom tomu vilajetu,
Gdje ne mari svoji za svojega.
Od pelina usta mu nemila,
Od trnjine i srce mu trne;
Da bi njega nestanulo pusta,
Ne bi l' nikle pitomije bilje,
Što bi bilo od koristi domu,
Što bi miris dalo rodu svomu!»

(Iz «Tužnega glasa» Fra Grge Martića, 1857.)

L. 1841. je zablischčala na motnemu obzorju bosenskega neba zvezda nenavadne prikazni, v katero so uprli Bošnjaki in Hercegovci iznenadene oči. Ta zvezda je bil Fra Franjo Ivan Jukić, rojen v Banjiluki leta 1818., mož duhovit in nadarjen, pobožen svečenik, ki je gledal rodne brate svoje v mlaki razpora, ki so hoteli eni nad drugimi vladati, ne umevajoči prave narodne svobode, ki se mora razviti na čvrsti podlagi še vedno krepke narodnosti, na tej sili, katere v dolgih stoletjih niso mogli zatreti niti osmanski topovi niti vsesilno azijsko gospodstvo. Jukić je izprevidel, da je razpor vzniknil iz semena, katero je vrgla osmanska roka na tla od Boga obdarovane dežele Bosne in Hercegovine, a na tem stebalu se je razrastla pohlepnost za premoženjem, verska mržnja, sebične težnje in v obče grozno zlo, ki vendar ni moglo zaroditi korenin na nepropustni steni čiste in še vedno sveže narodnosti.

Počemši od Mehmeda II. so se vsi sultani, obkroženi na divanu svojem od vezirjev in svojih svetovalcev, pogosto razgovarjali: kaj je to, da je Izlam vse azijske narode spel v neko narodno edinstvo, — da se smatrajo za Turke, samo Bošnjakov in Hercegovcev ne more v tolikem času niti z denarjem niti s častmi — ni s silo? Pa če tudi pravi kak Bošnjak mohamedanske vere, da je Turčin, pravi to samo prisiljen. Če pride v Stambul in tri dni nima pri-

like govoriti v svojem jeziku, postane otožen; ako je lačen — ne more jesti, ako je žejen, ne more piti.

S početka so govorili: dokler je še kak kristijan v Bosni in Hercegovini, tako dolgo ta narod ne more izprevideti, dasi se drži mahomedanske vere, da so Turki. Zato so sami carski ljudje zasejali med narodom versko mržnjo: ali da kristijane prisilijo, da se poturčijo, ali da se pokažejo vsem: kdor je mohamedanec — Turek, ta ima oblast, silo in premoč, kdor je pa kristijan, on je skratka rob — raja.

Dasi je Jukić dovršil nauke zunaj domovine, je razumel vendar po vrnitvi s prodirnim duhom svojim, zatopiti se v davno prošlost svojega naroda in odkriti vzrok bratske nesreče in mržnje. Zapopadel je, da rane, zadane od carskih ljudij, danes carski ljudje ne morejo zaceliti. Velike pravice, ki so jih dajali sultani bosenskim gospodarjem, so bile vzrok, da so se posestniki in ostali plemiči začeli upirati vezirjem; paš jim niso dali, da svobodno upravljajo deželo. Vsakega vezirja so ovadili pred sultanom! In bilo jim je lahko, ovaditi ga, če so povedali, koliko je pobral bosenskega blaga, carju pa izročil komaj deseti del. Vezirji so se menjali jako pogosto: tako so bila leta, da so se v enem letu po trikrat menjali vezirji v Bosni. Samovolja bosenskih plemičev se je popela na ta način do vrhunca, a to je prešlo tudi med siromašnejše sloje prebivalstva mahomedanske vere, in pojavljati se je začelo celo med premožnejšimi kristijanskimi najemniki.

Ko je že predsedalo sultanu, je poslal v Bosno svoje vojake in Arnavte. Bošnjaki so pa podpirali Krajino; a Krajina je bila vedno pripravljena na upor.

Fra Jukić je začel svoje misli v dejanju kazati. V Varcarju je ustanovil šolo, kjer je sam kot učitelj neumorno delal, a zraven tega zbiral pripovedke in narodne pesmi. Začel je izdajati knjige in jih širiti med narodom. Kmalu je na se obrnil veliko pozornost. Mnogi mahomedanci so se strinjali z njegovimi mislimi, carski vezirji so pa Jukića, dasi jim je bilo to neljubo, še dovolj spoštovali. V mnogih prepirih je često jako ugodno posredoval.

Fra Jukić je vedel, da »tanzimat« — kakor so ga začeli uvajati carski ljudje, bi ne postal nikoli živa beseda, ampak samo mrtva črka na papirju.

Jesení je stopil Fra Jukić pred Omer-pašo. Paša je že čul o Jukiću, in bilo mu je drago, da je mogel govoriti z Jukićem še pred svojim prihodom v Krajino. Omer-paša je v Travniku Jukića jako prijazno sprejel in ga posadil kraj sebe na blazino.

«Silno je zavrelo po vsi deželi, kaj ne da, Jukić! Ti si književnik, slaven po vsi deželi, a poznajo te tudi v Ca-

rigradu. Ti vidiš vse, kar se v Bosni dogaja; veš vzrok temu in gledaš posledice; daj, povej mi po pravici, kako je moglo priti do tega?»

«Častiti paša! Ti boš bolje vedel, ker se carski namestniki vračajo v Carigrad in tam pripovedujejo, kako je tu».

«Res je, vezirji odhajajo v Bosno in se spet vračajo v Carigrad, ne opravivši tu nič. Vi začnete najprej tožiti, da vam poglavarji, muselimi in kapetani silo delajo, da vam jemljejo premoženje in osebno svobodo. Padišah pošlje vezirja, upokori silnike; a vi se takrat dogovorite z onimi, proti katerim ste se pritoževali. Skupno ovadite vezirja in on je odstavljen. Vezir pa v Carigradu pripoveduje, da ste vsi jednaki in da v Bosni ni nijednega zvestega turškega podanika; celo oni, ki se na videz drže carske strani in so v državni službi, največ skrivoma delajo proti vsakemu namestniku. Vi želite «tanzimat», tuji časniki so polni vaših želj; ne pravim, da pišeš ti, ampak vaši književniki. Ko pa pride do tega, da se uvedó carske naredbe, takrat pa vi skupno udarite na carske ljudi...»

«Jaz vam, častiti serdar ekrem, povem pravo resnico, dasi vezirji umivajo roke pred svetlim obrazom carja suttana. Govoril bom, dasi vam ne bo prav —»

«Samo povej! — Meni ni najmanj ne bo zoprno».

«Častiti paša! Kadar pride novi vezir, prinese sultanov ferman, da pomiri vašo gospodo in uvede «tanzimat». Vsak vezir je že prve dni v Bosni pokazal večja nasilja, nego jih delajo naši poglavarji. Da preplaši našo gospodo, dá zavrtno umoriti prvake, in tako še bolj vzroje poglavarji, ki ne morejo odnesti živih glav, da se potem maščujejo nad kristijani. Onim pa, katere polovi, daja prostost za veliko odkupnino. Potem pa udri po kristijanih: plačaj raja, kolikor smo tudi mi plačali za odkup naših glav — ti si kriva! — Pride raja, da se pritoži pred vezirjem, a ta pravi: «Kaj hočete, kaj Vam nisem pomoril nasilnikov in jim naložil kazni?» Vezir ne zna jezika, tolmači mu pa krivo tolmačijo in slabo govore za rajo. On pa plane in začne trebiti kristijane, jih zapirati in jim nalagati denarne kazni. Dočim raja toži pred padišahom, si vezir napolni mošnje v Bosni, pa pravi: «Kakor vam drago!» Samo da si je napolnil mošnje — naj ga premestijo iz Bosne, če hočejo. Poglavarji pa svirajo, kakor so prej svirali, in novi vezir je — kakor prejšnji».

«Ne bi rekel, da vezirji tako delajo», opomnil je Omer-paša, «ker, ako bi se oni trgali za bosenske zlate, bi tudi kaj prinesli v Carigrad. To je drugače: Bošnjaki nočejo plačati sultanu desetine, in vsakemu pravemu Turku

pravijo, da je «klah», oni bi radi imeli svojega kralja — kaj ne da?»

«Tega nihče ne želi v Bosni. Za nas bi bila sreča, da se uvede «tanzimat». Kadar se ta uvede, potem bo red in ljubezen oživi v narodu ene narodnosti, ki govori en jezik, dasi ima različno vero».

«Kako narodnost pa imate vi? Vi ste Turki, dokler ste pod turško vlado. Meni se zdi, da vi sami ne veste, kaj ste. — — «Vlahi» vam pravijo, in to vam je ljubo; drugim pravijo Turki, tudi oni se tako imenujejo samo prisiljeni in da obdrže nad vami premoč in gospodstvo. Tudi jaz govorim isti jezik kakor vi; ali zato nisem nič drugega, nego pravi Turek. Pa glej, vaši mi pravijo, da sem «Vlah» — — da, vlašil bom nje in one golobradce krajiške!»

Jukić je na te besede molčal in si mislil: tudi ti si postal Turčin v sili in zdaj si mogočen. Pa ni smel nasprotovat paši.

«Povej mi, Jukić, kako bi se mogla Bosna, a najprej Krajina, ukrotiti, da ne bi stalo mnogo krvi in denarja?»

«Častiti paša! Ko je filozof Testo pred slavnim Hanibalom razlagal in pripovedoval o bojevanju, se je Hanibal nasmehnil, kako da uči filozof vojskovanja onega, ki je osivel v boju z Rimljani, sam pa še ni videl boja od daleč. Tudi jaz bi bil nespameten, ko bi vas učil vojskovanja. Ako bi imeli opraviti z ljudmi vojaškega značaja, bi bilo se lažje vojskovati, toda Krajišnjiki so kozarji, ki izstrele puške, dokler kdo izmed njih ne pade. Ko pa kdo pade, tedaj začno bežati, potem pa s spletkami preslepé vezirja in vso krivdo zvrnejo na kristijane».

Na to je odgovoril paša:

«Pri Bogu! Naj nikar ne mislijo, da pri meni tako opravijo; jaz grem med nje, in dokler vsega ne opravim, ne oddidem zopet. Hiše jim odvzamem za vojake, nje pa izženem na sneg. Ti praviš, da so znali vezirje preslepiti s spletkami; mene pa ne bodo. To je ono zlo; ker so se vezirji dali s spletkami zapeljati, zato niso nič opravili v Bosni, ni pa resnica, da so bili nasilni in si polnili svoje žepe».

Omer-paša je gotovo dobro čutil, da se vé, čegava je poslednja. A znal se je spet z blagimi besedami prikupiti onemu, pri komur je cenil dober svet in pomoč. Tako je delal tudi s Fra Jukićem, proseč ga, da ga spremi v Banjoluko. V Banjiluki in Prijedorju se je že prepričal, dobivši novice iz Sarajeva o Afiz-paši, da vezirji delajo prav tako, kakor mu je pripovedoval Jakić; te novice so ga tako zmešale, da je naposled še sam vzel krajiške spletke za iskrene izjave.

Spomladi leta 1851., ko se je Omer-paša pripravljaj, da pojde spet v Krajino, je videl Jukić, da bo to bolj osveta pašina, ne pa zdrav namen, da uvede »tanzimat».

Jukić je iz Travnika mnogo dopisoval vezirju in Omer-paši, da se napoti s čim večjo vojsko; kajti Krajišniki, se pred silno vojsko umaknejo in se bodo pokorili ter se ne bo toliko krvi prelivalo in toliko ljudij pehalo na beraško palico. Precejšnjo vojsko bi pa moral razvrstiti po vseh krajiških krajih in pustiti tako dolgo, dokler bi se Krajišnjiki privadili redu in pokorščini. Ker pa ni imel na prvi mah dovolj vojske, se je moral spustiti v boj skoraj na vsakem razpotju.

Ko je prišel Jukić v Jajce, se je začel čudom čuditi, ko mu je začel pripovedovati znanec Ibro Buić Varičan, da je bilo Krajišnjikov do 10.000 in da so se zato odločili udariti na carsko vojsko, ki je bila za boj preskrbljena in izvežbana. Naposled je rekel Buić: »Če pa že moramo dati vojakov, treba je izbrati mladeniče za vojsko, ne pa, da bi šle krajiške neveste v redno vojsko —»

«Kake neveste, za Boga?» je vprašal Jukić.

«Kake, vprašas? Glej tam je Zlatija Husova iz Jezerskega. Pretekle jeseni so jej vzeli moža v vojsko in ga odpeljali tja, odkoder se ne bo nikoli več vrnil. Ona se je pa preoblekla v njegovo obleko, da ga maščuje. Ranili so jo z nožem v desno stran glave in zdaj so jo potisnili med vojake».

«Ali vedó, da je ženska?»

«Ne, razen mene — ne ve nihče».

«Kaj pa pravi ona?»

«Prepušča se usodi. Upa, da kje najde svojega Husa. — Pa tudi ti ne povej nikomur o njej, ker bi jej Arnavti silo delali. Pa tudi Omer-paša ne bi prizanesel njenemu življenju, boječ se sramote pred svetom, da je po Krajini še ženske jemal k vojakom. A Bog ve, če ta Zlatija še srečno uide!»

«Čegava hči pa je?»

«Pokojnega Ibrin-efendije, carinskega kadije, udove Azije hči. Azija se je pa omožila z nekim Suljom Prištin-
cem in rodilo se jima je to edino žensko dete. Suljo je nekje poginil». «Samo da se ne izda, ker potem bo slabo za njo», je dodal Jukić.

«Ne izdá se ne. Krajiške neveste so ljute kače, da le vzkipe maščevanja, potem jim za vse muke ni nič. Videl sem za Hajredin-paše, ko se je Krajina uprla carski vojski, kako je turška žena zagrnjena v staro zaveso v koruzi polnila tri puške svojemu agi. Aga je na trebuhu ležech streljal na vojsko, ona pa mu je podajala puške izpod zaves, držeč v roki srp, kakor da žanje travo po koruzi. Ta

aga je podrl mnogo vojakov; bil je sam na eni strani pota, z druge so se pa vsipale krogle kakor toča iz oblakov. Sam Hajredin-paša je bil zraven; videl je, da so mu pali trije zastavonoše. Aga je dobro meril in zadeval samo odličnejše vojake. Paša je dal na ono mesto, odkoder je streljal aga, izstreliti nad sto pušk, misleč, da se je več Krajišnjikov tam skrilo. Streljanje je prenehalo. A priletela je žena, držeč v roki srp, v drugi pa nož. Sam Hajredin-paša je začel sumiti, da se pod ono zaveso skriva krut Krajišnjik. Žena se je obupno zaletela med vojake in s silo hotela do paše; ali zajeli so jo vojaki in pripeljali pred pašo.

«Vzemite temu zmaju zaveso in robec!», zapovedal je paša.

Ko so ji vzeli robec, prikazalo se je lepo lice mlade žene. S svojimi črnimi očmi, iz katerih je metala strele ljutosti, je hotela prebosti pašo.

«Ti se predrzneš, ženska glava, na me udariti z nožem in srpom?»

«Da, ker ste mi ubili ago...»

«Zakaj je pa streljal na nas?»

«Imel je pravico», je odgovorila žena.

«Kako pravico!»

«Da pravico! To so naše njive in one hiše, katere ste vi požgali, so bile naše — —»

Paša zapové, da jo preiščejo. Našli so pri njej še samokres in so jej ga vzeli; potem jo je pa spustil, ker bi bila sramota, žensko ubiti na potu. Ko je vojska že odšla dalje, je vlekla žena ago daleč v koruzo, da ga sovražniki mrtvega ne najdejo. Na to je vzela moževo puško in stekla povprek po njivi za vojsko. A v tem počí izmed vojske puška in zadeno ženo sredi čela. — Take so krajiške žene, kadar jim zavré žolč osvete».

Dočim je Buić to pripovedoval Jukiću, se je približala množica ujetnikov iz Hercegovine, pred njim je pa šla četa Arnavtov, Ibra Buića in okoli stopetdeset Jajčanov in dvakrat toliko Krajišnjikov so potisnili vojaki pred Hercegovce, da jih spremijo v Travnik. Jukić se je približal spremstvu Omer-pašinemu. A glej čuda! Na starem sivem mezu so peljali Ali-pašo (Rizvanbegovića), vezirja hercegovskega. Mezga mu je za uздо peljal sin Nafiz-paša, bled, prepadel in potr. Starec je sklonil glavo, z belo brado se je dotikal sedla, srpo gledal pred se, z ustmi je pa nekaj mrmral. Za njim so šli ulanci, za temi pa ujetniki pred vojaki. Omer-paša je z roko namignil Jukiću: Jukić se je približal.

«Ej Jukić!» je izpregovoril paša. — «Ali ga vidiš?» Vzemi papir in črnilo, pa piši! Ali si kedaj gledal mesec,

ko se ziblje po nebeškem obloku? Povem ti jaz: v njem je podoba nekega starca; bele trepalnice so zakrile oči, bela brada mu pa počiva na kolenih. Slišal sem nekega glasovitega šeiha*) iz glasovite molilnice v Carigradu, da je bil nekdanj slaven vitez. Ko je ta odprl knjige — kakor pravijo, imajo te knjige po tisoč listov in so petkrat toliko let stare — je vedeževal: da je neki vitez vodil vojsko svojega carja, da pobije sedem kraljev; ko je zmagal, se je hotel izneveriti svojemu carju-gospodarju, in je pridobil vojsko za-se. Nato je začel vsem vladarjem zbadljivo govoriti: «Jaz sem mesec, vi ste pa neznatne zvezde!» To pa je tako razžalilo njegovega carja, da ga je preklel, a Bog je viteza kaznoval in zdaj vidimo njegov obraz v mesecu. Zdaj ga vidimo, če pa le majhen oblaček zakrije mesec, nam spet izgine. Tako zaklet je tudi ta paša. Ob milosti svojega carja je postal velik; naposled je pa hotel vojsko svojega gospodarja pridobiti na svojo stran. Toda njegov obraz se ne svetl v okvirju sijajnega meseca, ampak glej ga, glej... na sedlu mezga sedi. Najbrž je večji grešnik, nego je bil oni vitez, ki je v mesecu! Pa naj bo! Jaz ga na tem krilnatem žrebcu popeljem po vsej Krajini do Kladuše, do kamor je segalo njegovo carstvo; a da krilati konjič pod njim poskakuje kakor zajec in volk, napasem ga z zokanjem s plevami in rezanico. Kadar mu bo pa ta slava presedala, — imel bo komu zapustiti svoje carstvo — namreč temu najdražjemu sinu, ki mu vodi mezga na uzdi».

Glasniki so po vsem Jajcu in povsodi, koder so hodili, razglašali, da naj gre svet gledat Ali-pašo, kako nališpan gre v Krajino v svate.

Fra Jukić je molčal in ni hotel ničesar reči paši; a bilo mu je jako neljubo postopanje s starcem, vezirjem, katerega je težilo že kakih osemdeset let. Ali-paša Stočević je bil potomec imenitne rodovine Rizvanbegovićev. Do prihoda Omer-pašinega v Bosno so ga smatrali za carski steber v Hercegovini; v vsakem boju proti Črnogorcem je zmagal. Za svojega osemnajstletnega vezirovanja v Hercegovini je veliko storil za napredek poljedelstva ter je sam na svoji pristavi v Buni dajal lep vzgled. Bil je jako odločen; krepko se je potegoval za javno varnost osebe in življenja. Dokaz temu je: ko so dobili neko deklico, spečo na jako nevarnem kraju, in jo opomnili, kako more tam spat, se jim odreže ona: «Ako spim jaz, pa ne spi paša v Mostarju!»

Dasi je Omer-paša mnogo črnogorskih mater napravil sirote in žen udove, — ker so bili tako nemirni časi, — vendar so ga glavni nasprotniki šteli med velike junake in

*) Neke vrste duhovnik (poglavar plesočih in rjovečih drvišev.)

sam črnogorski vladika in vladar Peter Njeguš mu je to priznaval ter se je leta 1838. ž njim pobratil v Dubrovniku. —

«Nikoli ga živega ne pripeljete v Krajino, ker so mu omagale roke in noge», je opomnil Fra Jukić!

«Ali ga miluješ, Jukić? Kaj ne veš, koliko hudega je storil kristjanom in Turkom za svojega vezirovanja — in prej kot muslim v Stoleu?»

«Vem, da je; pa delal je tudi mnogo za carja...»

«Da, da» — segel mu je Omer-paša v besedo, «on se je držal carske strani, a upravljal je samovoljno in delal krivice za svojega vladanja».

«Znabiti bi bil storil manj krivic, ako bi ga bili odstavili takoj, ko je storil prvo krivico. On je pa mislil, da je v vsem neomadeževan in se je držal osemnajst let na vezirski stolici; potem danes ne bi bil izročen zasmehovanju, ampak bi, videvši, da ne sme tako delati, kakor sam hoče, delal pravično in za seboj zapustil čiste sledove».

«Pa ako bi ga bili odstavili — a drugi — a četrti — in deseti — ali bil bolji?»

«No vidiš, moj efendija Jukić! Ta narod ni še zrel, da ga vlada civilen človek — bodi si domačin ali tujec, ampak treba je, da so civilni posli v rokah vojaške uprave. Potem se Krajina ne bo upirala!»

Omer-paša je nameril svojo pot iz Jajca v Varcar in Banjoluko, silno je grozil Krajišnjikom, najbolj pa Banja-lučanom, da jim da vse požgati in opleniti, Jukić se je pri paši silno potegoval, ne samo za kristjane, ampak tudi za Turke. Prizadeval si je z izbranimi besedami ublažiti kruto srce pašino in ga vsaj za nekaj časa napolniti s človekoljubjem in usmiljenjem. Ako nihče, mogel je on imeti uspeha; a lahko bi bil še več storil v korist naroda in Omer-paše samega, ako bi mu bil ta hotel odkrito povedati svoje namere. Toda Omer-paša je skrival svoje namere, na svojo poznejšo sramoto, in pritajil jako važne nakane, zaradi katerih se je sam pozneje jako kesal.

Dospевši Omer-paša zvečer v Varcar, je dal tam razpeti šotore. Kar je bilo ujetnikov v Jajcu, jih je dal odpraviti z oddelkom Arnavtov preko Karaule v Travnik, in zapovedal, da jih nastanijo v vzhodnem delu mesta in nižje prebivalstvo ločijo od begov, ag in efendij. Poslednji imajo nalogo, da po dnevu uklenjeni pometajo blatne ulice, a za večerjo dobe malo kruha in po podplatih. Dva oddelka redne vojske je pustil v Jajcu. En oddelek je bil za posadko v Jajcu, drugi je pa čuval bosenske novince, med katerimi je bilo mnogo lahko ranjenih in tudi — Zlatija. Neki Grk Dioniz, vojaški ranocelnik, jim je jako umno za-

vezal rane; Zlatiji je pa izpral rano in sešil raztrgano kožo na obledelem licu in čelu.

Omer-paša je bil cel večer sam v šotoru. Bilo mu je malo čudno pri srcu — kakor človeku, kateremu začno po glavi rojiti silne misli, da druga drugo pritiska. Zdaj se je naslonil na mehko blazino, zdaj je skočil in stopil pred šotor, pušič iz dolgega čibuka, gledal po taboru in zamišljen zrl pred se. Spet je šel v šotor in začel sam s seboj zdaj tiho, zdaj glasno govoriti.

«Ali naj ga vlečem kakor osla po Krajini? Ali naj ž njim plašim krajiške golobradce z onim gnilim štorom na mezgu, a jaz imam toliko moč?.... Ne, to ne sme biti. Ali naj ga živega peljem v Carigrad?... Ne, tudi tega ne storim! Tam bi se znabiti opravičil!.... Našteval bi svoje zasluge in imeli bi ga za steber sultanov v Hercegovini. Spustili bi ga in sam car bi ga pomiloval; on bi se pokazal Bošnjakom in Hercegovcem čistejšega — kakor zlato, ki je šlo skozi ogenj..... In še misliti ni treba, moj Omer, da bi ti potem sedel v Bosni kakor kralj in upravljal po carjevi milosti civilne in vojaške zadeve! Zdaj je prišel čas, da pomaknem mejo gori čez Kladušo in Prosječen Kamen in nižje preko Une. Graničarji so svoje moči oslabili na ogerskih planjavah in v nesrečni Italiji; Madžari pa še stopiti ne smejo preko Drave, ker jim je takoj Rus za hrbtom. Jaz vidim razne spletko! Ta njihov graničarski «Lev», ki ponosno stoji v belem Zagrebu, meče oči na bosensko Krajino. — Zastonj, Jelačić! A zdi se mi, da je tudi moj Jukić zapleten v te stvari...»

Kaj pa? Trater se zna laskavo in na skrivnem prikrasti v moje srce, da bi rekel: ha — glej kristijana, koliko mu je za sultana! A jaz bom strebil to gospodo bosensko, še mislila ne bo na to. — Naj vedo, da je tam, kamor pride Omer-paša z vojsko, v kali zatrta svoboda, samovoljnost in nada. Ali imajo bosenski Turki kaj vere? Kaka vera je to, ako mi pravijo še prvi begi: «Pa kaj? Ako bo treba, denem križ nase in prase pred se, — in spet ostanem gospodar!» Da tako so gospodarili pred Mehmedom II. . . . Čakajte me! Pripravim piške in zasolim čorbo, pa naj mi rečejo oni, ki se mi znajo prikupiti, da nisem storil prav. Le čakaj!»

Tako je Omer-paša snoval in pretil. — Ko je pa prišel nad Varcar, je poslal svoje Arnávte na vse strani po vaseh in gozdih, da oplenijo, kar najdejo, ljudi pa polove.

Pozno zvečer je prišel tudi Fra Jukić obiskat Omer-pašo. Ravno so peljali Arnávti dva Turka iz Glamoča pred šotor. — «E glej, spet so mi pripeljali kozarje!» je rekel Omer-paša. Paša še ni izgovoril, kar sta se ona pri-

klonila, da poljubita paši sandali. — «Kaj, da bi si dal sandale poljubiti od kozarjev?»

«Nikari gospodar! Tvoji sluge prihajajo k tebi...» je rekel eden in vzel odsekano glavo iz torbe.

«Pri moji duši, Jukić! Kapičev obraz in krona!»

Jukić se je obrnil v stran, ker ni mogel gledati grde lobanje, blede ugaslih lic, ranjenega nosu, kateri je razjedel mrčes.

«Prav! Kje ste pa zasačili tega merjasca?» jih je vprašal Omer-paša.

«V Zmijanju blizu Banjaluke, častiti paša! Malo da nisva izgubila glave, — glej mojega brata so ranili, ko so nas preganjali; a glava je bila že v torbi.

«Odkod pa sta?»

«Iz Glomača — midva sva brata Čavka...»

«Dà, slišal sem že o vaju... Vidva sta roparja —».

Onadva sta zatrepetala.

«Koliko je bila njegova cena?»

«Rekli so, da deset mošenj*), vi pa dajte, kolikor je vam drago...»

Omer-paša jima je dal deset mošenj in potni list, da sta varna. Vendar se je Omer-paša premislil in dal zakopati glavo, da uniči sled grdi, izdajski osvete. — Jukić je moral še isti večer biti priča, ko so pripeljali starega jezerskega Kadijo in mu dali dvesto palic po podplatih.

Od Varcarja je krenil Omer-paša preko Litnice v Banjaluko. V selu Dobrinju, kjer so prenočevali, je dal v šotoru na skrivnem ubiti Ali pašo, vezirja mostarskega. Drugi dan so ga pokopali v Banjiluki poleg Ferhadije-mošeeje.

Zlatija odšla v Kapičevi četi pod Jajce. Ko so pa dobili glas, da Omer-paša ne pride niti do Banjaluke, ker je bila njegova vojska popolnoma potolčena pri Jezeru in Jajcu, so se vrnili skoro vsi Prekonjani domov; Azija se je vrnila v Jezersko in vedno čakala, kedaj pride Zlatija domov. V tem pričakovanju jo iznenadi tužna vest, da se je Krajišnjikom slabo godilo pri Jajcu, še slabše pri Jezeru in da so Ibrahim efendijo Kapića ubili. Kar ni palo Krajišnjikov v boju, bili so živi ujeti. Prišli so pa tudi že glasovi, da je Omer-paša dospel v Banjaluko s silno množico redne vojske in Arnavtov; da je med redno vojsko mnogo Madžarov, nekaj Poljakov in Italijanov, ki so pobegnili iz domovine in so nevešči v bojevanju. Pripovedovalo se je, da so jih več sto nagnili v neko turško dvo-

*) mošnja denarja je bila v Bosni 500 piastrov, okoli 50 gld, naše vrednosti.

rišče v Banjaluki, kjer so jih briveci obrezali. Mnogi so poginili od bolečin, nekateri so se pa sami umorili, da uidejo muki.

Te vesti so jako vznemirile Krajišnjike; ali tolažili so se spet, da je Omer-pašina vojska na vsak način jako oslabela, če turči Madžare, Poljake in Italijane, da okrepi vojsko in se pripravi na novi boj.

Toda Krajišnjiki so se hudo zmotili; kajti Omer-paša je krenil z redno vojsko, Arnavti, konjiki in topovi pod Prijedor. Kozarac so zažgali, pri Krupi so potolkli Krajišnjike in jih mnogo ujeli. Med tem je pa Skender-beg nemilo mlatil Krajišnjike pri Bihaću. Naposled je potisnil Redšića iz Bihaća, ta je pa pobegnil čez mejo. Skender-beg je posedel Bihać, potem pa vse kraje do Cazina, kjer se je sešel z Omer-pašo.

Ko se je to godilo, je Azija pobegnila s svojimi priateljicami v drugič v Kladušo, od tu pa na Hrvaško.

XI.

Omer-paša je dal one ujetnike, kar jih je ujel na potu v Krajino, zapreti v Travniku in Sarajevu. Novince, med njimi tudi Zlatijo, so odpeljali v Carigrad. V Carigradu so jih uvrstili med rumelijske oddelke, nekaj jih je pa ostalo v Carigradu.

Komaj je Omer-paša premagal Bosno, je začel s plačilom srednjeveških časov plačevati one, ki so mu za časa vojske pomagali — z isto mero kakor one, ki so se mu upirali. Hotel je, da vsi Bošnjaki in Hercegovci čutijo strašno ostrost njegovega maščevalnega srca.

Ko si je ohladil svojo jezo nad Turki, je začel mučiti kristijane, jih pretepati, zapirati, globe nalagati in v sužnost goniti.

Pričetkom leta 1852. je dal Fra Jukića v Sarajevu vreči v ječo; štiri mesece potem ga je pa težko okovanega na golem lesenem sedlu odpravil v Carigrad.

Spremljan od jednega vojaka in dveh jetničarjev je potoval Fra Jukić v hudi zimi in deževnem vremenu, ki je trajalo ono leto še do pozne pomladi. Sreča je hotela, da so ga pripeljali v Prištino, mesto na Kosovem polju, ki se razprostira na lepem holmu sredi širokega polja. Jukića so odvedli v ječo; dva jetničarja sta pa ostala pred vrati na straži. Tu je imel Jukić prenočiti.

Ni si še ogrel kostij, ki so mu na dolgi poti prezeble, ko je stopil v ječo nadjetničar prištinski. Fra Jukić ga je takoj spoznal, da je Arnavt, in se ni nadejal nič do-

brega, pa saj se je že tako vsemu privadil. Ko je pa nadjetničar začel govoriti, je Jukić uvidel, da se je motil.

Nadjetničar ga je vprašal hrvaški:

«Odkodi si duhovniče?»

«Iz Banjaluke! — — Res smiliš se mi, da te tako gonijo kakor kakega roparja; pa saj vem, da po nedolžnem trpiš».

«Kako moreš ti vedeti, da sem pravičen in nedolžen. Menda bolje ve paša, ki me je spravil v to nesrečo.»

«Nič ne ve. Mnogo jih je šlo tod v Carigrad še v večjih mukah peš, dvajset za eno vrv privezanih ob kruhu in vodi, vsi so bili boljšega rodu, večinoma nedolžni, ki bodo odpeljani v sužnost ali pa umorjeni. In koliko so nabrali mladeničev in jih odgnali v vojsko! Nevajeni take poti, so morali iti peš ob slabi hrani. Mnogo jih je poginilo od trpljenja na potu, nekaj jih je pa pobegnilo. — — Pa kam naj beže? — Glej, v onem hanu jih je bilo v jeseni pet sto; legli so k počitku. Dva sta izginila. Drugi so odšli preko Kosova na Vačanik. Jaz sem bil ono noč na straži in sem zapazil onadva, ki sta izginila; prišla sta uprav iz neke kuhinje. Ko sta opazila mene in ječarje, sta stekla po ravnem polju. Ječarji so šli okoli mesta, da jih zavrnejo, jaz pa za njimi. Zavpil sem trikrat, da počakata, a ona sta molčala in bežala. Strelim in poderem enega. Eden je padel, drugi je pa pobegnil brez sledu».

«Ali je bil oni, ki si ga zadel, mrtev?»

«Za dve tri minute je izdihnil; ali bilo mi je žal in preklinjal sem oni trenutek....»

«Storil si svojo dolžnost, zakaj bi ti bilo žal?»

«E striče moj! Kako bi mi ne bilo žal? — Lačna sta bila, pripovedoval mi je kuhar, najedla sta se pri njem... in čuj! Mislila sta, da dohitita svoje tovariše... Zato mi je jedna tuga prevzela srce; druga tuga je pa, ker sem ubil sina svojega dobrega znanca iz Krajine. Oče njegov je bil kapetan. Zapustil je dva sina; oni, ki sem ga ubil, je bil mlajši, spominjam se še dobro — imenovali so ga Husa. Ko sem živel v prijateljstvu z njegovim očetom, je bil Huso še majhen, še-le v drugem letu. Imel sem ga jako rad in mu gladil bujne dolge lase, ki so se mu spuščali izpod rudeče kape po vratu in plečih. A glej, postal sem njegov morilec..... ljuta rana!»

Med tem je prinesel eden izmed jetničarjev jagnjetine, kruha in žganja.

«Na, striče! Založi in okrepi se, dobiš tudi kave».

«Kako je pa tebi ime, efendija?»

«Suljo mi je ime».

«Tebi, Suljo, je menda znana vsa Bosna?»

«Vsa, striče! Vsa Bosna in mila Krajina. Tam sem bil za Vedži-paše bašibozuk in pobegnili v hajduke, v Krajini sem se pa oženil.

Jukić mu seže v besedo:

«Kje si se oženil?»

«V Jezeru z Azijo, udovo cazinskega kadije. Dobil sem tudi otroka, hčerko Zlatijo... Ah rajši bi jo poljubil in objel kakor da mi pokloni sultan ves svoj beli «Seraj». Bila je še-le tri leta stara, ko je prišel novi vezir in je s seboj pripeljal Arnavte. Raznesel se je glas, da vezir udari na Krajino; jaz sem se prestrašil, — poznajo me, ubili bi me. Spet sem zbežal v hajduke. Mnogo let sem hajdukoval; pa vendar me ne bo, pri moji veri in svetinji, nihče preklinjal! Naposled sem prišel v Albanijo — v svoj rojstni kraj. Tu sem se oženil, imam tri sine in hčerko. Stopil sem spet v carsko službo in postal zapovednik nad 120 jetničarji. — A verjami mi, da mi misli vedno silijo v Jezersko....»

Jukić je molčal.

«Striče! Zdaj vidiš, da mi je znana Bosna in Krajina. Jutri vstanem zgodaj, da te obiščem, ker moram nocoj na stražo. Dokler boš tukaj, ne boš trpel in stradal!»

Nadjetničar je odšel.

Jetničar je prinesel Fra Jukiću blazino, preprogo in odejo, še prej pa kavo in tobaka.

Fra Jukić se je zamislil. Vsaka besedica Ibra Buića v Jajcu mu je bila še živo v spominu, — vse mu je postalo jasno; pa naj mu tudi tuga trga srce, saj ve, da dobremu nadjetničarju, prej nego utolaži svoje srce, obriše solze z očij. Dolgo je čul in molil. Še med molitvijo so mu uhajale misli na Zlatijo, na Husa in njegovega morileca Sulja, — dobrotnika, poštenjaka, ki je s strogim izvrševanjem svojih dolžnostij užalil svoje srce. Snoval je razne osnove. Lahko bi zamolčal pred Suljom, vendar ne bo. Še predno je zaspal, je zapretil: «Hej, Omer! Po nedolžnem me mučiš, — Bog ti oprosti! Ali da ve svet in tvoj padišah, ne zamolčim.... dasi vem, da tudi tako moje kosti strohné v carigrajski temnici; a ti se boš do smrti spominjal vojaške neveste, ki si jo odpravil v Turčijo!»

Jukić je ono noč tako sladko spal — kakor še nikoli od onega usodnega časa, ko so mu deli na noge okove in mu vzeli zlato svobodo, odstranivši ga na nečloveški način iz drage domovine — kakor ptico iz rodnega loga.

Jukić se je prebudil pred zoro. A še bi mogle počivati njegove utrujene kosti, ako bi ga ne bil vzbudil ropot iz dvorišča. Čez petsto Omer-pašinih sužnjev je udrlo na

dvorišče, da se nasrkajo zraka, ker toliko da se niso zadušili, celo noč zgneteni v dveh ječah.

Za več deževnimi in čmernimi dnevi je napočilo lepo jutro. Nebo se je ujasnilo in spomladna zora je objela s svojim čarom vse Kosovo okoli Prištine. Jukićeva ječa je bila na malo vzvišenem kraju nad spodnjimi ječami, v katerih so vso noč vzdihovali oni Bošnjaki, katere so ob zori izpustili pod jasno nebo. Skozi okence svoje ječe je lahko pregledal z očmi velik del krvavega polja pod Prištino. Zagledal se je, premišljevalje nemilo usodo naroda svojega in srbskega, in je začel z njih mukami primerjati svojo težko usodo. Začel je premišljevat i zadnjo večerjo Lazarjevo, nevošljivost in izdajo Brankovićevo in težke posledice, ki so zadele potomce. Pogledal je na Kosovo polje in vzdihnil: «Hej Kosovo, Kosovo tužno polje s sabljo pokošeno! Hej Miloš! Ali se je še rodil kak junak — ki bi bil tebi kos? Samo da bi mu Bog dal več premisleka, nego si ga ti imel!»

Dva ječarja sta spala ž njim za stražo. Ko je Jukić napajal svoje oči s svetlobo jutranjega solnea, sta spala ječarja še brezskrbno na golih deskah, podloživši samo malo krp pod desni komolec, komolec pa pod glavo. Vrata so se odprla. Suljo je vstopil v ječo in uljudno pozdravil Jukića. Ječarja sta vstala in odšla iz ječe.

Suljo potegne k sebi blazino in sede k Jukiću.

«Hvala ti, efendija! Sinočina večerja mi je okrepila vsako žilico».

«Ali si dobro spal?»

«Menda samo enkrat v svojem življenju — in to na materinem krilu»

Ah, materino krilo — in ta temnica! — je vzdihnil Suljo.

Spet se je razplel pogovor o Bosni. Suljo je začel hvaliti Bosno in Bošnjake:

«Bošnjaki imajo toliko miline v govoru, prijaznosti, lepih običajev, narodnega ponosa in duhovitosti, da si, ako si tujec, pa ž njimi razpoloviš hleb in ga pol poješ, že postal na pol Bošnjak».

«In ti, efendija, si vendar ubil Bošnjaka. —»

«Da, to je ljuta rana!»

«Ali ne bo klela njegova kri roke, ki ga je ubila?»

Na te besede se je Suljo malo razsrdil.

«Jaz sem vršil dolžnost, za katero sem privezal svojo dušo», je odvrnil Suljo.

«Verjamem in prav je tako. Nočem te jeziti, ker bi to bila grda nehvaležnost do tebe in tvoje dobrote. A povem ti, da kri Husova kliče za osveto — —.»

Suljo se je zamislil in zopet dejal — kakor da se je nečesa spomnil: «Ah, res! Ko sem prišel k Husu, je nekaj

jecal, ni mogel — pa hotel je nekaj reči. Razumel ga nisem, toda oči je uprl v moje oči — kakor da bi bil pri zavesti».

«Da, oči je uprl v tvoje oči, da globoko vtisne svoj obraz v oko strašnega morilca svojega in jecal je»

«Kaj govoriš duhovniče? Dà jecal je»

«Hotel je reči sladko ime Zlatija!»

«Nikar za Boga, spominjati Zlatije. Tako se je imenovala moja edinka v Krajini»

«Da ona Zlatija — tvoja edinka, tvoja hčerka — ima kot nevesta pod poročno zaveso dolžnost, maščevati svojega Husa»

«Nisem te prav razumel — — daj, govori povej še enkrat — —».

«Še-le trije tedni so pretekli, odkar se je Huso poročil z Zlatijo, in že je ostala žalostno doma, ker so ga potisnili med vojake».

Suljo poskoči, prime Jukića z obema rokama okoli vrata, glava mu pade na izmučene rame bosenskega mučenika in zastoka in zaplaka — ne kakor žena, ne kakor dete, ampak kakor orel, če mu polomiš krila.

Dolgo je potreboval Jukić, da ga je utešil, da mu je vzel roke s svojega vrata, katere so ga pritiskale kakor železna ploča.

«Oj, jaz morilec svojega zeta! Morilec sreče in ljubezni svoje hčere Oj, Zlatija! Kje si? Ubij svojega očeta! — — Osveti nedolžno prelito kri svojega milega druga! — Kje je Zlatija? Sladki striče, ti veš — govori!»

«Na Prijedorskem polju je vzel Omer-paša Husa k vojakom. Huso je pa pri ločitvi od Ibrahim ef. Kapića, ujca svojega, dal njemu svoja dva samokresa, da ju ponese in izroči Zlatiji, da ga ž njima osveti — kadar pride čas».

«A Zlatija?»

«Zlatija je preklinjala Omer-pašo. Preoblekla se je v moško obleko, opasala se z orožjem ter šla z ostalimi Krajišnjiki pod Jajce. Pod Gjulhisarom jo je v boju ranil neki Arnavt z nožem na desno stran glave».

«Ali jo je Arnavt umoril?»

«Arnavt jo je ranil z nožem One Krajišnjike, kateri niso mogli ubežati — ali kateri niso poginili v valovih Plive, so ujeli, med temi tudi Zlatijo. Mlado nevesto, junško in vitke rasti, so vzeli v vojsko, ker niso spoznali, da je ženska. Jeseni so jo pa z ostalimi vojaki odpravili v Carigrad carju na ogled».

«V Carigrad? Spominjam se — — to je bilo v jeseni — tod so šli, tu so prenočevali — da sem vedel, da je ona med njimi!»

«Lahko jo najdeš. Pa naj Omer-paša povesi oči! Naj vidi padišah, da narod, iz katerega se rode take junakinje, ni turški narod, najsi je tudi mohamedanske vere!»

«Znabiti je poginila od rane?»

«Rana ni bila nevarna, samo praska. Pa tudi to je Bog tako hotel, da se lica pokaze, da se lepota in dražest mlade neveste v senci te praske skrije».

«A kako jo najdem?» je vprašal Suljo.

«Lahko. Povej mi, ali je že mogel serdar-ekrem Omer-paša odpluti od Soluna po morju?»

«Do Soluna še ni dospel, njegova navada je takrat, kadar gre v boj, da dela pred seboj pot z mečem in topovi, kadar se pa vrača, takrat ne gre kakor drugi vojskovodje naravnost, ampak lovi in se zabava v krvavih razbojih. Tako tudi zdaj dela, pa ima tudi kje! Pred šestimi leti je kakor zdaj iz Bosne tako tudi od tu vlekel bege in age v Carigrad, veliko krvi prelil in mnogo vasij požgal».

«Prav po tvojem računu Omer-paša še ni prišel do Soluna. Vendar mislim, da pride kmalu; ti se pa takoj za njim odpravi v Carigrad. Še danes — a najkasneje v treh dneh dospé sem žena Hafiz-paše. Z njo je tudi mali Arif-beg, sin Hafiz paše in unuk pokojnega vezirja. Spremlja ju Skender-beg, da ju pripelje pred carja; Arif-beg je komaj dvanajst let star, pa duhovit in odločen. Ti pa napiši pismo na carja; daj je na skrivnem malemu Arifu, ki je ponese na svojih nedrih in izroči padišahu. Prosi dečka in mu reci, da ga tudi jaz prosim; on me pozna, ker je bil s svojim stricem v Sarajevu v isti ječi kakor jaz. Vzeli so jima vse, jaz sem pa imel še nekaj zlatov in jih jima podaril. Deček bo mislil, da gre za mojo osvoboditev in ponese pismo; povej mu pa, da ne omeni mojega imena pred padišahom, ker bi mi samo povečal muke».

Nadjetničar Suljo je začel objemati, poljubovati Jukića. Dal mu je prinesti smetane in medu, za kosilo pa jagnjetine, potice in žganja. Drugi dan ga je spremil, ko je moral Jukić pod stražo oditi preko Kosova na Kačanik.

Ko se je Suljo vrnil, je odšel v šolo k staremu hodži, ki je bil velik sovražnik Omer-paše še od zadnje vojske; ta je bil takoj pripravljen, pisati pismo na sultana. Pismo se je glasilo:

«Sultan-car, solnce izza gore!

Presedajo mi prevelike tuge, in tu sem suženj svoje nadloge pred Vašimi svetlimi koleni.

Častiti serdar-ekrem, Omer-paša mi je vzel po carski milosti zeta Husa iz Jezerskega v Krajini k vojakom, doma je pa ostala osamela mati — prva moja žena — z edinko hčerjo, zenico svojega očesa — Zlatijo, nevesto Husovo.

Jaz kot zapovednik prištinskih ječarjev imam posebno nalogo, da pazim na bosenske novince, ki prenočujejo v Prištini na poti v Carigrad.

Nesreča je hotela, da je moj zet Huso pobegnil, jaz sem ga pa, v Vašem carskem zdravju izvršujoč svojo dolžnost, ustrelil iz moje puške, takrat še ne vedoč, da je ta Huso — moj zet; a tudi, ako bi bil vedel, da se je on oženil z mojo Zlatijo, katere nisem videl nikoli od njenega tretjega leta.

Zlatija kot junaška hči bosenske Krajine je odšla zoper voljo svoje matere za moža preoblečena med krajiške upornike, kjer je bila ranjena v desno stran glave in vzeta k vojakom.

Danes je moja hči med vojaki v Carigradu, in poznajo jo po imenu Deli-Huso (junaški Huso).

Vem, da bi tudi Vam, sultan-car, bilo zoprno, ako bi slišal svet, da je častiti Omer-paša krajiške neveste jemal v vojake.

Milosti prosim pred koleni Vašimi, da bi mi mogla iti Zlatija ozdravit boli ostarele matere Azije v Jezerskem, a jaz bom mesto nje zvesto služil v vojski.

Velike Vaše carske milosti, sultana carja svojega in gospodarja vseh Turkov in podložne raje suženj očetovske nesreče —

Suljo Prištinec,

zapovednik nad stodvajset prištinskimi ječarji,
zdaj pa v Stambul

v veliki medresi pri Hadži-Mehmed efendiji».

Tako napisano pismo je zabil, nestrpno pričakujoč Skender-bega, da pripelje malega Arifbega mostarskega.

Že prihodnji dan je dospel Skender-beg s svojim spremstvom in sužnji. V Prištini je ostal samo pri kosilu. Stotnik je odvel malega Arif-bega z materjo v sodnikovo sobo in jima dal pripraviti kosilo. Suljo je poslal iz svoje hiše ujéti pašinici in malemu Arif-begu raznih darov. Ko je pa začel pripovedovati o Jukiću, spomnil se je mali beg takoj Fratra Jukića iz ječe in bilo mu je jako ljubo. Suljino pismo na sultana je radovoljno sprejel in mu obetal, da je izroči carju, ako ga privedó predenj. A begu je bilo še ljubše, ker se je pismo tikalo Omer-paše.

Popoldne je odšel Skender-beg s spremstvom in s sužnji iz Prištine, odkoder so imeli do Ušćupa kakih šestnajst ur, torej dva ali tri dni.

XXII.

Ko se je Omer-paša povrnil v Carigrad, sta bila privedena pred sultana Hafiz-pašinica in njen sin Arif-beg.

Pašinica je stala pred padišahom brez zavese. Mlada od tuge zastrta lica so ji začeli obsevati žarki carske mi-

losti, ko je čula, da bo dobivala podporo iz carske blagajne, da pa vendar ne sme živeti v domovini; mali Arif-beg bo pa obiskoval šole v Carigradu na vladine stroške.

Pri odhodu je poprosil Arif-beg padišaha, da sprejme s solzami napojeno pismo, katero mu pošilja prištinski nadjetničar Suljo, ki se zdaj nahaja pri hodži v veliki medresi, kjer njegov sin obiskuje šole.

Sultan Abdul-Medžid je po njenem odhodu prebral Suljino pismo in se jako razsrdil, kajti Omer-paša je že tako imel v mnogem oziru opravičiti svoje postopanje v Bosni in Hercegovini. Pa paša je znal vse tako obrniti, kakor da vsi o njem lažejo, sultan mu je pa hotel verjeti. Da se prepriča, če je to resnica, je dal sultan zapoved, da poiščejo med bosenskimi vojaki, ki se nahajajo v carigrajskih vojnih oddelkih, Deli-Husa iz Jezerskega in da ga v vojaški obleki pripeljejo pred njega v carskih dvorih.

Naslednji dan naznani saligdar-aga, da prihaja Omer-paša, serdar-ekrem.

Omer-paša se je pred sultanom priklonil trikrat do tal; sultan ga je pa posadil na svojo levo stran na preprogo k svojim nogam, na desni je pa sedel Ali-paša, carjev svetovalec in velik prijatelj Omer-pašin. Razgovarjali so se o raznih rečeh, naposled je pa dal sultan Omer-paši pismo, katero je prejel iz rok malega Arif-bega.

Omer-paša je prečital pismo; obraz se mu je stemnil, prebledel je in se vznemiril.

«Sultan-car! To ni mogoče».

«Bomo videli!» je odgovoril sultan.

Med tem je pripeljal saligdán-aga Zlatijo v vojaški obleki. Zlatija se je priklonila do tal in čakala padišahove zapovedi.

«Vstani!» je zapovedal sultan.

Zlatija je vstala, stopila nekoliko korakov nazaj in obstala. Bila je blede kakor zid, a ko se je ozrla na Omer-pašo, ji je stopila kri v lica.

Padišah je vstal in se nasmehnil, približavši se skoraj na korak Zlatiji. Gledal ji je rožasta lica; ko je pa spregovorila, je pokazala dve vrsti kakor sneg belih zob. Lica, čelo in roke so bile zagorele. Iz črnih očíj se je vsipal nekak gnjev. Prsi so se ji dvigale, kakor da se boré in upirajo bolnemu vzdihu, da je ne izdajo.

Sultan se je obrnil proti velikemu vezirju in mu rekel po turški. «Res je srca junaškega, a ni moškega pogleda, ker pogosto zvija trepalnice in ji rudečica zaliva lica. Daj, vprašaj jo za rod in pokolenje!

Ali-paša jo je vprašal:

«Kako ti je ime? Huso, kaj ne da?»

Zlatija je molčala — kakor da je onemela.

«Povej, ali si ti deli-Huso?»

«Nisem».

«Kako te pa zovejo v vojski?»

«Jaz sem Zlatija.....» je izpregovorila in dve solzi sta ji kanili iz očij.

«Zlatija! Kako si pa prišla k vojakom?»

«Omer-paša me je vzel k vojakom. Pri teh besedah je vrgla pogled na Omer-pašo. Paša je prebledel in spet pozelenel od jeze.

«Kje si pa dobila to rano na desni strani glave?»

«Pri Gjulhizhru v boju».

«A zakaj si šla v boj?»

«Da maščujem svojega Husa-ago, katerega so po sili porinili v vojsko».

Omer-paša se je vzdignil:

«Tvoj Huso je stopil prostovoljno v vojsko na Prijedorskem polju».

«Bil je prisiljen. Kje pojdejo Prekounjani k vojakom, saj branijo mejo bosenskega vilajeta pred dunajskim carjem.....»

«Ali je menda sramotno služiti v carski vojski?»

«Sramotno ni. Ako bi bilo sramotno, ne bi jaz, krajiška nevesta, nad leto dnij služila; toda naši Krajišnjiki morajo braniti svojo mejo».

«Kje je pa tvoj Huso?» jo je vprašal Ali-paša.

«Slišala sem, pripovedovali so, da ga je dal Omer-paša umoriti na potu v Carigrad».

Omer-paša je pozelenel, malo da ni zaškripal z zobmi.

«Kdo ga je umoril?»

«Ne vem».

«Ni ga dal umoriti Omer-paša, ampak on je pobegnil iz vojnih vrst; in kdor to stori, njega sodi puška. Ali veš, kdo ga je umoril?»

«Ne vem», je odgovorila Zlatija drugič.

«Kako se je imenoval tvoj oče?»

«Suljo Prištinec».

«Ali veš, kje je Priština?»

«Vem. Tam smo prenočevali na potu v Carigrad».

«Znabiti veš, kje je tvoj oče?»

«Ne vem. Odšel je za vedno, jaz sem pa ostala pri materi».

«Tvoj oče je v Prištini zapovednik nad stodvajsetimi jetničarji; on je umoril tvojega Husa, ne pa jaz!» je odgovoril Omer-paša.

«On ga je umoril.... Ali moj oče?»

«On ga je ustrelil iz svoje puške, ker ni vedel, da je njegov zet. Pozneje se je pa jako kesal, da je to storil. Tvoj oče je izpolnil svojo dolžnost. A ti se ne boj! Juna-

kinja si! Pod zaveso boš v sijaju in zadovoljnosti živela v mojem haremu poleg moje pašinice. To je želja našega sultana-carja. Pa tudi za tvojo mater bo poskrbljeno, da bo dobro živela».

Sultan je na to rekel Omer-paši:

«Ta brazgotina na glavi vojaške neveste krajiške, — moj Omer — moj svetovalec, mi ostane za večni spomin na tvoje zadnje bivanje v Bosni in bosenski Krajini!»

Omer-paša je povesil oči.

Na to je rekel veliki vezir: «Zdaj pojdeš k pašinici, kjer za vedno slečeš to vojaško obleko in oblečeš nevestinsko obleko, kakor pristojajo tvoji postavi in obrazu. Naj te vidi tvoj oče, ker te želi videti; še danes se bodeta videla!»

Velika radost ji je izvabila solze na oči. Padišah, vezir in Omer-paša so spet sedli, Zlatija je sultanu poljubila rob plašča in tla pred njim. Pred vrati jo je sprejel saligdar-aga in jo izročil dvorniku, kateri naj bi jo odvel v palačo velikega vezirja.

Suljo je čakal v veliki šoli, kjer se je učil njegov sin Avdo. Že je začel misliti, da malega Arif-bega znabiti niso pustili k padišahu; kajti slišal je, da bosensko-hercegovske prvake odpravijo v Malo Azijo.

Nenavadno se je razveselil, ko je izvedel, da ga kliče Ali-paša, prepričan, da je rešena usoda njegove Zlatije.

V veži svojega sijajnega dvora sta čakala veliki vezir in Omer-paša.

Kar so priveli pred njiju Zlatijo nezakritega obraza, pa ogrnjeno z zeleno feredžo (ruta, ogrinjalo).

Zlatija je stala sredi dvorane. Srce ji je bilo jako užaljeno od onega časa, odkar je izvedela, da je njen rodni oče umoril Husa; na drugi strani je neizrečeno hrepenela videti očeta. Tuga, žalost, radost in hrepenenje — vse to se je borilo v njenem srcu.

Sluga je prijavil Sulja. Suljo je stopil v dvorano, priklonil se do tal in pašama poljubil rob plašča, vezirju je pa tudi poljubil sandale. Ko je odstopil, so mu obstale oči na mladi ženi. Na to je začel veliki vezir:

«Suljo! Naš sultan-car, naše sijajno solnce, je uslišal tvojo prošnjo. Evo tvoje hčere Zlatije...»

«Zlatija — — Moja hči — zenica mojega očesa!» je vskliknil Suljo. Zlatija teče nasproti, da ga objame; v tem trenutku še plakati ni mogla. A v dnu srca so jo pretresle obupne besede očetove:

«Odpusti, Zlatija! Tvoj oče je ubijalec tvojega Husa... Maščuj se — tu je nož...»

Suljo potegne iz-za pasa nož in ga da hčeri. Zlatija vzame nož, ga trešči ob tla in izpregovori: «Oduščam... oče... moj...»

S težavo je iz pretresenih prsij spravila zadnji dve besedi. Kolena so se ji šibila, oči je s strašnim pogledom uprla v očeta; ta jo je pa držal za roko, da se ne zgrudi, in zavpil, kakor da je zadet od krogle: «Umira... moja Zlatija.... Oj hčerka!»

Vezir in paša, iznenadena nad groznim prizorom, sta zbežala v drugo sobo in začela klicati slugе, da hitro gredo po zdravnika. Ko je zdravnik prišel, je mogel povedati samo to: da je mrtva.

Počilo ji je srce.

Veliki vezir je ukazal za njo moliti v džamiji in jo je dal pokopati na svoje stroške in odložil svoto, za katero se ji postavi na grob spomenik s fesom — v znak, kje leži vojaška nevesta, da-si se je to v javnosti zatajilo.

* * *

Suljo je prejel iz rok velikega vezirja carski dar; toda to je bil slab balzam za neozdravljivo rano, katera mu je začela glodati očetovsko srce. Popolnoma izmučen je odšel v veliko šolo. Sinu Ahmedu je izročil mošnjo z zlati, katere je dobil od vezirja, in mu je naročil, da to izroči materi. Poljubil je sina, pa ni nič povedal — kam gre. —

Drugi dan zjutraj so iz Zlatega Roga izvlekli truplo Suljevo.

Predno se je nesrečno končal, je izročil pri durih Omer-pašinega stanovanja slugi pismo. V pismu je bilo napisano:

Častiti paša! Zemlja ne more več nositi ubijalca zeta in hčere svoje; spomni se mojih malih otrok v Prištini in Azije v Jezerskem! — Suljo, nadjetničar.

Omer-paša je poskrbel, da je rodbina Suljeva dobivala stalno letno podporo, tako tudi Azija v Jezerskem, ki je umrla za dve leti, žalujé za svojo hčerjo.

*

V Bagdadu, v turški Arabiji, je bil Omer-paša generalni guverner. Tam ga je obiskal znanec iz Bosne, trgovec Niketa, prišedši v Bagdad po trgovskih opravkih zaradi svile in bombaža, ki se tu proizvaja na debelo in razpošilja po svetu. Niketa je bil tudi velik prijatelj Jukičev, ker je bil več let trgovec v Bosni. Niketa je pripo-

vedoval paši, da leži fra Jukić na Dunaju nevarno bolan, še vedno v prognanstvu.

Omer-paša je vzdahnil in napisal sledeče pismo in prosil Niketo, da ga na svoji vrnitvi pošlje Jukiću:

«V Bagdadu, 30. septembra 1857.

Dragi Jukić! Izvedel sem za tvoje nadloge in da ležiš slab zunaj svoje domovine. Pošiljam Ti sporočilo in svoj pozdrav! Nisem hotel poslušati Tvojih svetov, — a ako bi jih bil poslušal, bi se ne prelilo toliko krvi v Bosni in Hercegovini. Ona kri me vedno vznemirja, in kljub višjim častem se mi zdi, da sem nižji — od onega nesrečnega bivanja v Bosni.

Nisem hotel verjeti, da je nemogoče, da bi postali Bošnjaki pravi Turki. Toda res je tako. To prepričanje mi je vlila v dušo neka hči Krajine, katera je rekla, da rajši spi v Krajini v koči in je proso, nego da bi se v carskih dvorih ogrinjala z zlatom. A to je ona sila, katero si mi ti omenil; sila, nad katero ni druge sile. Ko uredim svoje zadeve, povrnem se v Carigrad, da Ti izposlujem svobodo, do takrat Ti pa naj bo trpljenje polajšano; kajti jaz je delim s teboj v duši svoji — Tvoj Omer-paša».

Ako bi bil pisal Omer-paša to pismo prej, in ako bi bilo moglo dospeti na Dunaj vsaj 20. maja istega leta, bi bilo prišlo ravno v onemogle roke narodnega mučenika Fra Fr. Ivana Jukića na smrtni postelji. Za nekaj časa bi bil pozabil na svoje strašne muke: na njegovih bledih ustnah bi zatrepetal nasmeh radosti in preziranja, — v zadnjem hrepenenju po svoji domovini in sreči svojega naroda bi se gotovo spomnil junaške Zlatije — vojaške neyeste.

ŽYWILĀ

ali

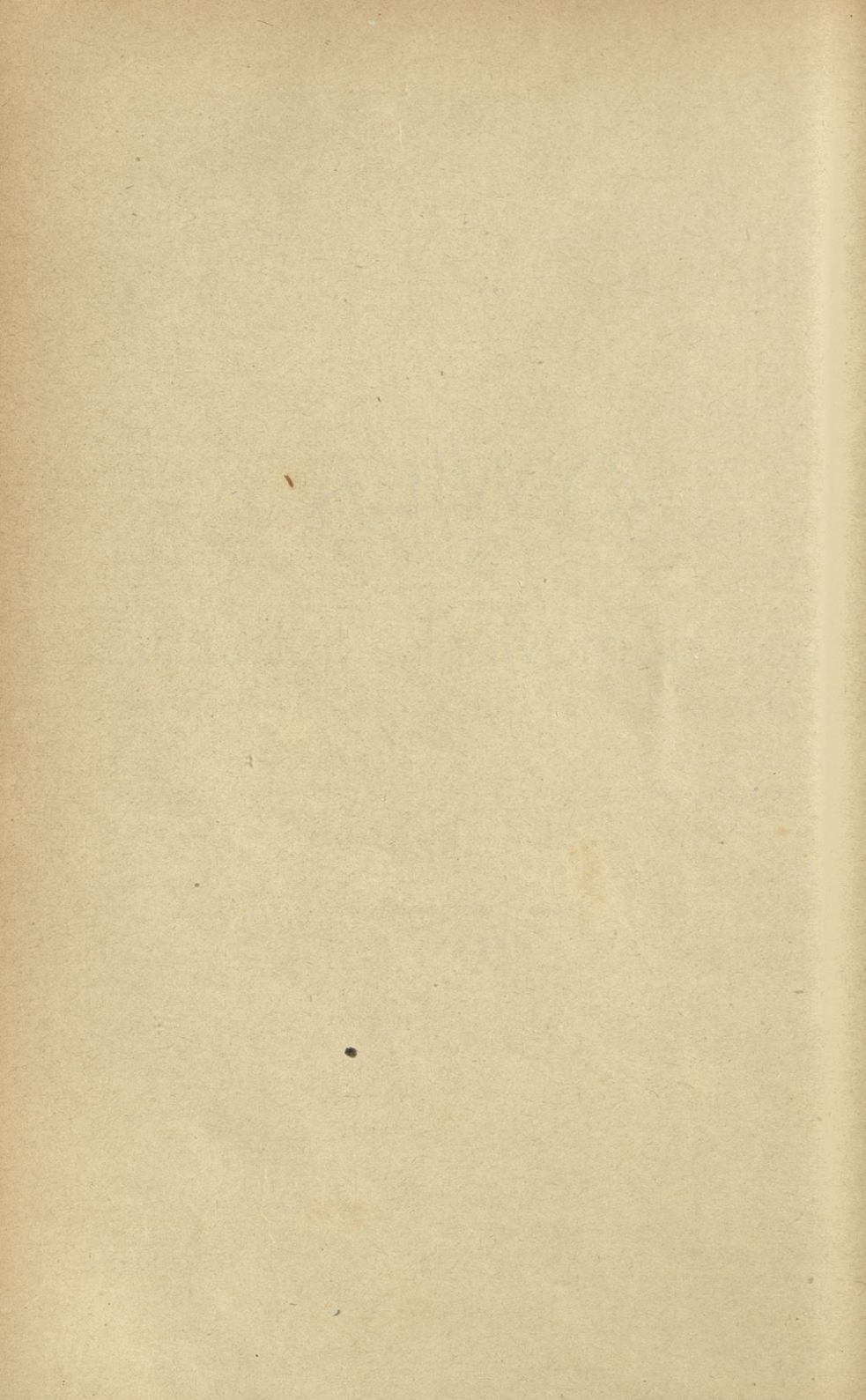
moč domovinske ljubezni.

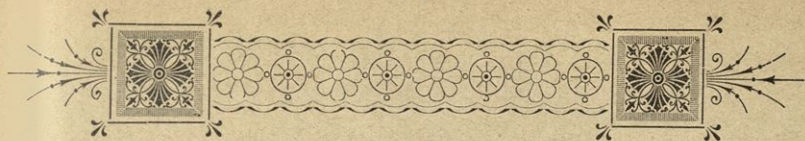
(Litavska pravljica).

Prevel A. Tugomil.

I.

Okoli leta 1400. je vladal v Novgorodku bogat in mogočen knez, po imenu Koryat. Ta je imel edino izredno lepo hčer, ki se je zvala Žywila, to je litavski «Diana», ker je bila po svoji izredni nežnosti podobna tej paganski boginji. V mestu se je govorilo, da je mlada kneginja odločna nasprotnica zakonu; in res, snubilo jo je mnogo knezov in mogočnih gospodov po svojih poslancih, ali vsem je odrekla. In za to so mislili, da želi res ostati dekle vse svoje življenje.

Ali mladina ima svoje muhe. To ni bil pravi vzrok njenega samovanja. Bila se je namreč zagledala od nekega časa v Litavca Paraya, viteza plemenitih in vzvišenih čuvstev. Sam knez Koryat ga je toliko cenil, da ga je postavljaj za svojega namestnika, kadar je moral oditi z doma. In tako sta imela ljubimca priliko, da sta se mogla skrivno shajati.

Ali jednoč se je zgodilo, da je zapazil oče Koryat, ki se je bil še le nedavno povrnil iz kratke vojne, neko naglo in globoko spremembo pri svoji mili hčeri. To ga je neizrečno razsrdilo; sklepal je iz hčerinih britkih solz, iz pogostih vzdihljajev in nenavadne bledosti ter neprestane zadrege pred svojim očetom, da taji dekle neko skrivnost pred njim. «Neusmiljena hči», jej reče; «ker si osramotila očetovsko hišo — kakor vidim — za to spravi se mi izpred očij; v najgroznejših mukah morata poginiti ti in oni, ki te je brezvestno zapeljal».

II.

Po vsem mestu se je raznesel glas, da dobi dobro nagrado, kdor najde ljubimca mlade kneginje, ali vsaj poda gotovo izvestje o njem. Ali ta razglas ni imel zaželenega uspeha, kajti nikdo ni vedel za to ljubezen; in da bi bil tudi vedel, ne bi bil izdal Koryatu. Žywilo so namreč vsi

sluge in podaniki zelo radi imeli. Paray pa se je znal tako pretvarjati in veselega kazati na dvoru, da ni dal povoda za kak sum.

Ko je videl Koryat, da so brezuspešne vse preiskave, je izlil ves svoj srd na hčer. Ta pa je strpljivo prenašala vso njegovo silovitost, in navzlic vsemu žuganju ni izdala svoje skrivnosti. «Oče», je rekla, «spoznam, da sem zaslužila veliko kazen, kaznujte me; vem, da nisem vredna milosti pred vašim obličjem, ali v svojo nesrečo ne smem nikakor spraviti tudi drugega človeka, ker se bojim, da bi tako še bolj izzvala božjo jezo».

Od tedaj je knez malo popustil od prejšnje strogosti, in skušal je, da bi jo nagnil z ljubeznijo, da bi mu to razodela. Skrival je torej notranji srd ter jej obetal s prisiljenim smehom in ljubeznivimi besedami, da jej odpusti pregrešek, samo če odkrije kleto ime vražnega zapeljivca.

Ali Žywila je molčala, odgovarjala je le s solzami in javkanjem. Knez je premagal srd in določil je, naj takoj zvežejo nehvaležno hčer ter jo vržejo v globino temne ječe, od koder ima priti le tedaj, kadar jo odpeljejo na morišče.

Kdo more popisati britkost, neizmerno žalost in jok vsega mesta? Saj je malo prej ves narod imel Žywilo za najbolj skromno bitje in jo ljubil kot častno in skrbno mater, kajti bila je najbolj srečna tedaj, kadar je mogla deliti milostinjo in podpirati nesrečnike, bodisi dejanski, bodisi s koristnimi sveti.

Narod je vrvel trumoma na knežji dvor, britko jokal ter prosil milosti za prenesrečno kneginjico — ali vse zastonj!

Tužni Paray pa je v istem času trepetal zaradi nemile usode pradrage mu izvoljenke, in ni vedel, kako naj bi jo rešil.

III.

V tem času pa se je izvršil resen dogodek.

Rutenski knezi so ropali ob državnih mejah. Najstrašnejši mej njimi je bil Ivan. Ta je nemilo plenil litavske kraje na čelu svoje naglo zbrane trume; in predno se je še ta vest dobro razširila, približal se je silni vodja s predrznimi koraki h glavnemu mestu; prignal je svoje ljudi prav pred mestno zidovje ter razpel tu vojne šotore.

Bilo je uprav pred Perunovim godom: drugega dne se je imela izvršiti smrtna obsodba kneginje Žywile.

Tedaj pošlje Koryat Paraya, naj zadrži s četo vojakov sovražnika, da se mej tem izvrše primerne priprave za obrambo zidovja. Paray se je imel sicer boriti z najbesnejšim sovražnikom, ki je imel mnogo več vojakov;

ali vendar ni izgubil poguma. Udaril je tako drzno na sovražnikove čete ter se boril tako junaško, da je bil sovražnik razbit ter je moral nagloma pobegniti. Ko bi ne bila prišla Rutenom črna noč na pomoč, bi bili tega dne popolnoma pobiti; le noč je storila baje konec ter pomirila vojskovalce.

IV.

Ko je bila nastala temna noč, je obkolil Poray sovražnikovo vojsko, potem pa hitel osebno, da naznani Koryatu to veselo vest.

Vse mesto se je te novice zeló razveselilo. Koryat je šel sam z lepim spremstvom Porayju naproti in imenoval ga je svojega rešitelja ter ga je prav sijajno počastil.

Zvečer je bila gostija v palači. Ko sta bila ostala Poray in knez sama, poklekne Poray na kolena in reče: «Knez in gospodar moj! Danes sem posekal tvoje sovražnike, in bogovi mi dajo srečo, da jih uničim popolnoma. Kaj veledušneja nagrada pa mi bo, če ne daš umoriti svoje jedinice, nego jo daš meni za soprogo — in naj bi imel žrtvovati za te tudi vse svoje imetje in svoje življenje».

Ali knez se ni hotel izkazati usmiljenega, ni hotel povrniti «milo za drago», marveč je odgovoril ves razdražen:

«Poray, veselje in žalost mi napravljáš ob jednem; veselim se res, ko se spominjam tvojih velikih zaslug — ali z druge strani me mori misel, da ti ne morem dati zaželjene nagrade. Naši veliki predniki blagega spomina — kakor sam veš — nikdar niso dopuščali, da bi se poročile njihove hčere z njihovimi podložniki.

Gorjé onemu, katerega upijani sreča, da previsoko zleti. Ali pustimo taka razmišljanja! Moja izpačena hči je oskrunila poštenje moje plemenite družine. Ne morem si pomisliti, da si jo dovedel ti do tako grozne sramote. Ali odkod tvoja nepričakovana ljubezen do take grešnice? Tega ne razumem. Tega neznosnega položaja me moraš rešiti; potem odločim, kaj storim in kako bom postopal».

V.

Ko je bil zvršil ta razgovor, sta se razšla mirno, na videz zadovoljna drug z drugim, ali oba sta zatajevala kolikor možno notranjo razburjenost.

Poraya je zadel knežev nemir v črno, kakor bi ga bil ošinil blisk; slutil je, da se zbira nad njim črna nevihta, in odločil je trdno, da se čim prej maščuje. Knez pa je mislil, da Poray s to grešno zvezo in svojimi vojnimi uspehi gotovo želi, polastiti se vlade; za to je nameraval, da ga pogubi takoj po dokončani vojni; zdaj se je namreč bal storiti to zaradi kakega kmetiškega punta ali novega sovražnikovega ustanka.

VI.

Že je bil napočil Perunu posvečeni dan, katerega dne je bilo namenjeno nesrečni Žywili, da zapusti ta krasni svet.

Mahoma se vzdigne v mestu nenaden krik, hrup in ropot. Najbolj srčni meščani, ki so se hoteli upreti silnemu sovražnikovemu napadu, so bili brez milosti posekani. Drugi — prestrašeni — so se podali zmagovalcem na milost in nemilost. Kako, da se je nakrat sovražnik tako osrčil? Poray, izdajalec domovine — je bil pristopil iz maščevalnosti k sovražniku ter ga pripeljal nad mesto. Naposled je prilomastil tudi do ječe svoje izvoljenke.

Ko je bil Poray razlomil in razbil ječina vrata, ponudil se mu je tú grozen prizor! Našel je svojo ljubimko skoro mrtvo, onemoglo na okuženem in umazanem ležišču. Ko nesrečnica zapazi svojega Poraya, onesvesti se mahoma. Poray jo nese tedaj na prosto, na božji zrak, in tu se je malo zavedla. Ljudstvo jo je obkolilo od vseh strani ter skušalo z jokom in gorečimi prošnjami, da bi jej popolnem povrnilo izgubljeno zavest.

Naposled odpre Žywila hvaležno oči, in ni se začudila malo, ko je videla toliko množico ljudij, toliko oboroženih sovražnikov okrog sebe.

Tú se primakne Poray k njej ter jej reče z ljubeznivim glasom: «Ne boj se, ljubimka moja; to so Ivanovi vojaki, maščevalci žaljenja, nama storjenega, njih varstvo nama nikdar ne uide».

Na te besede bi se bila Žywila skoro spet onesvestila; ali premagala je svoje strmljenje. Nato pa iztrga z neverojetno naglico Porayev meč iz nožnice, nameri mu ga v junaške prsi ter ga prebode. «Izdajalec!» vsklikne zaničljivo, «ali domovina po tvojih mislih tako malo velja, da si jo prodal za malo lepote? Nepošteni človek! tako si mi povrnil mojo vztrajno in nepremakljivo ljubezen! A vi meščani! zakaj ste tako mrtvi, kakor da se to ne tiče vaše domovine? Kako, da vam ni vzplamtel sveti žar srda in maščevanja?»

Ko je bila to izrekla, planila je z mečem v roki drzno in neustrašeno na najbližjega sovražnika. Na ta pogled vzdrami se narod, kakor bi ga bil prešinil rešilni ogenj, poprime se vsega, kar je moglo kakor koli nadomeščati orožje, udari nad iznenadjene Rutene ter jih sijajno premaga. Mnogo je bilo ubitih, Ivan ujet, ostali zaslužnjeni.

Na to pohiti Žywila na dvor, kjer je stal že rešeni Koryat.

«Oče moj!» zavpije in zruši se mrtva na tla!

Črnogorski stotnik

Srbski: Simo Matavulj

Poslovenil S. G.

V začetku spomladi l. 1882., nekega jutra, je sedelo desetero Paštroviških kmetov na Budljanski obali (morskem bregu). Bili so zreli ljudje, krepki in čili; vsak je imel pri sebi svojo culico ali majhen kovčeg. Za nekaj časa pride k njim neki Črnogorec, ogrnjen z ogrtačem. Ko se je bil Črnogorec približal, zavije se v ogrtač, da so mu bile videti samo oči iz njega, razkorači se pred njimi, globoko vzdahne in potem še le se spomni Boga. — «Dobra ti sreča», odgovore skoro vsi zajedno, in vsi obrnejo oči na nepoznanega moža, ali prav za prav na njegovo povsem siromašno obleko. Jopič na njem je bil rmenkast in raztrgan, hlače dokolenice, ovite s konopcem, tudi ogrtač je bil doberšno ponošen; samo opanke je imel nove.

Zgodaj si se napravil nekam k morju, vpraša ga naposled neki Paštrovič, starejši od svojih tovarišev.

Črnogorec spusti ogrtač na pleča, dene desno roko na pas, izza katerega je gledal držaj «šestometka» (revolverja). Njegovo obličje je bilo strašno. Kosti je imel debele, zeló ven stoječe, oči črne, divje, nos grbast, obličje rmeno, upadlo, redke črne brke, na jedni strani čeljustij grdo brazgotino, na vratu pa je bilo videti kakor snop debelih žil. Imel je največ 26 let. Skozi raztrgano kapo so mu štrleli črni lasje, in na izgloданem oprsniku so se mu blestele štiri vojne odlike — Danilov križ, Obiličeva zlata svetinja, bela svetinja in ruska vojna spomenica.

Napravil sem se do morja in prek morja, če Bog hoče, če ste vi oni, ki jih iščem — odgovori Črnogorec.

Sedi, brate, reče starejši Paštrovič. Ali nas da iščeš?! Pa koga prav za prav?

Vasa Marka Štefanovega Lubišo in njegovo družbo, Bog jim daj zdravje! — odgovori ta sedajoč. Z desno roko se prime na levo in pomaha ž njo sem ter tje, da mu jamejo členki pokati.

E, jaz sem Vaso Marko Štefanovega a ti so moji tovariši.

E, zdravi bili!

E, zdrav bodi i ti. A kdo si pa ti?

Jaz sem Lazo, Markov Cuca. Čul sem, brate Vaso, in vi ostali bratje, da ste se namenili na Grško, tam kjer se je odprlo delo, in prišel sem tudi jaz k vam ter vas lepo prosim, da me sprejmete v društvo.

Od koga si pa slišal to?

Sinoči v neki hiši, na Majinah. Na Majinah se je bilo zdračilo in bil sem truden, in rane me bolé (tu pokaže čeljust in vzdigne levoročno z desnico), sicer bi bil prišel v Paštroviče, res da precej pozno, ali vendar bi bilo bolje, da bi bil šel tje in vas tam prosil. Ali davi mi je svetoval Majina, pri katerem sem prenočil, naj grem naravnost v mesto, da vas tú dotečem, in Bog je dal, da se je tako tudi zgodilo: Zares, ko bi vas ne bil dotekel, ne vem, kaj bi bilo, ker se ne morem več vrniti; a ko bi počakal druge Primorce, bi preveč potrosil; in ko bi čakal naše, bi bilo še slabše, kajti naši pojdejo kot gori v meglo, ker se je malokateri kdaj oddaljil od Črne gore. . .

Torej se napravlja mnogo vaših?

A, brate moj, vprašaj, ali ostane kdo? Bog me kaznuj, če ostane v našem plemenu štirideset ljudij doma. Ni čudo brate! Pet let se zemlja ni obdelovala, živina je poginila, gozd se je posekal, ljudje so se zadolžili in večina nas nema niti svoje strehe. . . A v Srbijo pa ne pusté. Zaprli so vhod v njo.

E to mi je čudno, pretrga ga Paštrovič. Kaj pa se govori? Zakaj je to tako?

E Bog si ga vedi! Svet pravi to in ono, a . . . jaz vem samo to: gorjé nam je! gorjé siromakom! Naj bodo Kosovske muke, ali tu ni prav, da naš narod poginja kakor živina! To je tako v našem plemenu, pravijo pa, da tudi v ostalih ni mnogo bolje. V vseh desetih nahijah (okrajih) se je narod vzdignil ter se hoče seliti. Tudi glavarji so v stiski. Ono žito, kar ga je poslala Rusija, delí se kakor sol, a težko ga je prenašati od morja, ker je velik sneg zasul brda, prav kakor da nas še Bog kaznuje. . . Glejte, tù sem vam povedal v kratkih besedah mnogo britkostij; zdaj pa vas prosim, bratje, da me vzamete s saboj, pa naj bo, kar bo Bog hotel v ptujem svetu, da se vsaj prehranim do jeseni; potem pa hočem poskusiti, da skozi Carigrad preidem v Srbijo.

Koliko novcev imaš za pot?

Nekaj nad deset tolarjev imam.

Hu! reče Vaso. To je uprav za prevoznino. Hajdi, jedel boš z nami malo kruha, a za drugo ti ne morem biti

porok. Ko pridemo tje, gledati boš moral sam za se, kakor vsak. . . .

E, Bog ti povrni! reče Lazo ter vstane. E, to je mnogo i premnogo. Vedel sem iz govorice, da so Primorci usmiljenega srcá, a zdaj vidim, da vaše moštvo presega ono drugih ljudij. . . .

Ali Lazo, ti si nekam bolehen na levi roki; kako boš pa delal? . . vprašajo ga drugi.

Morem, morem, reče ubožec ter poskuša nasmehniti se. To je: ne morem je vzdigniti višje od pasa: ali prejeti, stisniti držaj lopate, motike, to morem dobro — in glej! — In tedaj stisne in razširi prste nekolikokrat, premagajoč se, da bi se mu bolest ne poznala na licu.

Mogel bo kolikor . . . more! — reče zopet nekdo. Tam se koplje po pogodbi, na metre; in kolikor podelaš, toliko tudi zaslužiš!

No, to je prav lepo, brate moj, odvrne Cuca veselo. Kaj pa iščem jaz siromak, nego da zaslužim kolikor mi je mogoče? Da bi imel to v Črni gori, ne zganila bi me nobena sila iz nje, a niti vas ne iz lepega Primorja.

Tako je, dà! reče Vaso. Naj gre kdo ž njim, da vzame listek. Res, da imamo še časa — pravijo, da se je parnik zakasnil, pride še le pred póludne — ali pozneje bi lahko bila gnječa, ker od nekega časa v enomer vozijo vojnike v te trdnjave. Naj gre kateri! No, ti Jurij!

Najmlajši Paštrovíč odide z Lazom.

Ubogi mučeniki! nadaljuje Vaso. Tudi mi smo ubogi; ali proti njihovi bedi smo kakor bi bili vedno na svatbi! Ubožec! Ali ste videli njegove odlike na prsih! Naj bi bil mej drugim bogatim narodom, ne imel bi le kruha do smrti, nego užival bi tudi veliko spoštovanje!

Vsi umolknejo.

Ko se je bil vrnil Lazo, sede na prejšnje mesto, in dolgo je gledal zelenkasti listek, s katerim bi bil jedva dlan pokríl.

Moj Bog, hvalim te, glej, zakaj sem dal vse svoje imetje — vse kar je hranilo moje stare s Kosovega. . . .

Vse ono, za kar so poginjali! seže mu v besedo najmlajši izseljenec.

E ni tako, dragi! reče Lazo žalostno. Ginili so za čast in za svobodo — bolj nego za to, da ohranijo one pečine, ki nikomur ne koristijo!

Tako je Lazo! — je potrdil Vaso. Daj mi zdaj oni listek, da ga shranim v ono usnjeno torbo, kjer so tudi ostali. Pa tudi potni list mi lahko daš.

E hočem, brate, evo ti ga! — In izvleče izza pasa rmenkast, zvít papir.

Vaso ga razvije in prebere glasno:

Lazo Markov, Cuca, knežji stotnik . . . Glej! torej poveljnik.

Ubogo moje poveljništvo! prekine ta Vasa.

To mi bo mnogo koristilo na Grškem, mislim! Porečem: dajte mi večjo dnino; kajti jaz sem vodil v bojih sto vojakov, a kakih vojakov, kake zmaje, — ha — Grki, da bi bili to videli! . . . Pa Vaso, ali mi bo kaj veljala ta beseda?

Morebiti!

Morebiti! pomorejo si še nekateri. — Še mi se opomremo pri tebi!

Vsi so sprejeli to šalo ter napravljali dovtype o tem.

Ali je še kak narod pod solncem, kateremu je šala tako v krvi kakor Srbom?

Dà, res — Lazo! ali si oženjen? vpraša ga naenkrat Hrvat — baša.

Kako bi bil oženjen, odgovori ta. Zaročil sem se bil pred vojsko; ali devojka mi je umrla predno smo sklenili mir.

Ali pa imaš še koga v hiši?

Nu, ko ste voljni slišati, povem vam vse po vrsti. Oče mi je bil kapetan še za časa kneza Danila in je poginil v reškem okraju (na hiji), ko je bil udaril Omer-paša na nas. Sram me je hvaliti svoje; ali malo je bilo kapetanov kot je bil Marko. To vam potrdé vsi njegovi vrstniki, ki so se bojevali v družbi ž njim. Imel sem dva brata, ki sta bila starejša od mene. Mati mi je umrla od «koljave» (kolere). Pomislite ljudje: Kolera je podavila v naši vasi čez osemdeset ljudij, dve hiši v našem sosedstvu sta bili popolnem uničeni; vzela mi je jednega strijca in njegova dva otroka, in mater, a nas tri brate niti glava ni zbolela.

Ni bilo tako sojeno!

Da! Zdaj vidim; takrat nas ni hotela smrt, ker so nas čakale še hujše britkosti. Ostali smo kot tri odsečene veje, in čudo je, kako smo preživeli dve leti, dokler ni dorastel najstarejši brat Ivan. Tedaj nismo bili več željni kruha, a čuli ste, kako so Cuce nerodovitne! Zopet pravim: sramoto je hvaliti svoje; ali to vam potrdi lahko vsak iz našega mesta, da v našem plemenu ni bilo lepšega mladeniča od našega Ivana. Bil je za celo glavo višji od mene, a v licu pa kakor devojka. Jaz in Dušan, mlajši brat, sva priganjala Ivana, naj se oženi; in oženili smo ga z devojko iz našega plemena, od dobrih ljudij. Tedaj je naša hiša dobro uspevala! Hvala ti Bog: ali smo bili veseli, kakor pred nesrečo. Tako je trajalo od zadnje pustne nedelje do velike noči, in potem do sv. Jurija, pa še dva tedna, vse za štiri mesece, dokler ni počil glas: vojna!

Lazo umolkne ter si zvija smotko, potem vzdahne ter nadaljuje:

Dušan je poginil na Krstacu, a Ivan in jaz sva bila ranjena na Volčjem dolu. Od ondi so naju prenesli na Cetinje, kjer so naju zdravili ruski zdravniki. Ivanu so morali odrezati nogo, in tretji dan potem je umrl. Jaz sem imel dve rani: jedno na čeljusti, a drugo na levi roki. Prebolel sem nekako, in spet sem se bojeval pod Barom, kjer mi je dal Gospodar Ivanovo poveljništvo, da bodem stotnik. . . .

In za to se nisi ozdravil dobro — prekine ga Vaso. Bal si se, da bi mogel kdo drugi ugrabiti poveljništvo in pohitel si. A? Povej po pravici!

Res, tako je. Pri nas bi bila sramota, ko bi pustil to — veš — bili smo vedno poveljniki. . . Ko se je pa končala vojna, sem se vrnil na pusto ognjišče. . . .

A kaj je bilo z Ivanovo ženo?

Vrnila se je k bratu v svoj rod, ko je čula, da jej je mož poginil. Kaj pa naj bi počela sama ženska glava v prazni hiši? Ko smo šli na vojsko, ni bilo ugodne letine, in prodali smo torej živino. Ko sem se vrnil ves potrtn domov, nisem našel več hiše, nego le prazen prostor. Dolgo sem se mučil po Cucah, da bi dobil pomoč in bi mi kaj izorali, in da bi izprosil sosedo, naj bi mi kaj pomagali tudi v drugih rečeh. Ali brate, vsak je sebi najbližji, vsak je imel svojih skrbij dovolj. In tako mi naposled ni ostalo drugega, da sem prodal vse svoje za štirideset tolarjev. Ko sem izplačal dolg, mi je ostalo nekaj nad deset tolarjev, kakor sem prej rekel. . . .

Zopet je nastala tihota.

Ali kakošno je to delo tam na Grškem, v . . . Korenti, ali kako se že zove? A Vaso? Ali si bil ti tam, kakor so mi pravili?

Bil sem. To ti je daljave za dve cetinjski polji, a na obeh straneh je morje, torej morska ožina. In to ožino hočejo prekopati.

Čudno zares! Ali bodo pa mogli to presekati?

Morebiti! Glavno je, da sirotinja kaj zasluži. Plača se na metre in na ure. Najbolje je na ure — petdeset lepta; to je pol franka ali štiri in dvajset novcev.

Dobro, zares, če le ni trd kamen!

Tam ni nikjer kamna, nego stlačeno trdo peščenje. . . Zdravi, mladi ljudje morejo zaslužiti po dvanajst dvajsetic na dan. . . Primerno hrano moreš dobiti za dve dvajsetici, a za prenočišče se ne plača nič, ker delavci spé po barakah (bajtah). Ali mnogo jih je bolnih. Kdor se ne varuje dobro, kmalu pogine. . .

Zopet umolknejo za več časa.

Glejte parnik! — reče nekdo ter iztegne roko proti črni točki daleč tam na morju.

Paštroviči vstanejo ter odidejo na trg, da se poslové od svojih, a Lazo ostane sam na obali.

Naposled pride ladja. Bila je polna vojakov. Dolgo je trajalo, predno so se izkrcali na suho in so vstopili izseljenci drug za drugim.

Ko je obrnila ladja kljun in je zaropotalo na jugu, je stal stotnik na krmi (zadnjem koncu) ter se oziral k Lovčenu (nad Njegušem). Tako je gledal solznih očij, dokler mu ni izginil planinski vrh izpred očij, potem pa je vzdihnil, prekrižal se in se vsedel s pobešeno glavo.

Ubogi Slovan! . . .

ODRTNIK.

RUSKI IZVIRNIK.

(Iz bolgarskega po Mihajlovu poslovenil S. G.)

I.

Kasno zvečer se je vračal Marmilov na svoj dom. Njegovi črni, tû in tam zbledeli lasje so bili razmršeni in prilepljeni ob čelo. Njegove črne oči so mu zrle mračno izpod bujno izrastlih obrvij, in njegovo zagorelo lice se je držalo tako na smeh.

»Jel si se zopet izgubljati« mu reče žena boječe.

Ta je bila drobna, suhljata žena, še dosti mlada. Njene turobne črte in posebno njene tenke stisnjene ustnice so kazale jasno neupogljivo voljo in neko duševno mišljenje.

Marmilov se ustavi. Ostro pogleda svojo ženo, mahne z roko in pomrmrá :

«Dosti je tega»

In ko je bil stopil nekoliko korakov naprej, se ustavi zopet in se zamisli nad neko rečjo.

Naposled sede ; zamišljeno si pogladi brado in privzdigne lase. Potem se obrne k ženi in jo pogleda naglo in presunljivo.

»Zakaj me gledaš tako, ali ne poznaš svoje žene ?« reče ta in nevolja se jej pokaže na njenem glasu.

Ali ta se je krotil. Marmilov pomežikne z jednim očesom in se nasmehe zadovoljno : «Aha!» ne ugaja ti tudi meni ne ugajajo tvoji večni ukori in očitanja.»

Nato mahoma izvleče iz žepa mošnjo in jame šteti denar. Potem jo skrije spet v žep in pokima zamišljeno z glavo.

«Da malo slabo je izšlo.»

Senca nezadovoljnosti šine po njegovem licu. Prikloni glavo in se zamisli.

«Kasta, daj mi ključ!»

Ta je hotela že vpiti ; ali mahoma se ustavi in reče rezko na pol k njemu obrnjena :

«Gorkov je bil tu. Prosil je, da ga počakaš še
nima kaj jesti. Usmili se ga»

Marmilov poskoči mahoma z mesta.

Iz uma si! Hočeš me uničiti, kaj? Da mi ne spomniš
v prihodnje več Gorkova! Ali si umela?! Da bi tvoje
uho.!»

«Dosti, ne goji dalje greha,» pretrga mu žena besedo.
«On je bolan — ubožec — in zelo nesrečen. Hiša mu je
polna otrok; pa žena, mati.»

In pobesila je glavo ter umolknila.

«Berač bolan, ha!» zamrmra ta, zvijačno
se smehljaje. Nato si gladi brado, nekaj pomisli ter reče:

«Le čakaj, jutri ga pogledam! Ne, drugi dan.»

«Kaj pa nameruješ?» . . . ga vpraša žena prestrašeno.

«Hočem ga prijeti, umeje se . . . in pa še kako; boš
že videla!»

In samo-zadovoljno si jame meti roke.

Ona ga pogleda, nasmehne se turobno in vzdahnivši
mu reče:

«Ali za te ni Boga? . . . Ali nisi kristijan? Poglej si
le v dušo.»

«Na, zdaj pa me je jela zopet pikati kakor kača. Pusti
me, pravim ti čuvaj se.»

Ali njegov srd ni bil resničen, ampak hinavski. Poprej
ni bil tak. Zdaj pa se je tako namršeno prepiral. Žena pa
si je mislila: «Srdit in napihnen je kakor petelin, ogniti
se hoče mojim pravičnim ukorom, ali pa zadušiti svojo vest.
O Bog, odpri mu oči in omeči njegovo srcé!»

II.

Marmilov prižge luč, vzame ključ, odpre in vstopi v
sobo, kjer je imel shranjene svoje reči. Ob steni so stale
omare. V enem kotu je bil železen kovčeg (zaboj), a v
drugem pisalnica (miza). Tú pregleda vse ključe, in ko je
bil prehodil celo sobo, se vsede na nizko stolicco in se za-
misli

Ko je tako sedel, se strese mahoma ter jame poslušati.
Zdelo se mu je, da nekaj ropota v omari.

«Zares, miši» reče sam pri sebi.

Tedaj vzame luč in priskoči dva koraka bliže; ali po-
tem odskoči od te namere, vrne se in dene svečo na mizo.
Na njej je bila debela knjiga. Marmilov jo začne prelista-
vati. Pri vsaki strani se je ustavil ter jo pozorno pregle-
dal, vzdignil glavo, namrščil obrvi in se trudil, da si nekaj
zapomni. Premikal se je na stolici ter se oziral tužno proti
steni; naposled vstane leno, pristopi tje ter jame devati

razne predmete s klopi, obrača jih, poskusi njih težo v roki in na to se zopet zamisli.

Misel se mu zbistri, in začutil je neprijetno duševno stanje. Nato jame hoditi po sobi.

Po glavi mu je hodil zjutranji prepir z ženo, potem : kako je bil pobegnil iz hiše in vedno jednake ne lepe komedije. Zaškrti z zobmi in udari srdito z roko po mizi. Njegovo trenutno kesanje se je skrilo kakor solnce za temni oblak.

Marmilov se spomni ukorov svoje žene in posebno jednega izraza. To je bil posebno ta oblak.

«Grajaj, ne grajaj jaz sem odrtnik, krvopijec ! Le muči me ! Ti si angelj v objetju satanovem ! Ali kdo je kriv ? Kdo me je vzgojil ?»

Bil je pezirana sirota, in sam se je povzdignil in stopil na noge. Ali koliko britkostij, poniževanja, krivičnosti in siromaštva je moral prebiti pri tem ! . . . Sreč se mu je zakrknilo, maščevanje se mu je vgnezdilo v dušo. Naposled se mu je posrečilo, da je nekaj prihranil, in nekega dne se mu je ponudil še neki slep slučaj. Potem je dajal na posodo denar, ki so mu ga vračali z obrestmi.

Našel je studenec za obdačenje, trud je prenehal ; ali zlobnost do ljudi sploh mu je še rastla.

Tako je bilo preteklo mnogo let. Jel se je dolgočasiti. Tedaj se je seznanil slučajno z Anastazijo. Mahoma mu je jelo srčé silno bítí od resnične ljubezni. Nov svet se je odprl pred njegovimi očmi. Poročil se je ž njo. Marmilov je blagroval in si kopičil bogastvo. Nasta ga je opazovala in se večkrat zamislila. Jela je čutiti togo in strah za svojega moža. Ta se jej je čudil in jo včasih srdito karal. Naposled mu reče ona odkrito, da si kopiči bogastvo na zelo slab način. Obstal je kakor bi ga bil ošinil grom ; potlej pa jo je jel ostro grajati. Ona je zaplakala. Po tem dnevu sta omrzela drug drugemu. Ali ljubezen se vendar ni prav ugasnila v srcu Naste. Spremenila se je na zunaj. Videla je v svojem možu skoro izgubljenega človeka, in vse njeno mišljenje je merilo na to, da bi mu mogla pomagati, da bi ga rešila. Odrekla se je nalašč mnogih stvari ter skušala živeti samo od svojega truda in dela. Marmilov se jej je posmehoval ; ali za kako drugo delo ni bil več sposoben. In jel je iskati novo sredstvo, da obogati še bolj, in odprl je posojilnico. Žena je postala še bolj hladna do njega in zajedno s tem je postajal neposlušni značaj Marmilov še bolj mračen in osoren.

«Samo da je dobro za nas je govoril Marmilov — tako mislijo vsi ! Tak je svet in tak ostane. Sovražijo nas sicer — to je izvestno. Ali se morda ljubijo ljudje drug drugega ? Jaz nisem svetnik, in drugi tudi niso bolji od mene.»

III.

Nastalo je bilo jasno, mrzlo jutro.

Marmilov odpre oči in pogleda na uro: bila je osma in pol.

Na to zadovoljno zazdéha, stegne se in vstane iz postelje.

«Danes je prvega — dan obilne žetve.»

In obleče se — ter se vsede pred ogledalo.

Imel je okoli štirideset let, ali videti je bil starejši. Kolobarji okoli očíj in ust so ga zeló kazili. Lasje so mu jeli že siveti tú in tam. In poleg tega so mu bile tega dné tudi oči motne.

Ko je bil prišel v jedilnico, je vrel že samovar na mizi, in Nasta je pila čaj.

Pred njegovim sedežem je bil na mizi časopis in čaša s čajem.

Marmilov stopi polagoma, s tihimi koraki do mize in se vsede tam, a žene niti pogledal ni.

«Srdi se», reče si Nasta za se, ko je videla namršeno lice svojega moža.

Marmilov je pil čaj ter gledal sam pred se.

«Kam si se pa napravil?» ga vpraša naposled žena.

»Zdi se mi, da je danes prvega,« odgovori ta suho, in niti oči ne povzdigne od časopisa.

«Oh, da, zares prvi je» misli si Nasta za se. Bila je to popolnoma pozabila.

Marmilov pogleda kradoma tako nekako izpod obrvij svojo ženo. Ustnice se mu skrivé na zvijačen smeh. Tako vprašanje Naste mu nikakor ni ugajalo.

Nastopilo je dolgo molčanje. Marmilov pogleda na uro in jame vstajati.

«Izpij še jedno čašo — morda se ne bodeš mogel kmalu vrniti,» reče mu Nasta uljudno in mirno ter poseže z roko po njegovi čaši.

Ta uljuden Nastin glas je uplival dobro na Marmilova.

«Zakaj ne, samo le hitro. Za obed me nikakor ne čakaj — izvestno ne bodem mogel priti.»

Osornost je bila izginila z njegovega lica. Njegov glas je zdaj povsem drugačen.

Zdajci se začuje šum v sosednji sobi. Neki nepoznan glas je vprašal po Marmilovu. Ta vstane leno in odide v svojo pisarnico. Nasta se prikrade potihoma na prstih do pisarničnih vrat.

«Kdo tu vpije?» popraša Marmilov svojega služabnika. Poslednji mu odgovori nekaj potihoma.

«Česa želite?» se obrne Marmilov (Nasta je to videla) k nekemu siromašno oblečenemu starcu. Starec mu da poročni prstan.

«Dvanajst frankov vam dam za to.»

«Samo toliko?» reče starec s slabotnim glasom. — «Dajte mi vsaj petnajst . . . verujte mi za Boga, v potrebi sem! Otrok mi umira — — hči. . . .»

«To meni malo mari» reče Marmilov suho. — «Ali vzemite, kar vam dajem, ali pa odidite.»

Starec je stal tú v zadregi.

Mahoma se Marmilov strese. Na durih ugleda svojo ženo. Ta se odstrani in sede na prejšnje mesto.

«Ne morem mu rešiti duše», reče sama za se.

IV.

Onega večera je došel Marmilov v slabo dušno razpoloženje. Obilna žetev, ki si jo je domišljeval, se ni izkazala nikakor obilna. Na mnogih mestih ni našel svojih dolžnikov.

Bil se je jako utrudil.

«Prav kakor služba, vrag to . . . !» zamrmrá, ko se je bil ulegel, da se odpočije.

Zamiži in kmalu je bil zaspal.

In tu je sanjal Marmilov čudne sanje.

Zdelo se mu je: kakor bi bil vzrastel izpred njega starec, zgrbljen in suh, kakor okostnica s snežno belo brado, dolgo do pasu, in dolgimi razkuštranimi lasmi, ki so mu segali do pleč. Ta je pristopil drzno k Marmilovu in ga pogledal s tako ognjenimi strašnimi očmi, da je bil Marmilov ves zbegan in je kar zatrepetal. «Kaj pa hočeš? Strani!» mu je jel govoriti Marmilov, ko se je bil malo pomiril.

Ali starec ga je gledal zmerom molčé. Stara usta so se držala na smeh; približal se je bil do Marmilova, prijel ga za rokav in ga peljal nekam. Dolgo časa sta hodila po temni pusti ulici. Starec je le s težavo dihal, ali držal se ga je trdno s svojimi koščenimi prsti. Marmilovu se je zdelo, da nima toliko moči, da bi se mogel rešiti — iz rok tega slabega starca. Naposled sta prišla do pokopališča. Polni mesec je svetil izza oblakov. Marmilov je trepetal od strahú.

Starec se mahoma ustavi pri nekem novem grobu.

«Tú leži prah moje jedine hčere. . . . Ali umeješ to?» reče oni. «Ali si se sedaj prepričal?»

Zdaj pahne Marmilovo roko od sebe in globoko vzdihnivši skoči prestrašen naprej ter se skrije mej spomeniki in drévi, pokritimi s snegom.

Marmilov se zbudi.

«Eh, kakšne sanje!» vsklikne ta nehote — ali tako glasno, da je čula ta vsklik Nasta, ki je sedela s svojim delom pri oknu.

«Kako? kakšne sanje?»

«Eh! Take — neumne — ni vredno, da se govori o tem, niti da se to posluša,» reče Marmilov, sileč se, da se nasmehne in da skrije tako svoje težave.

Nasta popusti svoje delo in pozorno opazuje svojega moža, ki je sedel še vedno temen in zamišljen na svoji postelji.

«Nu povej, kake sanje si imel?»

Marmilov pozdigne glavo, vstane in pové jej to s prisiljeno-šaljivim glasom.

Nasta se pobožno prekriža. Njeno lice je dobilo bolestno-trpeč izraz.

«Nà, zdaj vidiš, do kje je prišla ta stvar,» mu reče žena. — «Poišči starca in pomagaj mu. . . .»

«E, e, pusti me» . . . preseče jej neotesano Marmilov besedo.

«I čemu se pa huduješ? . . . saj v sanjah se človeku marsikaj primeri!» reče ta prisiljeno srdito, naposled pa zamrmra :

«Lahko je to reči : poišči ga! . . . Nu, pa čemu bi ga iskal? Dal sem mu, kolikor mu je tikalo. Jaz nisem človekoljub.»

In jel je pohajati razdraženo po sobi.

«Kaj, ali hočeš, da se ugonobim» začne znova — «da postanem berač, zato, da ugodim tebi, sam pa da pridem v sužnost. Ne, Marmilov ni malodušen! Ta je mogotec, a ne suženj!»

«Ne, suženj je!» reče Nasta, s trepetajočim glasom.

Marmilov jo pogleda začudeno.

»Dà, suženj svoje strasti, najnagnusnejše.« . . .

«Nasta!» zarenči Marmilov ter topotne z nogo. In povleče se v kot postelje ter si zakrije oči z rokami.

Nejasno, ali vedno bolj živo očitaneje vesti, blagodejni upliv žene, to mu že davno ni dalo pokoja. Boril se je, ali ni se mogel premagati, in v tem trenutku se je srdil sam na se, srdil na žrtve svoje lakomnosti, ali najbolj na Nasto, to večno grajalko in neutolažilno sodnico.

Ali Nasta ga ni umela, in ker je mislila, kako bi mu «rešila dušo», ga je srdila pogostoma s prigovarjanjem in ostrim grajanjem.

Tako se je zgodilo tudi zdaj.

Dolgo časa je vladalo molčanje. Nato pa začne žena previdno in uljudno govoriti o Gorkovu.

Marmilov jo je poslušal, ne da bi se bil obrnil k njej. Nasta, ozlovoljena radi njegovega molčanja, se je osmelila

— kakor si je domišljevala v svoji preprostosti, da so zdaj te njene besede zadele njegovo srcé. In jela je vsa zmočena in razpaljena računati, koliko obrestij je potegnil njen mož do zdaj od Gorkova.

«Le poračuni — dal si mu tri sto, a dobil si do zdaj od toliko let trikrat več obrestij. Ali se ne bojiš Boga? To je judovsko delo, za to so le judje. Bolnikom in siromakom grabiš! . . . »

Ali čim več mu je govorila, tem bolj se je ljutil Marmilov.

Lice mu je zbledelo, ustnice so mu trepetale, oči so se mu napejale. Obstal je bil na sredi izbe in je srpo gledal okrog; takega še ni videla nikdar. Nato stopi v sobo in jame naglo listati v veliki knjigi na mizi. — «Gorkov, Gorkov, Gorkov. . . » so mu šepetale ustnice. — «Glej, tù je!»

Marmilov zapiše njegov naslov v knjižico, vzame čepico, ogrne si kožuh in odide naglo po stopnicah.

Storil je bil to nalašč, da bi še bolj srdil ženo.

Na koncu mesta, v neki temni ulici, se je dvigala nizka, lesena hiša. Pred njo je bil majhen vrt, zapuščen, blaten, poln novega snega in smetij.

Ta hišica je bila last upokojenega uradnika Gorkova.

Ta večer se je bilo zbralo pri njem nekaj ljudij, bilo je nekoliko vpreženih sanij pred vratmi. Veternice dolgih oken so bile zaprte. Bilo je, kakor bi bila ta hiša zaspala, ali zapuščena ostala. Nu, glej zopet so prišle druge saní. Bil je Marmilov.

Ta se ozre okrog s stopala na saneh.

«Kje stanuje Gorkov?» vpraša neko žensko, ki je bila prišla iz bližnje prodajalnice.

Ta mu pokaže omenjeno hišo.

Ko zagleda ondi sani, si misli, da ima Gorkov goste; ali to mu ní omajalo njegovega sklepa. «Toliko bolje» — si reče — «da ga osramotim pred svetom.» In vstopil je.

Tam je bilo polno ljudij; dišalo je po kadilu. Marmilov pogleda začudeno.

«Ne bo pravi,» se je jel Marmilov tolažiti, ali srcé se mu je stiskalo. Stopi dalje in pogleda ljudem čez glavo v drugo sobo.

Na sredi sobe je bil mrtvec. Star svečenik v črnem plašču je bral ondi molitve.

Marmilova strese mraz, in odstopil je nazaj. Ali nekaka silna moč ga je vlekla spet naprej. In preril se je mej množico do sobe.

Pri rakvi je čepela s prekrižanimi rokami zelo siromašno oblečena ženska. Okoli nje ste plakali dve deklici,

oblečeni v črno krilo Marmilov pobesi oči, da bi ne videl mrliča. Ali njegovo prizadevanje je bilo prazno. Oči se mu odpró proti njegovi volji — in ustavijo se na Gorkovu. Mahoma jih odvrne, ali nekako nenadoma pogleda mrtveca, in ní mogel več odvrniti pogleda od njega, ali pri tem ga je potreslo po vsem telesu.

Tužna — pogrebna pesem se začuje, postarna žena jame histerično hlipati in javkati.

Marmilov poklekne skupaj z drugimi ljudmi. Ustnice so mu nekaj šepetale in križal se je s tresočo desnico. Ko se je bil poklonil do zemlje, se zopet zravna ter vprè svoj pogled v rajnkega.

Okoli njega jamejo šepetati. Nekateri so ga pogledavali radovedno. Ali on ni opazil ničesa več. Bilo mu je — kakor bi ga obsipala gosta megla ter ga delila od vseh drugih prisotnih; samo lice Gorkova, rumeno kakor vosek, jasno razsvetljeno, mirno in veličastno, je mikalo njegovo pozornost. Kako težko in mučno mu je bilo zdaj gledati blede, mrtve in krotke črte tega lica! In koliko bi bil dal, ko bi bil mogel vzbuditi mrtveca!

«Opelo» (mrtvaške molitve) je bilo dokončano.

Vsi se zganejo; nekdo se približa mrtvecu. Tudi Marmilov se prerine do njega, a čuval se je, da nikogar ne pogleda. Tužno je pobesil glavo.

«Glej, konec našega življenja,» reče potihoma nekdo iz gneče.

«Zakaj pa se trudimo, potimo in skrbimo? Glejte konec,» ponovi nehote Marmilov v duhu.

V glavi se mu je vrtelo. Mrzel pot se je pokazal na njegovem čelu. Mahoma ga prime neka roka za rokav. Marmilov se obrne. Pred njim je stala žena-udova rajnkega. Njeno rumeno izsušeno lice je bilo turobno, njene zaplakane oči so gledale zmešano. In jela je naravnost pripovedovati, koliko pomanjkanja so trpeli poslednja tri leta. Kar nenadoma vpraša Marmilova, ali ni služil pokojni skupno ž njim pri istem uradu.

Marmilov je stal, kakor bi ga bil grom obšinil. Zmešano jej reče, da ni služil, ali da pozna pokojnika kot dobrega človeka. Brzo potegne denarnico iz žepa, vzame iz nje nekaj bankovcev ter jih da udovi in jej pové, — da niti sam ni vedel, zakaj — da je imel dati te denarje rajnkemu.

Ko zagleda ta denar, se ozre vdovica začudeno nanj. Ali Marmilov jej je stiskal odločno ta denar v roko, in opravičeval se je, da jih ni mogel plačati ob pravem času.

V.

Ko je bil prišel na ulico, Marmilov ni hodil, nego kar letel dalje; srce mu je tako močno bilo, kakor bi mu hotelo počiti. Tù skoči na saní, ali te so mu šle prepočasi; zato izleze spet iz njih in jame spet leteti.

Zdaj se je čutil zopet vse drugačnega človeka.

Kmalu za tem je sklenil Marmilov, da zatvori svojo posojilnico in poravna račune z dolžniki natančno in pravično. Mnogim siromakom je odpustil dolgove. Vse njegovo prejšnje življenje se mu je zdelo zdaj kot minulo, ki se ne more in ne sme nikdar več ponavljati v bodoče.

O Hiljakih.

Iz ruščine poslovenil S. G.

V Sibiriji živijo razni narodi, n. pr. Tatarji, Ostjeki, Tunguzi, Samojedi, Jakuti, Korjeki, Čukoti, Kamčadali. Poleg teh so tudi Hiljaki, o katerih naj tu nekaj napišem po ruskem izvirniku.

Hiljaki prebivajo v izhodni Sibiriji ob bregovih Amurjevega izliva in ob bregovih tatarskega preliva (ožine) proti severju do Ohotskega morja, na jugu pa do Cesarske luke.

To ljudstvo je srednjega, ali še prej majhnega vzrasta, dasi se najdejo včasih tudi veliki ljudje med njim. Barve so svetlo-rjave, ki se preliva na rmeno; ženske so mnogo bolj svetle od moških, roke imajo tanke, pa žilnate in močne.

Oblečeni so po zimi z nekako srajco (suknjo »kuklanko«), ki je narejena iz pasjih kož, podvleko ima pa iz jelenove kože, in z nekakimi hlačami iste tvarine.

Ona srajca ni nikjer prerezana, samo zgoraj je odprta za glavo. K zadnjemu delu je pridejana še kožnata kapica, s katero se lahko pokrije vso glavo, izvzemši lice. Pod zatilnikom je prišit štirivoglati kos kože, ki se vzdiguje ob ježi proti vetru, in zakriva skoro vse lice. Hlače in dolge nogavice pritrjujejo k pasu pod srajco. Spodnji del srajce lepšajo z okraski, ki so včasih prav lepi, n. pr.: belo cvetje in listi na temnorjavi podlogi, beli in rjavi štirivogelniki, šahova razdelitev itd.

Poletno obleko šivajo zelo spretno iz lososovih kož, ki jih lové v neverjetnih množinah.

Kože izdelujejo zelo priprosto a bistroumno, da ne propusté niti najmanjše vlage; ali za to pa strašno smrdi po gnjili ribji masti, da je treba po obisku Hiljaka prezračiti stanovanje vsaj 24 ur. Na glavi nosijo po letu špičast klobuk iz brezave skorje. Okraski na njej iz rdeče skorje so včasih zelo lepi. Na svojih barkah pa veslajo — možki

— skoro goli, razen malega predpasnika in klobuka. Otroci hodijo po leti goli, po zimi pa so oblečeni kakor odrastli.

Njihove hiše so napravljene okolnostim primerno.

Poletni dom se napravlja iz hlodov na kolih okoli 7 8 čevljev nad zemljo zaradi morebitnih povodnij in pa za to, da se obranijo podgan, katerih je tú velika množina. Pokrit je z jelovo skorjo (lubom). Delí se na dva prostora; v enem je napravljen prsteni nasip, kjer se kuri, v drugem bivajo. Dim uhaja skozi odprto streho brez dimnika.

Zimska hiša je napravljena prav praktično iz kolov, ki so prepleteni s protjem (vrbjem), ki je zamazano na debelo z ilovico. Streha je iz ločja. Kurijo pa na poseben način. Peč je visoka okoli 3 čevlje, široka pa 2; v njej je vzdan kotel. Dim gre pod širokimi ležalnici (pričkami) v podzemski rov (kanal) in odtod skozi štirivoglato-cev. Ogenj se kuri noč in dan, ležalnice so vedno gorke in prebivališče ima stalno ventilacijo in požar se zabrani.

Domači živali ste pri njih mačka in pes. Mačka se drži hiše in sedi na verigi priklenjena na obešenem stoliču. Zakaj pa to? Če bi mačke ne zavarovali na ta način, tedaj bi jo psi takoj raztrgali. Po noči izženó vse pse in tedaj še le spuste mačko z verige.

Kar je Tunguzu in Jakutu severni jelen (los), to je Hiljaku pes. Ta je njegov tovariš na lovu; psi mu vozijo saní, po leti pa vlečejo ladjo proti toku; iz pasjih kož šivajo zimsko obleko in njihovo meso jim je priljubljena slaščica; iz žil delajo niti, kosti rabijo za različno drobnjavo, njegovo črepinjo pa pribijajo nad duri zapuščene hiše v znamenje: da se misli gospodar kmalu vrniti, itd.

Hiljaški pes je po barvi in po vzrastu prav podoben volku, samo nogi ste malo krajši in truplo je manjše pa močnejše. Barve je sivorjave in laja zategnjeno, in le tedaj, kadar je zalotil kako ranjeno zver, največ pa le molči.

Ta pes je nenavadno umen, razsoden in zvest svojemu gospodarju. Ptujce kolje, ali vselej skrivno, tako da se prikrade od zadej do koga. Hud je, zvijačen in krvižej, pri tem pa strašno kradljiv. Če pride na ulici mej pse ali prašič, ali svinja, ali tele, takoj ga raztrgajo na kose; dà, celo krave in konja se lotijo ter jim zadajo težke rane. Cena navadnega voznjega psa je od 5—15 rubljev. Dober sprednji pes stane v časih 100 do 200 rubljev, a po večjem ga niti ne prodajajo ne. (Takega psa devajo spredej; ta posluša vsa povelja in znamenja in vleče druge za saboj). Vodijo jih z besedami:

Zganite se! Ali pa: tah, tah!

Na pravo: kah, kah!

Na levo: ugè!

Stoj: ne, ne!

Tepó jih samo tedaj, kadar je neobhodno potrebno. Navadno psi sami pazijo drug na drugega. Če se n. pr. na poti kakšen poleni, ali pa slabo vozi, tedaj planejo ostali — kakor na povelje — nanj ter ga dobro ogrizejo. In po taki ostri kazni se «tah» vselej takoj poboljša ter se poprime resno svojega dela.

Metež, to je strašna snežena burja, traja redko več nego tri do štiri dni, ali za to pa je neverjetno silna. Lomi plotove, vrata, odkriva strehe itd. Hiljaki se skrivajo in zaklenjajo pred njim kjerkoli. V Nikolajevsku je n. pr. vzdignila trdna vrata s tečajev ter jih vrgla čez ulico v nasproti ležeči vrt. Drugikrat je odnesla vse strehe s kasarne stalnega bataljona. Ljudje, ki jih zasači ta burja ne pričakovano, poginejo vsi brez izjeme; v nekoliko minutah jih zajame sneg in še le spomladi najdejo njihova trupla. V Nikolajevsku ob Amurju pretrgajo ob začetku meteža vse delo v zalivu in odpravijo vse straže. Prebivalci se zapirajo v hiše, in kdor se ni preskrbel z vodo, ta porabi sneg za pitje in za kuhanje.

Hiljaki se pečajo največ z ribjim lovom. Riba je skoro njihova jedina jed. Še le od tedaj, kar so se naselili Rusi ob Amurju, so začeli rabiti za jed tudi moko, kašo itd. Žganje se že davno rabi pri njih in — čudno — imenujejo ga «arak». Znan je pri njih tudi «suli» in «hanšin», ali vendar bolj cenijo rusko «vodko», ki jo kupujejo v Nikolajevsku.

Od rib skoro izključno sušé za zimo dve vrsti lososa: grbastega in «keto». Ribe se prodajajo po neverjetno nizki ceni. N. pr. grbastega lososa stane stotina od 50 kop. do 2 rublj., drugega «keta» pa od 1 rub. do 5 rub. Grbasti je po velikosti kakor velika postrv, le širji je; keta pa je kakor nevski losos in tudi nežna in okusna. Velik jeseter z ikrami stane 4 rublje, 5 kosov «šterljadov» pa 50 kop. Funt svežih iker je stal nedavno (l. 1882.) od 5–10 kop. Keto in grbasto losose sušijo na solncu in si jih spravljajo v zaloge za zimo, zase in za pse, ki se krmijo po zimi izključno samo s posušenimi lososi. Neko pečenje delajo iz moke in tolšče tulnja (morskega psa), k čemur se primešajo tudi borovnice in menda pridevajo tudi še sladkor. Losose love na poseben način z mrežo, ki je pritrjena na dva droga in jo spuščajo na barkah po vodi. Keta gre proti toku vode v velikih trumah, in ujamejo jih vsak čas, večkrat kar po 10 h kratu. O ogromnem številu teh rib moremo dobiti pojem, če si predstavimo: da v ozkih potokih plavajo v takih množinah, da zastavljajo barko in se ne more niti veslati, nego je treba goniti barko z drogoví. Medvedi sedé v teh časih kar na bregu in mečejo kar s šapami ribe na prosto.

Priprava za lov sobola (vrsta kune) je prav preprosta. Včasih postavljajo dovoljno pripravno samostrele, po večjem le pasti.

Blizo najdene sobolove poti udolbejo v kakem drevesu votlino in napravijo pri tleh ostro stopnico (polico). Na to devajo kakega ptiča ali miš, privezano k tenki palici. Na polici položijo spet ploščnato prisekano deblo, čegar drugi konec leži na zemlji. Pod drevo pa stavljajo protje. Ko pride sobol mimo, zavoha vabo, stopi po protju do one police, ali jedva se je dotaknil vabe, že je iztrgal s tem i podporo, in hlod mu pritisne vrat k polici ter ga mahoma ubije.

Lisicam in medvedom nastavljajo lok s strelico, in redko uteče zadeta zver dalje nego nekaj sežnjev od loka.

Gosi lové žive v juniju, ko se skubejo in ne morejo letati. Nastavljajo jim podvodne mreže okrog morske sipine, kamor hodijo gosi prenočevat. Po noči pa se prikradejo na barkah, in na dano znamenje poskačejo s krikom na breg. Prestrašene gosi se vržejo v vodo, potopé se takoj in pridejo v mreže. Te povlečejo po tem na breg in tako ujamejo žive gosi.

Njih orožje so po večjem kopje, lok, pušice in nož. Z lokom streljajo čudovito gotovo. Puške imajo le redki in ž njimi streljajo le ptice, kakor n. pr. divje peteline, ruševce, leščarke itd., ki se nahajajo v velikih množinah.

Pismenosti ni pri njih; tudi se ni našlo nikakega sledú, da bi kako izražali svoje misli ali na lesu ali kamnu ali koži. Hiljak je popolnoma neomikan. Imajo sicer pravljice; ali težko je priti do njih. Hiljaki so namreč strašno nezaupni in le najboljšemu prijatelju namignejo včasih, da so n. pr. psi bili nekdanj ljudje v tej deželi, in da znajo tudi govoriti; ali da so zeló zvijačni — da se delajo mustaste, zato da bi ne morali delati! itd....

Hiljaki so malikovalci. Nahaja se sicer mej njimi tudi krščanstvo; ali to se pokaže le s tem, da si odrežejo lase. Svojei ne gledajo radi krščenega Hiljaka, in tak se potepa največ po Ruskem, križa se pred vsakim in govori: Rusika, moj Rusika, moj Rusika, denjgi davaj! (daj novce). A kadar mu spet vzrastejo lasje, se povrne nazaj v selišče in spet začne staro življenje. Nadzorovati jih skoro ni mogoče. Narod je divji, vedno na zverinskem ali ribjem lovu; če je pa doma, tedaj ti pa uide v «tajgo» (temne, neprehodne gozde).

Malike imajo razne. N. pr. drveni čok (klada) z izsekanim licem — to je domači bog. Ta je varuh ribjega lova; on je dolžan skrbeti tudi za domačo srečo. Njega «usoda» ni dosti zavidljiva. Ako ne pridejo ribe za časa na vrh, vlečejo «ubogega» malika na dvorišče in tu ga privežejo

k drevesu ter opletajo brez umiljenja z jermeni po njem — tako dolgo, dokler se ne pokažejo lososi. Tedaj pa nesó malika v izbo, namažejo mu lice z ribjo mastjo, ga obložé s črevi ter ga karajo, češ, da je sam prisilil gospodarja, da je moral rabiti tako kruto silo, ko bi se bil vendar lahko rešil tega; ali da je sam kriv — zakaj je zadržaval ribe!...

Otroški malik jim je gliva, kateri so sneli klobuk. Tako podobo režejo iz brezove skorje ter obešajo okoli otrok. Dalje napravljajo še podobe medvedov, psov itd. Poleg tega se nahajajo pri njihovih šamanskih obredih (praznih čarah in zarotovanju) tudi medvedja in pasja črepinja in ona belega kita.

Praznik imajo samo jeden, in to ob koncu januarija ali začetku februarija. Ta traja več dnij. Začne se z gostovanjem, gonjo upreženih psov (brez potnikov). Vse se konča s tem, da pošiljajo pitanega medveda k «velikemu duhu» z različnimi sporočili od vsega rodú, n. pr. zaradi ribjega lova, bogatega zverinskega lova, dobre letine za jagode, rodovitnost psov itd.

Medved je privezan k debelemu hlodu. Medveda vodijo sprva v goste k sosedom in pitajo ga z najboljšimi rečmi in slaščicami. Potem ga peljejo nazaj v gozd, v nalašč zato pripravljen kraj, in tu ga privežejo h hlodu. Dva mlada Hiljaka ga dražila z jedne strani s topim kolom, a dva stara na drugi strani pa z lokom in strelico. Ko se pa medved primerno postavi, prestrele ga skozi in skozi; vselej ga zadenejo ravno v srcé. Ubitega medveda pojedó, razen glave, ki jo obešajo na ogromno drevo.

Če človek to bere, ali se mu ne vzbudi čut hvaležnosti in zadovoljstva, da je njegova usoda in življenje vendar neprimerno bolja? Ali niso taki narodi pomilovanja vredni, ker živé še vedno v temi neverstva in takega nam smešnega malikovalstva in brez vsakega naobraženja?...

OBSEG.

	Stran
1. Mati in sin. Dve pripovedki srbske kraljice Natalije.	
I. Mati	7
II. Pesem o kronanem detetu	15
2. Vsakdanji dogodki. Spisal Jan Klecanda. Poslovenil J. K.	
I. Poslednja zastava	27
II. Vsakdanji in nevsakdanji ljudje	33
3. Ded Liben. Bolgarski spisal Ljub Karavelov. Poslo-	
venil Š. P....ov	43
4. Sanjarije in resničnost. (Bolgarski T. Vlajkov 1890. leta.)	
Poslovenil Š. Pavlov - <i>Gregorin ml.</i>	59
5. Na brodu. Povest Ljudmile Podjavorinske	65
6. Zlatija, vojaška nevesta. Spisal Ivan Lepušić; poslo-	
venil Fr. Radinovič	79
7. Žywila ali moč domovinske ljubezni. (Litavska pravljica.)	
Poslovenil A. Tugomil	141
8. Črnogorski stotnik. Srbski spisal Simo Matavulj. Po-	
slovenil S. G.	147
9. Odrtnik. Ruski izvirnik. Iz bolgarskega po Mihajlovu	
poslovenil S. G.	155
10. O Hiljakih. Iz ruščine poslovenil S. G.	167

COBISS

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJI2NICA

00000075040

